

ТРЫ ГРОШЫ

Так называецца новая лімаўская рубрыка, у якой выступае Вадзім ДОУНАР з нататкамі "Свая алімпіяда".

4

ТОЕ-СЬЕ ПРА "БРАТОЎ НАШЫХ МАЛОДШЫХ"

Эсэ
Уладзіміра ГЛУШАКОВА

5

РЭЦЭПТ НАТХНЕННЯ ДЛЯ БЕЛАРУСКАГА ДЭТЭКТЫЎШЧЫКА

У рубрыцы "Крытыка" —
Ірына ШАЎЛЯКОВА

6—7

НОВЫЯ ВЕРШЫ

Сяргея ГРАХОЎСКАГА,
Паўла МІСЬКО
і Аксаны СПРЫНЧАН

8

ПІСЬМО Ў РАЙ

Раздзел з новага рамана
Алеся САВІЦКАГА

9, 14—15

ШЧЫРА, ЯК НА ДУХУ

Кароткія споведзі Васіля БЫКАВА,
Анатоля ВЯРЦІНСКАГА,
Радзіма ГАРЭЦКАГА,
Анатоля КУДРАЎЦА,
Івана ШАМЯКІНА

13

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы!
Напамінаем, падпіска на "ЛіМ" на першае паўгоддзе працягваецца. Яе можна аформіць у любым паштовым аддзяленні. Кошт інды-
відуальнай падпіскі на адзін месяц — 1100
рублёў, на тры — 3300 рублёў.

Індывідуальны індэкс — 63856.

Кошт ведамаснай падпіскі на адзін месяц —
2500 рублёў, на тры — 7500 рублёў.

Ведамасны індэкс — 63857.

Фота Ю. ЗАХАРАВА

Першыя кволыя кветкі вясны, —
Быццам бы явай зрабіліся сны, —
Светла ўзыходзяць і радуюць нас,
І асвятляюць самотлівы час...

Дарагія сябры!
Шчыра віншваем вас з 70-годдзем з дня выхаду першага нумара газеты "Літаратура і мастацтва".
Сёння газета "ЛіМ" — адно са старэйшых выданняў краіны. Кожны пісьменнік і дзеяч культуры лічыць за гонар быць надрукаваным на старонках выдання. Штотыднёвік "ЛіМ" сваёй творчай і асветніцкай дзейнасцю заслужоўвае ўшанаванне. Галоўнымі рэдактарамі газеты на працягу часу былі вядомыя беларускія пісьменнікі: Ілья Гурскі, Аркадзь Куляшоў, Васіль Вітка, Леанід Прокша і іншыя.
І сёння "ЛіМ" застаецца сапраўднай школай творчага майстэрства. Спадзяёмся, што калектыву стваральнікаў газеты зробіць усё, каб і надалей захаваць лепшыя традыцыі культурнай спадчыны краіны.
Жадаем супрацоўнікам здароўя, бадзёрасці, шчасця, дабрабыту і творчага натхнення.

Намеснік прэм'ер-міністра
Рэспублікі Беларусь
У. ДРАЖЫН

Паважаныя сябры!
Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежжым і краінамі віншуе вас з 70-годдзем штотыднёвіка "Літаратура і мастацтва". Нельга пераацаніць уклад "ЛіМа" ў справу захавання і развіцця нацыянальнай культуры. Самаахвярная праца і творчае натхненне многіх пакаленняў лімаўцаў дазволілі газеце за гэтыя гады стаць сапраўднай скарбонкай беларускай культурнай спадчыны, творчай лабараторыяй нацыянальнай літаратуры і мастацтва.

Ганарымся, што нам пашчасціла плённа супрацоўнічаць з вамі, і шчыра ўдзячны за тое, што на старонках "ЛіМа" знаходзіла сваё адлюстраванне і дзейнасць нашай грамадскай арганізацыі, накіраваная на папулярнызацыю беларускай культуры ў замежных краінах.
Жадаем вам, шановныя сябры, моцнага здароўя, шчасця, новых творчых дасягненняў на карысць Роднай Беларусі.

Прэзідыум Беларускага таварыства дружбы

Паважаныя сябры!
Ад імя Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь прыміце сардэчнае віншаванне з юбілеем. За гады свайго існавання ваша газета заняла дастойнае месца ў сузор'і лепшых беларускіх выданняў. Гэта сведчыць аб тым, што таленавіты калектыву рэдакцыі знаходзіцца ў няспынным творчым пошуку, мае пачуццё высокай адказнасці перад чытачамі, што з'яўляецца адной з асноўных крыніц сапраўднага прызнання.

Жадаю вам здароўя, шчасця, плённай творчасці і шчырай прыхільнасці чытачоў.

З глыбокай павагай старшыня Савета
Рэспублікі Нацыянальнага сходу
Рэспублікі Беларусь
А. ВАЙТОВІЧ

Шановныя лімаўцы!
Беларускія энцыклапедысты віншуюць вас з юбілеем. Паспехаў вам творчых на ніве беларускай культуры.

Г. ПАШКОЎ

Дарагія сябры!
Віншваем вас з 70-годдзем выхаду ў свет любімай газеты "Літаратура і мастацтва". Мы паважаем і цнім вас. Мы захапляемся багаццем вашых душ і высокай духоўнасцю, творчым патэнцыялам і шчырай працай у імя культуры Беларусі, мы ўдзячны вам за стварэнне выдатнай газеты, якая на працягу 70-ці гадоў застаецца лепшай, захоўвае свой непаўторны дух інтэлігентнасці. Жадаем вам новых творчых поспехаў, моцнага здароўя, шчасця і дабрабыту.

Супрацоўнікі Беларускага дзіцячага фонду

Паважаныя сябры!
Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь шчыра віншуе калектыву рэдакцыі газеты з 70-годдзем з дня заснавання.
Газета "Літаратура і мастацтва" на працягу свайго гісторыі з годнасцю асвятляе літаратурнае, культурнае і грамадска-палітычнае жыццё нашай краіны. Менавіта на яе старонках упершыню надрукаваны многія творы Я. Купалы і Я. Коласа, юбілей якіх будзе адзначацца ў бягучым годзе. На традыцыйна высокім узроўні друкуюцца матэрыялы па пытаннях развіцця выяўленчага і тэатральнага мастацтва, музыкі, кіно і самадзейнай творчасці. Газета з'яўляецца неад'емнай часткай культурна-асветніцкага асяродка нацыі і ўносіць значны ўклад у папулярнызацыю перадавога вопыту ўстановаў культуры. Яна стала любімай і неабходнай для работнікаў культуры і мастацтва, заўсёды знаходзіцца ў пошуку новых, нетрадыцыйных, сучасных часу падыходаў да журналісцкай справы. Калектыву газеты з поспехам удалося вызначыць сваё месца сярод сродкаў масавай інфармацыі і паспяхова выконваць місію прапагандыста лепшых узораў нацыянальнай культуры і мастацтва.
Жадаю супрацоўнікам газеты здароўя, асабістага дабрабыту і шчасця, вялікіх творчых дасягненняў!

Міністр культуры Рэспублікі Беларусь
Л. ГУЛЯКА

Дарагія лімаўцы!
Віншум з юбілеем. Здароўя вам і мужнасці і светлага натхнення на родным шляху адраджэння.

Вясёлкаўцы:
Ліпскі, Маляўка, Тарасава, Чарняўскі

70 гадоў "ЛіМу" — гэта адметная падзея ў гісторыі і культуры нашай краіны. Цёпла і сардэчна віншваем супрацоўнікаў і чытачоў газеты з гэтай датай. Здароўя, шчасця, творчага плёну.

Часопіс "Пралеска"

Шановныя супрацоўнікі газеты "Літаратура і мастацтва". Калектыву Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў горача і сардэчна віншуе вас з нагоды 70-годдзя заснавання вашай выключна непаўторнай газеты. Мы высока цнім ваш агромністы ўнёсак у грамадскае мастацтва і духоўнае жыццё нашай Бацькаўшчыны. Вы заўсёды былі чуйным індикатарам сацыякультурных працэсаў, якія прадвызначалі развіццё нашага грамадства ў XX стагоддзі, але вы ніколі не ішлі ўслед за гэтымі працэсамі, а наадварот, станюча ўплывалі на іх.

Шырокая плынь знакамітых супрацоўнікаў і аўтараў аказала вялікі ўплыў на развіццё духоўнай культуры нашага народа, інтэлектуальнае выхаванне некалькіх пакаленняў моладзі і стаўленне ўласнай годнасці і свядомасці.

Прафесарска-выкладчыцкі склад акадэміі, студэнцтва зычыць вам творчага даўгалецця, тонкага адчування часу, годна і надалей займаць пачэснае месца ў сферы духоўнага сталення нашага грамадства.

Рэктар
Р. СМОЛЬСКИ

Наш народ любіць юбілеі. Нават калі настрой несвятоточны, і гасцей частаваць асабліва няма чым, і сама круглая дата нагадвае, што маладосць адкацілася яшчэ далей...

Літаратура і мастацтва, як частка народа, безумоўна, не могуць абвргаць народныя традыцыі.

Якое б надвор'е не было на дварэ і на душы, свята пазбаўляць негуманна.

Тым больш сапраўды паважнага — нашаму штотыднёвіку "стукнула" семдзесят гадоў. Віншаванні пачаліся яшчэ напярэдадні афіцыйна прызначанай даты святкавання. У рэдакцыю "ЛіМа" завіталі прадстаўнікі Беларускага саюза журналістаў на чале са старшынёй Л. Екелем. За плённую працу ў беларускай журналістыцы рэдактару аддзела літаратуры, колішняму галоўнаму рэдактару "ЛіМа" Міколу Гілю было прысвоена званне "Заслужаны журналіст".

Ганаровымі граматамі Саюза журналістаў былі адзначаны адказны сакратар Аляксандр Гаўрон і рэдактар аддзела музыкі Святлана Берасцень. Прымала рэдакцыя і віншаванні ад Беларускага фонду культуры. Дырэктар фонду, Уладзімір Гілеп уручыў граматы супрацоўнікам рэдакцыі Наталлі Шаранговіч, Вользе Барабаншыкавай, Юліі Палачанінай, Максіму Прупасу, Вадзіму Доўнару. Дырэктар прадпрыемства "Беларуская мастацкая кераміка", што ў Радашковічах, Мікалай Кладаў падрыхтаваў нечаканы сюрпрыз — спецыяльна вырабленыя сувенірныя талеркі з лагатыпам "ЛіМа". Не выключана, з цягам часу яны зробяцца антыкварнымі прадметамі вялікай каштоўнасці, і ў "Літаратуры і мастацтве" даследаванню гэтых сімпатычных талерачак будзе прысвечаны грунтоўны артыкул.

А 1 сакавіка ў Доме літаратара адбылася ўрачыстая імпрэза. Вялікі вечарыну старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў, які з'яўляецца заснавальнікам выдання, Вольга Іпатава і галоўны рэдактар "ЛіМа" Аляксандр Пісьмянкоў. Газету творчай інтэлігенцыі Беларусі павіншаваў тэлеграмай намеснік прэм'ер

Працаваць для свайго народа

міністра Рэспублікі Беларусь Уладзімір Дражын. Загадам Міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь Міхаіла Падгайнага першы намеснік галоўнага рэдактара "ЛіМа" Віктар Шніп быў узнагароджаны нагрудным знакам "Выдатнік друку Беларусі". Ганаровымі граматамі міністэрства былі адзначаны супрацоўнікі рэдакцыі Павел Вераб'ёў, Мікола Гіль, Яўген Рагін, Раіса Гузалева, Ала Філіпава. Узнагароды ўручала намеснік міністра інфармацыі Лілія Ананіч. Паводле загада міністра культуры Рэспублікі Беларусь Леаніда Гулякі нагрудны знак "Выдатнік культуры" быў уручаны Святлане Берасцень. Супрацоўнікі рэдакцыі Марыя Гілевіч і Людміла Рублеўская атрымалі Ганаровыя граматы міністэрства, якое прадстаўляў намеснік міністра Уладзімір Гедройц. Саюз мастакоў узнагародзіў граматамі і каш-

тоўнымі падарункамі супрацоўнікаў аддзела мастацтва Наталлю Шаранговіч і Пятра Васілеўскага. Павіншаваў "ЛіМ" з юбілеем Іван Карэнда, памочнік Прэзідэнта краіны, начальнік Галоўнага ідэалагічнага ўпраўлення Адміністрацыі Прэзідэнта РБ, вядомы таксама як паэт і даўні аўтар штотыднёвіка.

Зразумела, віншаваць сваю газету прыйшлі лепшыя прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі. Народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч, колішні галоўны рэдактар штотыднёвіка паэт Анатоль Вярцінскі, паэты Мікола Мятліцкі, Леанід Дранько-Майсюк казалі шмат добрага на адрас выдання-юбіляра. Гучалі ўзнёслыя вершы, прысвечаныя "ЛіМу". Павіншавалі газету калегі з іншых беларускіх выданняў, кожны са сваім падарункам, няхай сціплым, але ад душы. На сцэну выходзілі галоўны рэдактар часопіса "Польмя" Сяргей Законнікаў, галоўны рэдактар

часопіса "Маладосць" Генрых Далідовіч, які перадаў "ЛіМу" віншаванні ад усяго Дома прэсы, галоўны рэдактар часопіса "Вясёлка" Уладзімір Ліпскі. Ад часопіса "Беларусь" "ЛіМ" віншаваў паэт Янка Сіпакоў. Вечарыну аздобілі песні ў выкананні барда Пятра Русава, вядомага археолага і таксама аўтара "ЛіМа". Завяршылі вечарыну гарызонтныя спевы і мелодыі ансамбля "Менскі гармонік".

Музыка была вясёлая, што ж тычыцца агульнага настрою вечарыны, акрамя мажорных нотаў, гучала і шмат мінору. І нават урачыстай медзі — часам выступоўцы збіваліся з жанру дыксірамба на публіцыстыку. Засведчана, аднак, было галоўнае: "ЛіМ" нават у самых неспрыяльных эканамічных абставінах — яркая з'ява нацыянальнай культуры, якая прыцягвае да сябе ўвагу ўсяго грамадства.

Н. К.

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

Адбылося пасяджэнне рады СБП, на якой прысутнічала намеснік міністра інфармацыі РБ Л. Ананіч. Яна дала тлумачэнні па паведамленні зліцця рэдакцый выданняў, заснавальнікам якіх з'яўляецца Саюз беларускіх пісьменнікаў. Адбылася дыскусія, у якой прыняў удзел пісьменнік, старшыня камісіі па міжнародных справах і нацыянальнай бяспецы М. Чаргінец.

У бібліятэцы Дома літаратара адбылася прэзентацыя кнігі амерыканскага паэта Сэма Ок-

ленда "Усмешкі за кубкам гарбаты" і "Паўночнае сонца". Кнігі гэтыя прысвечаны тэме каханьня. Дзве гадзіны перакладчыца Таццяна Шпартва і Сэм Окленд читалі вершы раскаванай, сучаснай рытмікі, у якіх расказвалася пра вялікае пачуццё паэта да балерыны з былога СССР, пра наш Мінск, пра найтанчэйшыя пералівы чалавечай душы.

На вечарыне выступіла таксама старшыня СБП Вольга Іпатава.

У вялікай зале Дома літаратара

адбылася вечарына памяці Міхася Ткачова — стваральніка Беларускай гістарычнай энцыклапедыі, гісторыка-вучонага, пісьменніка. Старшыня СБП В. Іпатава, якая разам са старшынёй ТБМ А. Трусавым вяла вечарыну, паведаміла, што М. Ткачоў прайшоў праз прыёмную камісію СБП і мог быць членам творчага саюза.

На вечарыне з успамінам аб М. Ткачове выступілі М. Чарняўскі, С. Панізік, А. Марачкін, С. Шушкевіч, В. Вячорка і іншыя.

Н. К.

КАНЦЭРТЫ

Лючыя перпетуум-мота

"Ні дня без радка", "Не можа не граць" — так звычайна гавораць пра захопленых працай пісьменнікаў, журналістаў, музыкантаў. Гэтыя словы датычаць і альтысткі Лючыі Ластаўкі. Улюбёная ў свой унікальны інструмент, яна грае ўсё жыццё, без гэтага нават не можа жыць. Яе альт як самы лепшы незаменны сябра. А гучыць ён мякка, шчыра, сардэчна, быццам пяшчотны мілагучны чалавечы голас. На сваім юбілейным сольным канцэрце Лючыя літаральна не выпускала з рук свайго пестуна і захоплена грала, грала, грала.

Пачала з сола Капрычыю для альты бельгійскага скрыпача і кампазітара А. В'етана. Потым прагучаў дуэт для двух альтоў. В. Ф. Баха (старэйшага сына Ягана Себасцяна), у якім з ёй выступіў першы намеснік міністра культуры Уладзімір Рылатка. У дуэце для альты і вяланчэлі Бетховена разам з юбіляркай граў Ілля Жукоўскі. Па ходзе праграмы мяняўся склад інструментаў, саміх музыкантаў. Нязменным быў толькі ўдзел нястомнай Лючыі Ластаўкі. Трыю №1 сі-бемоль мажор Ф. Шуберта для скрыпкі, альты, вяланчэлі змяніў Тэрэт для двох скрыпак і альты А. Дворжака.

Яркім творам іспанца Х. Турына "Андалузскія сцэны" для альты, струннага квартэта і фартэпіяна закончылася першае аддзяленне, на працягу якога адчуваліся шчырасць, інтэлігентнасць, высокі прафесіяналізм выканаўцаў. Акрамя ўжо названых музыкантаў, сярод іх былі піяністка Настасся Бялан, скрыпач Алег Подаў, альтыст Уладзімір Куніца, вяланчэліст Аляксей Афанасьёў, скрыпачка Таццяна Лявіцкая. У гэты вечар выконваліся творы, ноты якіх Л. Ластаўка прывезла з Бостана некалькі гадоў таму, калі з мужам гасцявала ў сяброў. Гэтыя творы яна і сама грае, і вучыям прапануе.

У заключэнне адбылася прэм'ера Канцэрта для альты, струнных і званоў кампазітара Галіны

Гарэлавай. Голас альты Лючыі Ластаўкі быў то шчыры, плавучы, то пяшчотны. На думку аўтара музыкі, сольная кадэнцыя ў выкананні юбіляркі прагучала з натхненнем, ярка, выразна. Высокія прафесійныя якасці праявілі і артысты Дзяржаўнага камернага аркестра Беларусі пад кіраўніцтвам яго галоўнага дырыжора Уладзіміра Байдава. Новы твор Г. Гарэлавай адрозніваецца вялікай фантазіяй, глыбокім псіхалагізмам. Публіка, сярод якой было шмат прафесійных музыкантаў, сяброў, блізкіх салісткі, доўга не адпускала выканаўцаў. Лючыю Ластаўку літаральна засыпалі кветкамі.

Усё сваё жыццё Лючыя Леанардаўна канцэртуе ў сімфанічных, камерным аркестрах. Апошняму нядаўна споўнілася 34 гады, з іх 31 яна працавала канцэртмайстрам альтоў. Грала з многімі таленавітымі дырыжорамі. "Лічу, што я шмат чаму

навучылася ў яркага бліскучага вяланчэліста, дырыжора Юрыя Цырука, з падачы якога саліравала, развівала альтовае мастацтва", — гаворыць яна. І зараз яе як спрактыкаванага музыканта запрашаюць у гастрольныя паездкі сімфанічных аркестры опернага тэатра, філармоніі, радыё і тэлебачання.

Студэнтам Л. Ластаўкі ёсць чаму павучыцца ў яе як у канцэртанта. Не кожны педагог у яе ўзросце так актыўна працуе і можа так артыстычна, натхнёна выступаць! За семнаццаць гадоў педагогічнай дзейнасці яна выхавала нямала таленавітых вучняў.

Да юбілею Лючыі Леанардаўны Ластаўкі кампазітар Галіна Гарэлава падарвала ёй сваю п'есу "Лючыя перпетуум-мота", што азначае Лючыя — бесперапынны рух. Менавіта такая яна — нястомная, энергічная, прыгожая, захопленая жыццём жанчына.

Вера КРОЗ

На хвалях Беларускага радыё

АНОНС ПРАГРАМ ПРА ЛІТАРАТУРУ НА НАСТУПНЫМ ТЫДНІ

"ЛІТАРАТУРНЫ ВЕЧАР" — так называецца цыкл перадач, якія гучаць штодзённа, акрамя выхадных, у 22.10 па беларускім часе на першым канале радыё.

У панядзелак, 18 студзеня, у эфіры "МУЗЕЙНЫЯ ТАЙНЫ". У праграме — цікавы і змястоўны апавед вучонага сакратара Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы Алены Бурбоўскай пра аўтографы песняра.

"ПАРОДНЕННЫЯ МУЗАЙ" — аўтар і вядучы пісьменнік Уладзімір Дзюба запрашае ў аўторак на гутарку з празаікам Генрыхам Далёдовічам. Прагучаць пераклады на беларускую мову твораў Івана Буніна.

У праграме Святланы Шалімы

"БЕЛЫ АРКУШ" у сераду прагучаць творы маладых аўтараў Таццяны Сівеці і Дзмітрыя Строцава.

У пятніцу, у праграме "ДА 120-ГОДДЗЯ Я. КУПАЛЫ І Я. КОЛАСА" Васіль Макаравіч расказа пра перыяд з жыцця песняроў напрыканцы Айчыннай вайны.

Як заўжды, у нядзелю, у 15—30 — у эфіры "ЛІТАРАТУРНЫ ПРАСПЕКТ" расказа пра апошнія падзеі літаратуры. У дыскусійным клубе пра ролю ўплываў на творчасць пісьменніка будучы гаварыць Аляксей Астраўцоў і Андрэй Хадановіч.

На завяршэнне прагучыць літаратурная віктарына.

Сусветнаму дню паэзіі будзе

прывечана перадача "РОДНАСЦЬ", якая прагучыць у чацвер.

Сусветнаму Дню паэзіі на Беларускаму радыё прысвячаецца шэраг праграм. У цыклах "Цытата дня", "Праграма А", "Для тых, хто дома" і г. д. адбудуцца сустрэчы з вядомымі паэтамі, будучы гучаць іх вершы. А завершыцца радыёдзень літаратурна-музычнай кампазіцыяй "Ты — боль, паэзія. Ты — боль", дзе прагучаць творы Я. Купалы, Я. Коласа, У. Караткевіча, М. Стральцова, А. Пысіна, А. Сербантовіча, Я. Янішчыц, Ю. Свіркі, Л. Галубовіча, А. Пільманкова і іншых.

Н. К.

АБСЯГІ

БРЭСТЧЫНА...

У гонар Напалеона Орды

Арыгінальная драўляная арка з надпісам "Парк імя Напалеона Орды" ўзведзена да 195-годдзя славянскага земляка ў цэнтры вёскі Гарбаха Іванаўскага раёна, што непадалёк ад суседніх Варацэвічаў, дзе нарадзіўся вядомы графік і кампазітар. Ганаровы заказ мясцовага сельсавета на выраб адмысловай аркі выканаў разьбяр па дрэве Уладзімір Лукашык.

У маладым парку, закладзеным тут чатыры гады таму, пасаджана больш за дзве тысячы дрэўцаў і кустоў, ёсць рукотворныя ставы, фантан, алеі з дубоў, бяроз, ліп... Непадалёк ад аркі, пры ўваходзе ў парк, месціцца вялізны камень-валун, да якога з часам будзе прымацавана мемарыяльная дошка з памятным надпісам.

У Люсіне, пад Целяшоў дуб

Тэматычны план падрыхтоўкі да 120-годдзя з дня нараджэння Якуба Коласа распрацаваў Ганцавіцкі райвыканкам. У шырокім коле мерапрыемстваў — конкурсы на лепшае сачыненне школьнікаў па творах народнага песняра, на лепшага чытальніка іх урывкаў, на лепшы дзіцячы малюнак. Прайдучы літаратурна-музычныя вечарыны "Ад прадзедаў нам засталася спадчына". І, натуральна, — раённае свята кнігі "Песняй вітаю я вас".

А тым часам у Люсіне, дзе ў 1902—1904 гадах настаўнічаў Якуб Колас, у красавіку адзначыць сваё 20-годдзе школьны музей яго імя. На скрыжаванні, дзе стаяла школа, у якой працаваў будучы майстар слова, будзе ўстаноўлены памятны знак з мемарыяльнай дошкай.

Да 550-годдзя Драгічына

У Брэсцкі краязнаўчы музей, а таксама ў бібліятэкі раёна паступаюць тэматычныя брашуры па краязнаўстве, якія пачала выпускаць цэнтральная раённая бібліятэка. Вось некаторыя з іх — "Эліза Ажэшка і Людвінова", "Вёска Жабер", "Кузьміч Мікалай Пятровіч". Цяпер бібліятэчныя работнікі рыхтуюць даведачны матэрыял да 550-годдзя горада Драгічына, святкаванне юбілею якога адбудзецца сёлета.

Радавод на сто год

Унікальнае выданне са зваротамі Пінскага райвыканкама "З днём нараджэння, Малыш!" будзе ўручацца неўзабаве татам і мамам разам з пасведчаннем аб нараджэнні дзіцяці ў сельскіх Саветах раёна. Гэта стала магчымым пасля таго, як ААТ "Брэсцкая друкарня" выпусціла ў свет сямейную кнігу-радавод, якая можа заўважана з моманту нараджэння і да глыбокай старасці. На апошняй старонцы, пражыўшы век, чалавек можа напісаць сваё духоўнае завяшчанне дзецям, унукам і праўнукам, перадаць ім кнігу як заповіт, як сямейную рэліквію. Кніга выдадзена на сучасным паліграфічным узроўні: у два колеры і ў цвёрдай вокладцы.

Мікола ПАНАСЮК

Літаратура маладзее

Той літаратурны падмурак, які заклаў на Берасцейшчыне выдатны пісьменнік Уладзімір Калеснік, умацоўваецца штогод за кошт маладой змены.

Школьнікі, навучэнцы гімназіі і ліцэяў, спрабуючы свае здольнасці ў паэзіі і прозе, выдалі нядаўна зборнік "Дэбют". Новую кніжку пад назовам "Свет імгненняў" выдаў і брэсцкі журналіст і літаратар Анатоль Рэзановіч. Добра ўспрымаецца і зборнік вершаў "Твое окно" настаўніцы Алены Дуньковіч, які пабачыў свет у Мінску на пачатку лютага.

Анатоль ХАРЛАМАЎ

ГРОДЗЕНШЧЫНА...

Тры постаці мастака

Імя Рычарда Грушы ў творчых колах Ліды набыло вядомасць нядаўна, пасля леташняй выставы работ мастака ў мясцовым музеі. Адметна, што выступае ён перад землякамі ў трох постацях: як мастак-пейзажыст, разьбяр па дрэве і паэт. Асноўны ж занятак лідчаніна — прадпрыемальніцтва. Але і сваім музам творца аддае нямала часу. Аб гэтым сведчыць адкрытая ў Гродне выстава ягоных твораў. Неўзабаве яны будуць экспанавацца ў Генеральным консульстве Польшчы ў Гродне.

Патрыятычны конкурс

У Іўеўскім раёне праходзіць конкурс песні і танца, прысвечаны гэтаму куточку Беларусі. Маладыя людзі ад 14 да 35 гадоў прапануюць на суд гледачоў творы, якія ўслаўляюць мінулае і сучаснае роднага краю, яго традыцыі, знакаміды мясціны... Творчае слаборніцтва наладжана аддзелам культуры райвыканкама і маладзёжнымі актывістамі.

Адукацыя мінуўшчыны

Як развівалася на Наваградчыне адукацыя, пачынаючы з XVII стагоддзя і канчаючы перадаенным часам, расказвае выстава, адкрытая ў мясцовым гісторыка-краязнаўчым музеі. Як вучыліся вучні ў далёкім і не зусім мінулым, як бавілі час, хто ўславіў тутэйшае школьніцтва сваімі імёнамі? Аб гэтым красамоўна расказваюць музейныя экспанаты. Асабліва цікавае ўяўляюць матэрыялы з жыцця Наваградскай беларускай гімназіі.

Алесь ЖАЛКОЎСКІ

ВІЦЕБШЧЫНА...

У Глыбокім з'явіўся тэатр

Пасля дзесяцігадовага перапынку ў Глыбокім зноў аб'явіўся тэатр. На гэты раз пад кіраўніцтвам маладога рэжысёра Алены Шынкевіч. У тэатральнай зале імя Ігната Буйніцкага гарадскога цэнтру культуры адбылася прэм'ера па п'есе Ніны Сямёнавай "Печка на коле", якую паставіў новы калектыў.

Глыбокае славілася сваімі тэатральнымі традыцыямі. Менавіта на Глыбочыне нарадзіўся бацька беларускага тэатра Ігнат Буйніцкі. На ўсю вобласць грывела ў свой час слава пра Зою Арлову (Зарыцкую), якая не толькі стварыла чужою тэатральную трупу, але і сама пісала драматычныя творы. Эстафету ад яе пераняў вучань Валерыя Раеўскага — Аляксандр Грыгалец. Па розных прычынах і Арлова, і Грыгалец пакінулі Глыбокае, іх калектывы распаліся, наступіла зацішша ў тэатральным жыцці.

І вось сцэна горада зноў ажыла. З былых артыстаў не было нікога. Ігралі ў асноўным маладыя настаўнікі школ горада Наталля Шарынская, Андрэй Рамашка, Юрый Ламачэнка, Анатоль Шарабайка, педагог Запрудскай школы Барыс Заяц і работнік аддзела культуры Таццяна Малатоўнік. Ігралі ўпэўнена, як прафесіяналы. Гэта дае спадзяванку, што паказаны спектакль у выкананні гэтага калектыву — не апошні.

У. САУЛІЧ

Шаўчэнка на Беларусі

Вішнем першага лаўрэата!

Летась рэдакцыя часопіса "Вожык" заснавала штогадовую Літаратурную прэмію імя Кандрата Крапівы — класіка беларускай літаратуры, першага галоўнага рэдактара часопіса "Вожык". А ўжо сёння мы можам абвясціць імя першага лаўрэата гэтай прэстыжнай прэміі — Паўла Саковіча, вядомага паэта, гумарыста і сатырыка.

Лаўрэат прэміі вызначаецца рэдкалегіяй часопіса "Вожык" па выніках года. Прэмія прысуджаецца за выдатныя сатырычна-гумарыстычныя творы, надрукаваныя на старонках часопіса. Лаўрэат прэміі абвясціцца ў дзень нараджэння Кандрата Крапівы, 5 сакавіка. Ён узнагароджаецца спецыяльным дыпламам часопіса "Вожык" і грашовай прэміяй.

З нагоды ўручэння прэміі Паўлу Саковічу ў мінскай абласной бібліятэцы імя А. Пушкіна адбылася вечарына. У ёй узялі ўдзел і казалі шмат цёплых слоў пра першага лаўрэата намеснік міністра культуры В. Гедройц, старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў В. Іпатава, галоўны рэдактар часопіса "Вожык" М. Пазнякоў, паэт П. Місько, паэт і бард Э. Акулін, дырэктар абласной бібліятэкі Н. Чуева. Была арганізавана таксама выстава кніжак Паўла Саковіча. Ну і, канечне, упрыгожыла вечарыну выступленне самога лаўрэата, які прачытаў свае новыя сатырычныя творы.

Трэба падзякаваць супрацоўнікам мінскай абласной бібліятэкі імя А. Пушкіна і яе дырэктару за актыўны ўдзел у арганізацыі вечарыны.

Уладзь ЦВЯТКОЎ

Георгій Марчук у студэнцкай

У Беларускай універсітэце культуры сталі традыцыйнымі сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі. На гэты раз студэнты 3 курса завочнага факультэта горача віталі вядомага пісьменніка Георгія Марчука, які наведваў універсітэт па запрашэнні загадчыка кафедры беларускай мовы і літаратуры Вольгі Гуліцкай.

Выкладчыкі і студэнты вялі зацікаўленую гутарку аб драматургічных і празаічных творах Г. Марчука — раманам "Крык на хутары", "Кветкі правінцы", "Прызнанне ў забойстве"...

Горача сустрэты студэнтамі, выступіў і сам Г. Марчук. Ён пазнаёміў удзячных чытачоў з новымі творамі, адказаў на шматлікія пытанні.

Присутныя сардэчна падзякавалі пісьменніку за цікавае выступленне.

Анатоль МАСІЯЗ

"Беларуская думка", № 2

Раздзел "Літаратура і жыццё" прадстаўлены вершамі У. Марука і працягам "Ненапісанай апавесці" І. Пташнікава. М. Шэлеаў ("Стагоддзе Савіцкага" разважае пра творчасць аднаго з самых выдатных жывапісцаў сучаснасці, В. Кандраценка рэцэнзуе кнігу Е. Бондаравай "От сердца — к сердцу" пра В. Турава "Ведаецца, якім ён быў?"), а А. Карлюкевіч дзеліцца ўражаннямі ад краязнаўчага нарыса У. Содалы "Карпілаўка", што папоўніў серыю "Ведаць свой край Беларусь", якую выпускае недзяржаўнае выдвецтва "Пейто" ("Літаратурная сядзіба"). "Дзе яны, скарбы роду Радзівілаў?" — над гэтым разважае А. Ненадавец. Нядаўна адзначалася 100-годдзе з дня нараджэння Р. Мурашкі. Пра жыццёвы і творчы шлях выдатнага пісьменніка разважае А. Марціновіч у артыкуле "Не заўсёды спяваюць салаўі", змешчаным у раздзеле "Асоба". Развагі прафесара кафедры знешняй палітыкі і дыпламатыі Акадэміі кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь В. Смірнова "Хто зло, няпраўду сее — той гора пажынае" прапануюцца ў раздзеле "Момант ісціны". А адкрываецца нумар артыкулам аглядальніка "БД" "На новым вітку развіцця".

Год 1829. Пятнаццацігадовы прыгонны "казачок" Тарас Шаўчэнка з Украіны праз Менск едзе ў Вільню. Яго чакае Вялікі свет: Пецярбург, дзе ён скончыць Акадэмію мастацтваў, будзе выкуплены з прыгону і зробіць свае першыя творчыя крокі. Ён пражыве ўсяго 47 год, але помнікі яму паўстануць у Паўднёвай і Паўночнай Амерыцы, Аўстраліі, Аргенціне, Маскве, Санкт-Пецярбургу, Мінску, Варшаве, Вашынгтоне, Таронта. Не маючы адмысловай літаратурнай адукацыі, ён стане сусветна вядомым паэтам. Яго бессмяротны "Запахіт" будзе перакладзены больш чым на сто моў свету. У тым ліку і на беларускую. Упершыню гэта зробіць Янка Купала (1913), і не адзін беларускі паэт пасля паспрабуе паўтарыць гэты "подзвіг". На сённяшні дзень ужо ёсць дзесьць вырынтаў перакладу.

Год 2002. Ва ўкраінскай амбасадзе ў Мінску пасол Анатоль Дронь распавядае журналістам пра культурнае значэнне кабзара і даводзіць да іх ведама праграму мерапрыемстваў "Года Шаўчэнка" ў Беларусі. Гэты год стаўся такім па ініцыятыве ўкраінскіх грамадскіх арганізацый. Ініцыятыва была ўхвалена кіраўніцтвам Украіны і падтрыманая ўрадам Беларусі. (У нас, між іншым, пражывае 240 тысяч грамадзянаў РБ украінскага паходжання і створаны Беларускі Савет украінскіх грамадскіх арганізацый.) Каб нагадаць прысутным пра ролю Шаўчэнка ў нацыянальных культурах Украіны, Расіі, Беларусі, прысутным дэманструюць першую серыю тэлефільма "Мій Шаўчэнка", знятага студыяй "1+1". Мажліва, што цалкам гэты фільм беларусы неўзабаве пабачаць па БТ, але пакуль пра жыццё кабзара даводзіць пасол Дронь. "Асноўны накірунак творчасці Шаўчэнка — абуджэнне нацыянальнага духу. Ён перакладаў "Слова пра паход Ігаравы", Біблію, выдатна ведаў творчасць Шэкспіра, захапляўся рускай, нямецкай, польскай, чэшскай, французскай літаратурамі. Захапіўшыся ў свой час славянафільскім рухам, модным на той час, Тарас Георгіевіч паступова прыйшоў да

разумення сацыяльных падстаў для нацыянальнага абуджэння тагачасных частак Расіі. Землякоў ён будзіў сваёй лірай. Аднак водгук знайшоў і за межамі Бацькаўшчыны". Гэта праўда, бо і нашыя Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч лічылі Шаўчэнку сваім "духоўным бацькам".

Аб духоўнай сувязі паміж нашымі народамі ішла гаворка на творчых вечарынах у музеі Багдановіча, у ДOME Дружбы, не пакінуць яе без увагі на запланаваных сустрэчах у музеях згаданых ужо Купалы і Коласа.

Праграма "Года Шаўчэнка" змястоўная па тэматыцы, і ацаніць яе змогуць не толькі жыхары нашай сталіцы, але і цікаўныя з Брэста і Гомеля. У Беларускай акадэміі спорту ўжо прайшла віктарына "Ці ведаеш ты Украіну?", удзельнікі якой былі ўзнагароджаны паездкай у суседнюю краіну. Кнігі нашых суседзяў былі шырока прадстаўлены на Беларускай кніжнай выставе. Бліжэйшым часам можа быць адкрытае аддзяленне ўкраінскай кнігі ў краме "Акадэмія". Тое ж плануецца ў Брэсце і ў Гомелі. Што ж датычыць сталіцы, то тут праз некаторы час паўстане асобны магазін украінскай кнігі. Актыўна вядзецца падрыхтоўка да дзён украінскага кіно ў Беларусі, якія пройдуць ужо ў траўні. Для прагляду прапанавана дванаццаць фільмаў у асноўным Адэскай кінастудыі і кінастудыі імя Даўжэнка. Гэта "Чорная рада" аб падзеях пасля смерці Багдана Хмяльніцкага, "Другасныя людзі" пра жыццё сучаснае, "Кацярына Балакур" пра геніяльную мастачку-самавуку. Знайшла сваё ўвасабленне ў нацыянальным кінамастастве і творчасць Лесі Украінкі — "Поле крыві". Праблемы падзення маралі ў сучасным грамадстве абмяркоўваюцца ў фільме "Ліст у Амерыку". Роўна як і стужка пра жыццё і творчасць Шаўчэнка, гэтыя творы будуць прапанаваны кіраўніцтва БТ, і спадзяемся, апошняе не застанеца абыхавам да навінак суседзяў. Тым больш, што да гэтага іх абавязвае адпаведнае міждзяржаўнае пагадненне аб абмене інфармацыяй, датаванае 1998 годам.

У красавіку пройдуць дні эканомікі і культуры Кіева. У межах іх правядзення плануецца афіцыйнае адкрыццё помніка Шаўчэнку. Ён усталяваны ў рэканструаваным скверы побач з амбасадой. Гэты падарунак зрабіла нашай сталіцы сталіца Украіны. Там жа ўзведзена і "Шаўчэнкава крыніца" з артэзіянскай вадой. Дзякуючы Чаркаскай вобласці, бюст паэта да верасня паставяць у Брэсце. Не выключана, што адкрыццё помніка пройдзе ў прысутнасці прэзідэнта Украіны Леаніда Кучмы і прадстаўнікоў творчых калектываў той жа Чаркаскай вобласці (радзімы Шаўчэнка). Музей "Бацькаўшчына Тараса Шаўчэнка" прапануе беларусам уласную экспазіцыю. Будуць з гэтай нагоды пасаджаны прывезеныя з радзімы кабзара дрэвы.

Трэба чакаць, што пра "Год Шаўчэнка" даведаюцца і гледачы "Славянскага базара ў Віцебску". Ва ўсялякім выпадку аб гэтым украінскай амбасадзе збіраецца хадайнічаць перад нашым Міністэрствам культуры. Пагадзіцеся, што такое насычэнне традыцыйных "базараў" выглядала б адпаведным той шырыні святкаванняў, якое зараз назіраецца на Украіне. Тым больш, што, па словах спадара Дроня, суседзі не пакідаюць без увагі нашых юбіляраў (Купала і Коласа). Канферэнцыі, творчыя вечарыны, прысвечаныя вялікім беларусам — своеасаблівае даніна памяці суседзяў. Праўда, помнікаў ім не ўсталююць, але выключна з прычыны неініцыятыўнасці ў гэтым рэчышчы беларускіх уладаў. Як запэўніў пасол, калі ўрад РБ прыкладзе для гэтага пэўныя намаганні, помнікі нашым класікам паўстануць у найпрыгажэйшых месцах Украіны. Як паўстане ў гэтым годзе ў Ялце помнік Максіму Багдановічу. Між іншым згаданы класікі нашай літаратуры з гэтага года ўключаны ў праграмы сярэдніх школ і ВНУ Украіны.

Варта дадаць, што ў дадзеным артыкуле пералічаны толькі асноўныя мерапрыемствы "Года Шаўчэнка". У межах газетнага матэрыялу ўсё не пералічыш, але мы будзем іх адследжваць і своечасова паведамляць пра іх чытачам.

Вадзім ДОЎНАР

Тры грошы

Свая алімпіяда

Ну вось і скончылася алімпіяда ў Солт-Лэйк-Сіці. Здаецца, толькі два тыдні таму кіпелі жарсці. Косткі спартоўцаў, трэнераў і суддзяў абмывалі шараговыя балельшчыкі, дэпутаты Дзярждумы РФ, прэзідэнт Расіі. Ладзіліся дыскусіі ў друку і на тэлевізіі. Прайшло некалькі дзён і... Пра спарборніцтва ніхто не згадвае. Апроч, магчыма, сатырыка Задорнава, які ў студыі "Зеркало" закрасліў у пашпарце сваю амерыканскую візу (танны, варта сказаць, дэмарш). Можна, зараз і шкадуе...

Паказальна, што расейскі кліч "Наших быют!" не знайшоў аніякага водгуку ў нашай краіне. Ці то таму, што паспелі ўжо парадавацца перамозе айчынных хакеістаў над шведамі, ці то таму, што паразы беларусаў былі бяспрэчныя і абвінавачваць суддзяў было б проста недарэчна. Парламент суседзяў заклікаў нас да салідарнасці з людзьмі, якія не прайшлі допінг-кантроль, мы ж чакалі завяршэння алімпіяды, бо перасталі ўжо спадзявацца на нашых алімпійцаў. Мажліва, і таму, што гэтыя "нашыя" — збольшага выхадцы з расійскіх спартовых клубаў. Як не раз бывала ў нашай гісторыі, людзі, не вытрымаўшы канкурэнцыі на

сваёй зямлі, шукалі шчасця і чыноў на нашай. Каб атрымаць грамадзянства РБ, расіянам, у адрозненне ад іншых, не трэба чакаць сямігадовы (як па законе) асіміляцыйны перыяд. Спадзяёмся, што "ніякі" выступ гэтых "нашых-нянашых" будзе ўлічаны падчас наступнага прыёму ў грамадзянства. Пакуль жа, як сведчаць падпісаныя днямі дакументы, тых, каго "запрашаюць у беларусы", больш за тых, каму ў гэтым адмаўляюць (255 і 24 адпаведна).

З радыкальнай прапановай пасля завяршэння алімпіяды выступіў трохразовы алімпійскі чэмпіён, дэпутат ППНС, дырэктар алімпійскага фонду Уладзімір Парфяновіч. Выратаванне ён бачыць не ў асігнаванні бесперспектыўных нацыянальных зборных ("Я б увогуле спыніў фінансаванне... Хай шукаюць спонсараў, выгляваюць як хочучы"), а ў тым, каб не шкадаваць грошы на дзяцей. "Пачынаць трэба з дзіцячага, юнацкага і студэнцкага спорту. Гэта сістэма ў нас разбурана, яе практычна няма. Вось скарацілі бюджэтнае фінансаванне фізічнай культуры і спорту ў два разы. Гэта ў першую чаргу ўдарыла па дзіцяча-юнацкіх спартшколах".

Ды што там спартовыя! Згодна з паведамленнямі прэсы і звесткамі з вучэбных устаноў, Савет Міністраў збіраецца скараціць колькасць звычайных агульнаадукацыйных школ. Тым жа, што застаюцца, прапанавана... зарабляць грошы самі. "Як?" — запытаецца вы. Прапануецца здаваць у арэнду памяшканні, напрыклад, тэа ж спартовыя залы ці басейны. Для спецыялістаў тут, мяркую, не трэба нават ніякіх каментароў. Адзначым, што наўрад ці сярод вучняў гэтых школ знойдзецца шмат жадаючых займацца спортам за грошы.

Самае цікавае, што банальнае сцвярдзенне пра адсутнасць у дзяржавы грошай — гэта альбо недасведчанасць, альбо скавпаснасць. Не там шукаецца. На працягу апошніх некалькіх тыдняў разгарэўся скандал пад назвай "Гандаль зброяй". Быццам бы Беларусь у абыход кіраўніцтва ААН прадае зброю краінам-"ізгоям". Высокапастаўлены чыноўнік Дзярждэпу ЗША нават прыгразіў увядзеннем жорсткіх санкцый. Як і варта было чакаць, нікога гэта заява не напалохала. І нічога новага амерыканцы ўжо, здаецца, не прыдумваюць. Невядома, ці прадаюць беларусы зброю Іраку і К, але ж іншым зброя прадаецца (гэтага ніхто не хавае), і справа гэта грашовая. Народ, праўда, дакладна не ведае, якія гэта грошы, але ж можна сцвярджаць: іх хопіць і на нацыянальныя зборныя і на спартовыя, і на агульнаадукацыйныя школы. Дык укладайце ў будучыню! А Радзіма вас не забудзе. Калі ж некаму падаецца, што для развіцця нацыянальнага спорту дастаткова пабудаваць некалькі лёдавых палацаў, а настаўнік — волат па прызначэнні (няўжо забыліся прэзідэнцкія словы, што калі згубім настаўніка, будзем хадзіць п'яныя і дурныя?), можам падказаць яшчэ некалькі месцаў для выгаднага ўкладання грошай. Музей ВAB, Нацыянальны музей гісторыі і культуры, якія знаходзяцца ў аварыйным стане, старэйшыя літаратурныя газеты і часопісы, што зараз апынуліся на мяжы закрыцця. Ды ці мала куды яшчэ можна ўкласці! Было б жаданне. А медалі на грудзі будуць.

Вадзім ДОЎНАР

КОЛЬКІ разоў даводзілася назіраць, як “браты нашы малодшыя” — звычайныя хатнія каты, падпарадкаваныя вясновым інстынктам, імкнуцца на вуліцу, знаходзяць часовы прытулак на аўтастаянках, звычайна дваровых, ладкуючыся, як ні дзіўна, пад легкавікамі.

Горш, канешне, калі такі прытулак “браткі” нашы вымушаны шукаць па прыхामаці чэрствых душой гаспадароў...

Я б здзіўляўся і спачуваў бяздомнаму кацинаму племені яшчэ доўга, калі б суседвадзіцель, мой равеснік, прастанула і весела не растлумачыў мне:

— Звычайна пад машынай зацішна і цёпла ў любое надвор’е, асабліва калі ад працы рухавіка жалеза не паспела астыць. Вось яны, небаракі, і лезуць да цёплай бляхі.

— Так лёгка і пад колы трапіць, калі машына нечакана кранецца з месца... — выказаў я здагадку.

— Нешта не прыгадаю выпадку, — паціснуў плячамі сусед. — Кошкі адмысловым сляхам засцерагаюцца ў жыцці... Карацей,

А адбылося вось што. Напярэдадні Новага года разам з супрацоўнікамі заводскай шматтыражкі Алесем Бахусам стаялі на аўтобусным прыпынку на плошчы Незалежнасці (тагачаснай Леніна) і, забыўшы пра транспарт і пра ўсё на свеце (звычайная сітуацыя пасля чарговай урачыстасці ў Доме журналіста, падмацаваная неафіцыйна-фуршэтнай часткай), гаманілі, як бывае ў такіх выпадках, адразу пра ўсё.

Было каля дзесяці гадзін вечара, і на прыпынку, акрамя нас, не засталася нікога. Неўпрыкмет побач з намі узнік хударлявы хлопец, які даволі дзіўнавата паводзіў сябе, быў напружаным і наўмысна пазіраў некуды міма нас (іншым разам гэтая акалічнасць абавязкова кінулася б у вочы). Але мы не звярталі на яго ўвагі і працягвалі размову.

Схамянуліся толькі тады, калі побач пачулася чыёсьці шалёнае дыханне і адзін з нас, дакладна Алесь Бахус, умомант апынуўся без шапкі. Інстынктыўна ўскінуў рукі да галавы, ён вохнуў і нават злёгка прысеў,

“Выброшенные деньги”

Ля камерцыйных шапікаў, нашлігаваных усялякай пярэстай непатрэбшчынай, маюць звычку сноўдацца дзеці. Назіраючы не раз, як упэўнена яны пачуваюць сябе поблізу “камкоў”, з якім веданнем справы абмяркоўваюць разнастайны асартымент вітрынаў, я з лёгкім сумам і расчараваннем адчуваў, што чужы ля гэтых бліскучых, зіхаткіх, нібы ёлачная цацка, шапікаў, што выпадкова трапіў не на сваю тэрыторыю.

Ну вось як сёння... Да шапіка падышлі дзяўчынка гадкоў сямі і пяцігадовы хлопчык. У руцэ ў дзяўчынкі — газетны кулёк з семкамі, хлопчык, у велікаватай спартыўнай шапачцы, якая напалуе яму ледзь не на вочы, з асалодай, не зважаючы на халодны лістападаўскі надвечорак, на бурбалкі, якія выдзімаюцца пры дахынні пад носам, з асалодай жуе нейкую, мабыць, “хуба-бубу”... Дзелаўта калуе пальцам адной рукі ў носе, а другой паказвае на шкло вітрыны, за якім

Уладзімір ГЛУШАКОЎ

Тое-сёе пра “братоў нашых малодшых”

тэхніку бяспекі захоўваюць строга і няўхільна. Інакш загінуць.

Гэтак і нам, людзям, не лішне павучыцца таму-сяму ў “братоў нашых малодшых”.

Пачуць і сказаць... вачамі

Выпадкова звярнуў увагу, як размаўляюць глуханямья. Неяк дзіўна было аддаваць ім, абяздоленым ад нараджэння людзям, перавагу ў параўнанні з намі, пазбаўленымі фізічных ананалій, ужо за тое, што пры размове яны ўвесь час глядзяць адзін аднаму ў вочы. Ні на імгненне не адводзячы позірку.

У нас, “нармальных”, і вочы бегаюць, і пазіраем мы паўзверх галавы суседніка ці ў зямлю, глядзім скрозь яго...

І вось яны — глуханямья. Куды дзясца прыніжаючы чалавека жаласлівасць і лёгкая адчужанасць, калі ўбачыш раптам уважлівыя, засяроджаныя, знешне нібыта застылыя і ў той жа час багатыя на адценні, позіркы суразмоўцаў, позіркы, якія напаяюць рухі рук тым жывым, выразным зместам, калі за неумдрагелістымі скокамі пальцаў можна ўжо і не сачыць ці лавіць іх бакавым зрокам...

Менавіта гэтая акалічнасць заўважанага імпаане настолькі, што не ўнікае нават думкі вылучаць тую паказаную непрыязнасць, нейкую, здавалася, самаўпэўненасць і грубаватасць гэтых людзей, якая, на маю думку, з’яўляецца нічым іншым, як своеасаблівым выклікам здаровым людзям.

Не болей таго.

Шапка ці... “шляпа”?

Відаць, гэта нармальна, калі з узростам, асэнсоўваючы ўласнае мінулае, спрабуючы падсумаваць нават нейкія вынікі пражытага і зробленага, міжволі ўнікае жаданне нешта перагледзець, пераацаніць, правесці своеасаблівую рэвізію асобных з’яў і падзей, якія тычыліся менавіта цябе, тваіх уласных учынкаў...

У гэтай сувязі ўзгадаўся амаль паўзабыты выпадак, які лепш было б і не ўспамінаць, паколькі на душы ад яго застаўся нейкі горкі асад.

Здарэнне асела ў нетрах тых самых застойных 70—80-х, калі ў страшэнным дэфіцыце былі зімовыя футравыя шапкі, што паслужыла падставой для сапраўднага крымінальнага палявання на іх. Гарадскія кварталы, падваротні, транспартныя прыпынкі ператварыліся ў даволі небяспечныя месцы, асабліва ўвечары, калі на “паляванне” выходзіла шматлікая, знешне нічым не адметная армія “шапачнікаў”. Памятаецца, у міліцэйскіх пратаколах і зводках гэты “промысел” фігураваў часцей, чым нават кватэрныя крадзяжы, і быў прыроўнены да разбойнага нападу. Займаліся ім у асноўным хлопцы з так званых “неблагодолучных” сем’яў “непрэстыжных” раёнаў сталіцы — Заводскага, Серабранкі, Сцяпанкі, Сляпанкі, Сельгаспасёлка...

акругляючы ашклянелыя вочы ад такой дзікунскай выхадкі незнаёмца.

Я таксама быў агаломшаны. Не згаворваючыся, кінуліся ўслед за крыўдзіцелем.

Уцякач трымаў дыстанцыю з намі, пакуль шпарыў з “канфіскаванай” шапкой пад пахай па газонах — ажно ашмёткі прамерзлай зямлі ляцелі ў бакі, як з-пад капытоў у каня. Аднак варта яму было выскачыць на прыцярушаную снежнымі крупамі абледзязелую асфальтавую дарожку, як нага здрадліва слізганула і “прамыславік” з усяго разгону бразнуўся вобзём. Шапка паляцела ўбок, а ён сам, ужо па інерцыі, імкліва, як пушчаны з катапульта, сунуўся бездапаможным целам па замаскіраваным снежаньскай беллю асфальце, пакідаючы за сабой цёмную паліраваную сцезжку.

Недарэчным рабаўніком аказаўся даўгалыгі, вузкатвары, прышчаваты хлапчына. Натопыраны, як рачны пяхкур, выкінуты на пясок, ён спуджана і затраўлена зіркаў знізу на нас і не спяшаўся падымацца з прамерзлага асфальту. Рыжыя шапка з лісы, занашаная, працёртая да скуры ў некалькіх месцах, валялася непадалёку.

Падбраўшы яе, Бахус доўга абмацаваў і разглядаў, нібыта не сваю... Скрушна ўдзіхнуўшы, змахнуў рукой наліплы сняжок і насунуў на азяблую галаву.

На паніклага, з прыкметамі ўнаследаванай з дзяцінства яўнай дыстрафіі рабаўніка, які раз-пораз пацёпваўся ўсім сваім лядашчым целам і тоненька, як пакрыўджаны шчанюк, скуголіў, не ўзялася рука... Нават у пакрыўджанага Бахуса.

Тым не менш, лічачы сябе законапаслухмянымі грамадзянамі, мы палічылі сваім абавязкам адвесці надзіва рахманага рабаўніка ў бліжэйшы міліцэйскі пункт аховы грамадзянскага парадку.

Цёмнатвары, з пракуранымі жоўтымі пальцамі дзяжурны старшыня цярпліва выслухаў нас, пачаў няспешна пісаць пра-такол, перапытваючы і ўдакладняючы нашы паказанні.

Праз гадзіну нас, пацярпелых, адпусцілі. Парушалнік застаўся за вокнамі, уваб-ранымі ў жалезныя краты.

Я склаўся далей лёс дастаўленага намі ў апорны пункт “прамыславіка” — невядома...

Тады і пазней мы былі ўпэўнены, што зрабілі ўсё правільна. Сумленне нас не даймала, а час, як вядома, мае цудоўную ўласцівасць: гаіць не толькі раны, але і загладжваць, прытупляць вастрыню любога здарэння, якое потым наогул сціраецца ў памяці...

Чаму ж скразнякі часу дагэтуль не выветрылі з закуткаў памяці тое даўняе здарэнне? Чаму яно аказалася непадуладным часу?

Чаму дагэтуль шчыміць душа?

Чаму не на месцы сумленне?..

выкладзены ў радок каляровыя пакуначкі, якія раней можна было набыць у аптэцы і якія сёння рэкламуюць на тэлебачанні як “предмет первой необходимости”.

Яўна капіруючы кагосьці з дарослых, хлопчык пераканаўча гаворыць:

— Это не стоит брать! Выброшенные деньги.

Дзяўчынка бестурботна смяецца, згодна ківае русявай галоўкай і праз імгненне ўжо засяроджвае ўвагу хлопчыка на нейкай вітрыннай драбязе, якая, з пункту яе гледжання, уяўляе каштоўнасць, словам, азначае не “выброшенные деньги”.

Я ўсімхнуўся і задумаўся, з цікаўнасцю назіраючы за гэтымі “новымі” маленькімі беларусамі, жыхарамі XXI стагоддзя, захапляючыся іх дзіцячай непасрэднасцю, чысці-ней, здольнасцю штохвілінна адкрываць для сябе навакольны свет.

А ў думках жахадаў, каб душы гэтых маленькіх “ценителей прекрасного” як мага надалей не засмечвалі “выброшенные деньги”...

“Новыя”...

старыя цыганы

У ваколіцах слыннага Гарадка Давыдава, што амаль тысячагоддзе стаіць на зеленагрудых стромах імклівай Гарыні, здаўна жылі цыганы.

З’явіліся і “новыя”... Пра падзеі і катаклізмы, якія скаланаюць свет апошнія два дзесяцігоддзі, “новы” цыган Мішайка выказаўся кротка, але пераканаўча: “Коб Горбачоў шчэ пару годоў поруліў, то я б свойму коню золотыя зубы ўставіў бу”. Мелася на ўвазе падзабытая падзея — сумна вядомы ўказ тагачаснага генсека Гарбачова пра барацьбу з п’янствам і алкагалізмам. Добра ведаем, чаго каштавала тады адно толькі вар’якае, бязгладзе вынішчэнне вінаграднікаў па поўдні краіны...

Манаполію на продаж моцных напояў (ці не асноўны сродак папаўнення дзяржаўнага бюджэту ва ўсе часы!) дзяржава добра-ахвотна аддала ў рукі ўласніку. Цыганскі напаяўчынальны свет, які першы ўнохаў спажыву, сапраўды азалаціўся. У спойванні тутэйшага народа цыганы, без перабольшвання, пераўзышлі нават даўнейшых жыдоў-шынкароў.

Тэхналогія “выпраўлення сітуацыі”, распрацаваная “баронамі”, была прастая, як цыганская пуга, і разлічана, як заўсёды, на ёлупняў і дурняў. Адрозніваць іх з базы, абмінаючы крамы, спіртное трапляла ў цыганскія рукі за хабар.

Такім чынам, па чыноўніцкім разуменні, забіваўся адразу два зайцы: захоўвалася бачнасць праводзімай уладамі палітыкі абмежавання продажу спіртнога ў дзярж-

гандлі — з аднаго боку, а з другога — народ спаўсаўся, лічы, “нелегальным шляхам”, а гэта ўжо, маўляў, не наша справа, няхай права-ахоўныя органы “бдыт”...

Міжволі ўзгадаецца ў гэтай сувязі прымаўка: “Каму — вайна, а каму — маці родная”, якая менавіта сёння, калі ўзгадаць другую “пухліну” — тую ж Чачню, набыла асаблівую надзённасць.

Самаўпэўнены

Драня

Выбраліся аднойчы гарадчукі ў нагарынскае ўрочышча Лукі на паляванні. Ды ўначы заблукалі ў густым прыярэжжым вербалозе. Чуоць, што недзе поблізу канкі свой гармідар ладзяць: булькочуць, крыламі лапочуць, нібы тыя верталётныя прапелеры...

Цемрадзь навокал — віднець і не пачынала...

Мікола Драня ды й кажа:

— Зараз во ўзбяруся на дуба — агледжуся: дзе мы і што мы...

Сярод пакручастага галля — ля самай гузаватай стваліны — ён угледзеў дзве ці тры “калоды”... Дзікія пчолы. З імі, ведаў я ад свайго дзеда-пчаляра, жарты кепскія. Але на маю перасцярогу Драня адрэагаваў даволі своеасабліва — кротка і самазадавалена, як той сыты гаспадарскі гусак, гагатнуў. Пасля чаго, перакінуўшы цераз галаву рэмень свайго пяцізаряднага карабіна (унізе пакінуць ці даверыць на кагосьці не хапіла духу!), пачаў спрытна караскацца па шурпатай стваліне ўгору.

Хутка знік у густым, ахутаным цемрай галлі, трапяткай знічкай успыхнула ўверсе запалка, а яшчэ праз нейкую хвіліну адтуль, зверху, пачуўся задаволены Драней голас:

— Ну што я казаў? Мо ў поўсотні метроў от міня такі-і, скажу вам, ба-а-зар!.. Вода ходунюм ходзіць от качок! Гэх, зараз пальну! Не, лепш я спярша вам одну “калоду” скіну... Частуйцеся медом!..

А далей адбылося тое, што павінна было адбыцца. Драня раптам заверашчаў, як рэзаны парсюк. Потым нейкая д’я-бальская сіла скаланула магутны дуб: трушчачы галлі і лісце, з немым крыкам абрынуўся ўніз дзевяціпудоў маца-каўбаснік Драня... Пасля таго, натуральна, як яго бязлітасна атакавалі патрывожаныя дзікія пчолы.

Назваецца, нас пачаставаў лесавым мёдам і заадно сам пачаставаўся... Ратавалі самаўпэўненага Драню талакію. Добра, хоць падказаў, што вада побач... Давалаклі. Ледзьве адбіліся ад раз’юшанага пчалінага воінства.

Дзяўчынка

за таніраваным шклом

У поле зроку яна трапіла нечакана: пасярод праспекта, ля святлафора, дзе прытарможвалі машыны, акурат на шырокай бела лампасіне раздзяляльнай паласы стаяла восьмігадовае дзяўчо з кавалкам прымацаванага да тоненькай празрыстай шыўкі кардону. Назіраю яе не першы раз. І заўжды, калі трапляецца на вочы яе худзенькая постаць пасярод загазаванага, грымотнага, небяспечнага праспекта, сэрца міжволі сціскаецца.

...Вось, выбраўшы момант, дзяўчо лёгкім ценем набліжаецца да кабіны “іншмаркна”, худым, паўсагнутым пальчыкам асцярожна ступае ў цёмнае таніраванае шкло... Машына кранаецца на “з’ялёнае”, і дзіця, борздзенька ступіўшы ўбок, цярпліва чакае, пакуль да святлафора наблізіцца чарговая кародка імклівых аўто. Сярод іх мая службовая “Волга”. Старая, латаная-пералатаная, асабліва пад сподам, затое — таксама з таніраваным шклом.

Дзяўчыны няма куды спяшацца, у адрозненне ад імклівых “вольваў” і “аўдзі”... Яна набліжаецца да маёй “тачкі”, нягучна ступае па шкле пальчыкам, і мяне ўражае тое, што позірк яе блакітных вачанят схаваны некуды ў сябе, яна не бачыць ці не хоча бачыць мяне, я ніяк не магу сустрэцца з яе позіркам... Потым раптам здагадаюся, што прычына — у таніраваным шкле...

Запальваецца “з’ялёнае”, і падзіцель кранае машыну.

Дзяўчынка, як маленькі робат, з абьякавым выглядом адступае на тратуар, каб дачакацца новай “порцыі” бяздушнага халоднага жалеза.

Хто яна? Дзіця з “неблагодолучной сем’і”, выпхнутае на халодную, жорсткую вуліцу? Маленькі жывы робат у чыхіхці руках?..

Не ведаю...

На душы змрочна. Як за таніраваным шклом...

“Водгулле”

Уладзімір Мархель вядомы не толькі як даследчык беларуска-польскага літаратурнага сумежжа, аб чым, у прыватнасці, засведчылі яго кнігі “Лірычныя вясковыя”, “Крыніцы памяці”, “Прадвесце”, “Прэсутнасць былога”, “Ты як здароўе...” і іншыя, а і як адзін з

лепшых перакладчыкаў з польскай мовы. Пацярджэнне таму і зборнік “Водгулле”, што пабачыў свет у выдавецтве “Тэхналогія”. Ва ўступе “Ад перакладчыка” У. Мархель дзеліцца думкамі адносна як самой паэзіі, так і перакладу, заўважаючы: “Паэзія — гэта і стан душы, пераліты ў слова, і зафіксаваны момант азэрэння, і прарочае асэнсаванне будучыні, і пашырэнне псіхамагчымасцяў светаўспрымання, і неўсвядомленае адкрыццё нязведанага...”

Яна багацце духу, выказанае, але неадвільнае, бо яе паступальны рух скіраваны ў бязмежжа варыяцый самапазнання, у паўнату чалавечых стасункаў і наконт пераўвасаблення: перакладчык прыстасоўваецца да арыгіналу, або пераўвасабляецца ў аўтара — інтэрпрэтатар прыстасоўвае арыгінал да сябе, або пераўвасабляе аўтара. Адзін, прытрымліваючыся этыкі паважлівага стаўлення да аўтара, імкнецца быць яго суразмоўнікам, дасягаць яго эквівалентнасці ва ўзнаўленні іншамоўнага тэксту і сэнсавы мастацкай адпаведнасці перакладу арыгіналу. Другі больш услухоўваецца ў асацыяцы на яго тэму. Аднак на якіх б вяршыні мастацтва яны ні сягалі ў асваенні змястоўнасці (тут і далей выдзелена У. Мархелем. — А. Г.), змяшчальнасці вобразаў, іх пераклад ці перастварэнне — твор другасны.

Адштурхоўваючыся ад гэтага, У. Мархель і даў назву кнізе “Водгулле”: “Яна ўсяго водгалас, рэха пачутых перакладчыкам разнастайных польскамоўных галасоў у часе літаратуразнаўчай працы. Два раздзелы кнігі нібы сімвалізуюць колішнія Карону і Літаву, два крылы, адно з якіх, літвінскае, узнісла беларускамоўнае адраджэнне беларускай літаратуры. У першым раздзеле прадстаўлены Ян Каханюўскі, Францішак Карпінскі, Корнель Уейскі, Юліян Тувін, Тадэвуш Ружэвіч, Станіслаў Рышард Дабравольскі, Мацей Юзаф Канановіч, Богдан Драздоўскі. Кожны з уласным творчым почэркам, светаўспрыманнем. Дзякуючы У. Мархелю гэтая адметнасць захавана. Чытаючы пераклады, паэтыя не збытаеш між сабой. Прынамсі, хораша гучыць у перакладзе гэты верш К. Уейскага:

Як да цябе мне звяртацца?
Ці ж стане маўчанне мовай?
Зорак якіх мне пытацца,
Табе шукаючы слова?..

Я па-за словы імкнуса,
Пазбіцца той цяжкай мукі —
Хіба мо ператваруся
У любныя тоны, гукі!

Я ўсёй істотай шчаслівы
У промнях, гуках дзівосных.
Хай, быццам арфа, чулівы
У абдымаках буду мілосных!

Вусны не будуць пустыя,
Хоць слоў сваіх не пачую.
Бо пацалункі такія,
Што вусны ў попель сцялюю!

Другі раздзел — гэта творы Яна Аношкі, Яна Баршчэўскага, Ігната Легатовіча, Адама Міцкевіча, Гіпаліта Клімашэўскага, Антона Эдварда Адынца, Юліана Корсака, Тадэвуша Ладэ-Заблоцкага, Гераніма Марцінкевіча, Эдварда Жалігоўскага, Уладзіслава Сыракомлі, Адама Плуга, Юліана Ляскоўскага, Вінцэса Каратынскага, Яна Неслухоўскага, а таксама Янкі Купалы, які, як вядома, пісаў і па-польску. Перакладчыку таксама давялося нялёгка, каб кожнага з аўтараў перакласці, захаваўшы адметнасць арыгінала. Але з гэтай задачай У. Мархель паспяхова справіўся. Для прыкладу, так гучыць верш Люблю цябе, зямля маіх продкаў:

Люблю я цябе, зямля маіх продкаў,
Хоць слава твая ў прычымні дачасным,
Хоць сідзілі вулкіны ў тваім асродку,
Ды моц твая ўстане зарывам ясным.

Люблю цябе, хая вораг брыдотны,
Што ты ўжо памерла,
Ззярачыць плюгава,
Жывеш ты, як вечнасць,
Твой лёс немяротны,

Народ не забыўся тваёй былой славы.
Несумненна, “Водгулле” знойдзе належны водгалас у душах чытачоў, улюбённых у паэзію.

Алег ГУЛІЦКІ

Жыву апошнім часам у ліхаманкавым (хоць і не помслівым!) чаканні светлага дня, калі бяспраўныя (дагэтуль) крытыкі ў калектыўным парыве выйдучь на сцішана-стомныя вулкі нашай літаратурнай прасторы, пратэстуючы супраць таго, што іх н я м а. Мяркую, што дэманстрацыя цэхавай магутнасці ўсё-ткі не вылезца ў шпурляне тамагаўкаў... Хаця гэта магло б стаць важкім доказам на карысць не толькі “жывасці”, але і жывасці айчынай літаратурнай крытыкі, чыя нібыта-смерць спачнення ў творцаў не выклікала і была засведчана ледзьве не дасягненнем “некрафілічнай” эпохі Пост.

У гэтай сітуацыі ці не кожны крытык, выгнаны з раю фундаментальнай тэорыі на выбітыя-спляжаныя палеткі практычнага літаратуразнаўства, мусіць вызначыцца: альбо змірыцца з доляю жабы-песімісткі, якая, трапіўшы ў збан з малаком, вырашыла быць марнай мітусні адысці ў нірвану; альбо адчайна змагацца з наканаванасцю, дрыгацца-вылузавца, як жаба-аптымістка, каб раптоўна адчуць пад сабою новы “грунт”. Tertium non datur (трэцяга не дадзена).

Асабіста мяне больш вабіць шлях нематываванага (на першы погляд) аптымізму, бо веру, што ў глыбокім піілі выспявае глыбокая глыбіня. На сваім тамагаўку, з якім пайдз дыскупаць наконт лёсу сучаснай беларускай крытыкі, выгравірую словы Юрася Барысевіча з “Кароткай гісторыі “Бум-Бам-Літа” (звярайце па № 10 за 2001 год “Крыніцы”): “...крытык сёння мае права быць не інтэрпрэтатарам і экспертам існуючых практык пісьма, а стваральнікам ці натхняльнікам перспектывных практык, якія могуць рэалізавацца ў нейкіх больш спрыяльных умовах”. Высо-о-ка ўзніму сваю зброю — хай бачаць, за што змагаюся!

Не замахваючыся на ролю стваральніка, папрашуся ў натхняльнікі. Дарэчы, абедзве разнавіднасці рупліўцаў завочна атрымалі бласлаўленне Валянціна Акудовіча: ён сцвярджае, што сёння варта абмяркоўваць не столькі тое, чым сталася беларуская літаратура без масавага чытача, колькі тое, што сталася з чытачом, які страціў цікавасць да нацыянальнага прыгожага пісьменства. Спадар Акудовіч, пэўна, жыве ў філасофскім чаканні “геніяльнага крытыка” — гэткага універсальнага сувязнога, мастацкага “суперагента” з бездакорным густам і талентам белетрыста-папулярызатара.

Рэцэпт натхнення для беларускага дэтэктыўшчыка

Адным са стратэгічна важных накірункаў дзейнасці па “вяртанні” айчыннага чытача ва ўлонне роднай літаратуры магло б стаць шчыраванне на дэтэктыўнай ніве.

Спачатку Уладзімір Караткевіч заклікаў калег пісаць дэтэктывы, каб пераадолець страту цікавасці да беларускай літаратуры. Пасля Ігар Запрудскі заклікаў “прыслухацца да класіка” — пісаць дэтэктывы і тым самым рабіць “неацэнную паслугу беларушчыне” (“ЛіМ”, 13 сакавіка 1998 г.). Праз нейкі час Алесь Пашкевіч, не звачаючы, што “многія з пісьменнікаў... і дагэтуль з пэўнай грэблівасцю ставяцца да дэтэктыўнага жанру, лічачы яго і другасным, і менш мастацкім” (“ЛіМ”, 12 лістапада 1999 г.), выступіў у абарону беларускага дэтэктыва, рашуча апелюючы да вопыту “туманнага Альбіёну”.

І. Запрудскі не без іроніі заўважыў, што “беларускія пісьменнікі займаліся скрытым сабатажам — не хацелі выкарыстоўваць дэтэктыўны жанр у “выхаваўчых мэтах”, не імкнуліся садзейнічаць “росту грамадзянскай пільнасці” і г.д.. З майго боку гносна было б падазраваць айчынных літаратараў у абыякавасці да лёсу адарванага ад Літаратуры Чытача ці, крый Божа, у непатрыятычнасці. Будзем лічыць, што шматлікія аўтары беларускіх дэтэктыўных бестселераў знаходзяцца ў канцэптальным пошуку: зручны момант нагадаць пра выгоды жанру.

Трошкі гісторыі...

Узнікненне дэтэктыва (дакладней, пачатак афармлення яго як жанравай структуры з адметнай логікай пабудовы і развіцця) звязваюць звычайна з імем Эдгара Алана По (1809—1849), у прыватнасці, з яго навелістычнай трылогіяй, куды ўвайшлі “Забойства на вуліцы Морг” (1841), “Тайна Мары Ражэ” (1842-1843) і “Скрадзенае пісьмо” (1844). Менавіта тут упершыню аб’ядноўваюцца рысы, якія дагэтуль у мастацкім творы сустракаліся паасобку: таямнічае злачынства становіцца тэмай, разгдка тайны — сюжэтам, захапляльнасць росшуку — пафасам аповеду; абвостраная назіральнасць і вынаходніцкая логіка — абавязковымі ўласцівасцямі героя і да т.п.

Адасобленыя элементы кандэнсуюцца і ўтвараюць ядро новага жанру, які ад самага пачатку спалучае ў сабе “касмапалітызм” (бо крадучы і забіваючы не ў “адной, асобна ўзятай краіне”) і пэўную “нацыяналістычнасць”, г. зн. чуйнасць, адкрытасць мастацкай сістэмы да “нацыянальнага каларыту”. Надзвычай паказальная ў гэтым сэнсе творчасць японскага пісьменніка Тара Хіраі (1894-1965), які абраў сабе літаратурны псеўданім Эдагава Рампо. Першае ж яго апавяданне “Медная манета”, апублікаванае ў 1923 годзе, засведчыла ўзнікненне нацыянальнага японскага дэтэктыва. Наколькі можна меркаваць па перакладных “Пачварях ў змроку”, “Гульнях пярэваратняў”, “Д’яблу”, “Попеле” і іншых творах, гісторыі Эдагава

Рампо падобныя да іерогліфаў — яны могуць мець некалькі самастойных сэнсаў-разгадак, аднолькава сапраўдных; а могуць разгортавацца ўглыб, выбудоўваючы іерархію таямніцаў. З другога боку, японскі пісьменнік відавочна знаходзіўся пад уплывам “лагічных апавяданняў” (tales of ratiocination) Эдгара По, дзе пошукі ісціны набываюць форму захапляльнай гульні розуму і найперш у гэтым сэнсе прыносяць эстэтычную асалоду.

Persona grata дэтэктыўнага жанру — сьшычык-аматар, дэтэктыў-паліцэйскі, камісар, оперупаўнаважаны, спецыяльны агент і да т.п., — дзіўным чынам спалучае універсалізм персанажу-“матрыцы” і прыцягальныя рысы таго ці іншага нацыянальнага характару: Эрколь Пуаро і Шэрлак Холмс — абодва “літаратурныя англічане”, аднак герой Агаты Крысы не адбыўся б без свайго “французскага густу” і бельгіскага паходжання, як быў бы немагчымы герой Артура Конан Дойла без аўры “сто-працэнтнага джэнтльмена”.

Дзесьці ў канцы 70-х — пачатку 80-х гадоў XX стагоддзя ў перакладзе на рускую мову былі выдадзены дэтэктыўныя апавесці Андрэя Гуляшкі пад агульнай назвай “Прыгоды Авакума Захава”, “Праглынуўшы” кнігу ў пяццацігадовым узросце, я доўга і шчыра была перакананая, што знешнасць амаль Апалона плюс бездакорны густ у дачыненні да вопраткі, непамысная эрудзіраванасць плюс любоў да хуткай язды на матацыкле, рыбалкі і брунетак з кідкай знешнасцю, — словам, археолог і маёр балгарскай кантразведкі таварыш Захаў ёсць эталон сапраўднага мужчыны, магчымы толькі ў Балгарыі, тады міфічнай для мяне.

Нядаўна перачытвала раманы Фрыдрыха Дзюрэнмата і мусіла прызнацца сама сабе: калі сярод маіх знаёмых за ўсё жыццё не будзе ніводнага швейцарца (падстаў для аптымізму не маю), калі не даўдзедца ў Швейцарыі пабываць (маю ўсе падставы для песімізму), то ўсе тамтэйшыя жыхары для мяне будуць няўлоўна падобныя да камісара Берлаха, немітуслівага філосафа з Бэрна, які служыў у паліцыі і лічыў свой горад уласнаю “залатою магілаю”.

Беларуская інтэлігенцыя ахвотна і разумна (прэч іронію!) разважае пра менталітэт нацыі, адметнасці беларускага нацыянальнага характару... Шкада толькі, што канкрэтны — “шараговы” — прадстаўнік нацыі, не абазнаны ў тонкасцях псіхалогіі і тэрміналагічных нюансах, ніяк, дзівак, не прасякнецца гонарам з прычыны свайёй беларускасці. Магчыма, калі б абстрактныя “ментальныя структуры” часцей увасабляліся ў айчынных (родных, пазнавальных) мегрэ, марпл ці хоць бы аніскіных, публіка хутчэй паверыла б у рэальныя, а не “фальклорныя” кемлівасць, дасціпнасць, трываласць “беларускага тыпу”.

...Крыху тэорыі...

Дык чаму менавіта дэтэктыў здаецца жанрам несумненна паспяховым ці, прынамсі, асуджаным на поспыт? Бертольд Брэхт, напрыклад, звязваў папулярнасць дэтэктыўнай літаратуры з інтэлектуальным задавальненнем, якое чытач атрымлівае; пранікаючы ў прычыны чалавечых учынкаў; заснавальнік “эпічнага тэатра” патрабаваў ад паўнаўтарскага дэтэктыўнага рамана быць адметным зрэзам рэальнага жыцця.

З другога боку, “інтэлектуальны экстаз”, якім так вабіць дэтэктыў, трымаецца каранямі ў даволі своеасаблівай празе справядлівасці, гэтым “спецыяльным гуманізме”, які не адмаўляецца атрымліваць асалоду ад... смерці: “Агата Крысыці, дарэчы, найвялікшы чараўнік усіх часоў і народаў, бо здолела ператварыць забойства ў забаву, прычым не адно забойства, а дзесяткі забойстваў, сотні забойстваў, канвеер забойстваў. Асвенцім забыты, але з крэматырыя раманаў Агаты вечна ўзыходзіць да неба дым, і толькі надзвычай наіўны чалавек мог бы сцвярджаць, што дым гэты — трагедыя” (М. Кундэра. “Бессмяротнасць”).

Зрэшты, уласна забойства/смерць не з’яўляецца абавязковым (непазбежным) атрыбутам твораў гэтага жанру. Паводле “Кароткай літаратурнай энцыклапедыі” (М., 1964, т. 2), дэтэктыўная літаратура (англ. detective — сьшычык, ад detect — адкрываць, выяўляць; лац. detectio — раскрываць) прысвечаная “раскрываццю забытай таяны, звычайна звязанай са злачынствам”. Дзеля

З'явіліся і альтэрнатыўныя спосабы рэанімацыі жанру. Дасціпным шаржам на "чорны раман" былі ўспрыняты "іранічныя дэтэктывы" Іаані Хмялеўскай. Ф. Дзюрэнмат абраў іншы шлях: ён імкунся растварыць стрыжань дэтэктыўнай інтрыгі ("злачынства-пакаранне") у агульнафіласофскай праблематыцы, узяць яе да ўзроўню філасофскага асэнсавання жыцця і смерці. На думку некаторых літаратуразнаўцаў, гэтым пісьменнік не толькі ўзбагаціў магчымасці дэтэктыва, але і ў пэўным сэнсе вычарпаў іх (нават быццам бы абвясціў пра смерць самога жанру).

Аднак назіранні за сучаснай літаратурнай практыкай пераконваюць, бадай, у адваротным: дэтэктыў як "зрэз рэальнасці" не толькі жыве, але і квітнее, нагадваючы пра сябе ў самых разнастайных формах. Так, традыцыя "рамана-рэбуса", закладзеная ў творы А. Крысіці, аказалася запатрабавана ў інтэлектуальна-гульнёвай паэтыцы постмадэрнізму, даволі саркастычна настроенага да любых "папярэднікаў"; адно з найбольш яскравых сведчанняў на карысць гэтага — "Імя ружы" Умберта Эка, жанравы сімбіёз гістарычнай, філасофска-псіхалагічнай і дэтэктыўнай прозы. Форма дэтэктыва імітавалася ў фантастычным рамана Станіслава Лема "Насмарк". Ды што шукаць сякеру пад лаўкаю: "Чорны замак Альшанскі" Уладзіміра Караткевіча пабудаваны як дэтэктыў, прычым гэты раман, строга кажучы, у большай ступені адпавядае канонам жанру, чым "Дзікае паляванне караля Стаха", якое лічыцца "класічным беларускім дэтэктывам і найперш нашым бестселерам" (І. Запрудскі). У дачыненні да "Дзікага палявання" (здаецца, яго з цікавасцю чытаюць і тыя, хто не ведае, што такое "бестселер", і той, для каго "масавасць" і "мастацкасць" рэчы несумяшчальныя) варта гаварыць хутчэй пра *элементы дэтэктыўнай інтрыгі*, закліканыя абвясціць сітуацыю сутыкнення міфа (падання) з рэчаіснасцю. Наўрад ці хто-небудзь будзе настойваць на тым, што гэты твор — класічны "гатычны раман", хаця атрыбутаў "готыкі" тут не меней, чым дэтэктыўных адзнак...

Словам, жанр дэтэктыва ўтрымлівае здольнасці і да рэгенерацыі, самааднаўлення, і да мімікрый (прыстаюваецца да канкрэтнага літаратурна-гістарычнага кантэксту), і ўжо што гаварыць пра рэпрадуктыўнасць (гэтак плодзіцца і множыцца)!. Для палявання на "масвага чытача" — сапраўды ўніверсальная "зброя".

Праблемы пачынаюцца тады, калі метафізічная "аўдыторыя" матэрыялізуецца ў роднага чытача, якога трэба злавіць у цяньці *беларускага дэтэктыва*. Канцэпцыя "нацыяналізацыі" жанру, здаецца, ляжыць на паверхні: хрэнатоп твора павінен вырастаць з рэальнага беларускага быцця (ці, прынамсі, мець да яго дачыненне); цэнтральныя персанажы павінны мець выразныя прыкметы нацыянальнага характару; мова твора павінна быць жывой беларускай. Адно шкада: у дадзеным выпадку слухнасць тэарэтычных разлікаў не гарантуе паспяхоўнасці практыкі.

Па-першае, у сацыякультурнай свядомасці масаў паняцці "*Беларусь*" і "*беларускасць*" сёння не толькі не атысямліваюцца, але і не сумяшчаюцца, бо дзякуючы асветніцкай дзейнасці афіцыйных СМІ "*беларускасць*" ужо стэрэатыпна асацыіруецца з агрэсіўнасцю, разбуральнасцю, утрымлівае няясную пагрозу. Таму сюжэты "фармальна-беларускіх" дэтэктываў разгорваюцца ў межах географічнай РБ, а не Беларусі як нацыянальна-этнічнай прасторы, бо іх пішуць літаратары-рамеўнікі: яны зарабляюць грошы, гэтага не саромеюцца і зольшага на мастацкасць не прэтэндуць.

Па-другое, складнікі "нацыянальнага характару" сёння трацяць сваю канстантнасць, становяцца надзвычай крохкімі: Яўген Рагін згаданую метафарму пазначыў як працэс ператварэння "нас" з "аўтараў нацыянальных анекдотаў" у "герояў здэклівых показак" ("ЛіМ", 25 студзеня 2002 г.).

Па-трэцяе, паспрабуй пераканаць "сярэднестатыстычнага" чытача, што *жывая* беларуская літаратурная мова прынцыпова адрозніваецца і ад засохлай мовы СМІ, і ад "трасянікі" — сродку зносінаў у чэргах, грамадскім транспарце і апарце дзяржаўнага кіравання.

У выніку беларускі дэтэктыў мусяць пераадоляваць канфлікт паміж уласнаю патрэбнасцю і незапатрабаванасцю. І кожны патэнцыяльны аўтар дэтэктыва ў гэтым сэнсе — "піянер", першапраходзец, першастваральнік, які будзе без якога-кольвечы плана, па інтуіцыі.

...і драбнок практыкі...

Бадай, самым паслядоўным "інтуітывістам" падобнага кшталту з'яўляецца сёння Віктар Праўдзін. Натуральна, не ён адзін на Беларусі піша дэтэктывы. Паводле "Тэорыі літаратуры ў тэрмінах" (Мн., 2001)

Вячаслава Рагойшы, "у беларускім прыгожым пісьменстве дэтэктыўная літаратура вялікага пашырэння не набыла. Паэтыка дэтэктыўнай літаратуры... паўплывала на асобныя творы ("42 дакументы" М. Зарэцкага, "Сэрца на далоні" І. Шамякіна, "Падзенне Хвядоса Струка" П. Кавалёва). <...> Да дэтэктыўнай літаратуры звяртаюцца Г. Марчук ("Крык на хутары", "Прызнанне ў забойстве"), М. Шайбак ("Забойства на каляды"), М. Клімковіч ("Сцэнарый смерці") і некаторыя іншыя пісьменнікі". Да ліку апошніх, пэўна, належыць Мікалай Чаргінец (згадайма аповесць "Фінал Краба", раманы "За секунду да выстралу", "Ілоты вар'яцтва") і Сяргей Трахімёнак (чыя кніга "Другі ўзровень" (Мн., 2001) атрымала назву, аднайменную дэтэктыўнай аповесці, што ўвайшла ў яе склад): амаль усе творы гэтых літаратараў знаходзяцца ў полі прыцягнення дэтэктыва, нават калі "чысціня жанру" не дэкларуецца ў падзагалюку. У адрозненне ад іх Віктар Праўдзін упарта піша *ла-беларуску* дэтэктывы, угрунтаваныя ў *падкрэслена беларускай, наймысна беларускай* рэчаіснасці.

Прынцыповасць пазіцыі была акрэсленая ўжо ў калектыўным зборніку "Пад знакам Стральца" (1992), дзе былі надрукаваныя апавяданні "Бычок на вяселлі" і "Чыстыя рукі", і ў кнізе "Візіцёр з поўначы", выдадзенай у "Бібліятэцы часопіса "Маладосць" у тым жа годзе. А зборнік пад назвай "Больш (Сповідзь міліцыянера)", які выйшаў у серыі "Першая кніга прэзаіка" выдавецтва "Мастацкая літаратура" (1996), толькі засведчыў *цвёрдасць намеру* аўтара далучыць *правахоўныя органы да беларушчыны* ці хаця б зменшыць адлегласць паміж гэтымі, здавалася б, неспалучальнымі паняццямі. Зрэшты, Віктар Праўдзін мог і не ставіць перад сабою гэткае утапічнае мэты — не буду настойваць, нібыта мне адкрыліся матывы аўтарскай "волі да творчасці". Аднак варта звярнуць увагу на шэраг момантаў, якія ў суккупнасці ўказваюць на тое, што прэзаік мае ў дачыненні да дэтэктыва як жанру мастацкай літаратуры *пэўныя* стратэгічныя намеры.

1. Паказальным уяўляецца ўжо невялікае апавяданне "Больш (Сповідзь міліцыянера)", якое і дало назву першаму прэзаічнаму зборніку. Эмацыйную танальнасць гэтага твора вызначае не ўласна спявадальнасць, а хутчэй, скандэсанасць пачуцця, што спалучае псіхалагічную адкрытасць, нават аголенасць "я-героя" са стрыманасцю яе вонкавага выражэння. "Біяграфія" згаданага персанажа — зусім не чарада падзей і ўчынкаў, яна ўтрымліваецца ў гісторыі болю, спароджанага канфлікта сацыяльнага (службовага) абавязку і маральнаю сутнасцю "звычайнага" чалавека:

"Бачыў сабе зноў у зоне... Снілася, што нёс каравул і галоўнае задача — не прапусціць людзей у іх родную вёску, якая шэрымі дахамі паўставала за невялікім пагоркам. Людзі спачатку добром прасілі, потым пагражалі, затым плакалі ля шлагбаўма, але я чвэрта стаяў на сваім — за дрот ніводнага чалавека, — гэтакі загад. Сярод людзей бачыў і маці. <...> Бачыў, як некалькі старэнькіх бабуль, дапамагаючы адна адной, па чарзе падымалі калючы дрот, прапаўзалі ў зону. Я ведаю, што бабулькі не марадзэры, не рабаўнікі — яны хочуць памерці на зямлі сваіх продкаў".

Нагледзячы на тое, што ў апавяданні не акрэслены ні географія, ні прычыны ўтварэння "зоны", гэты вобраз аказваецца і прэзрыстым, і надзіва змястоўным сімвалам фізічнай і метафізічнай небяспекі, незнішчальнай крыніцаю болю, які ўжо становіцца амаль неабходным, бо ён знітаваны з таёй зямлёю — пакутліва-нясцерпна прагаю быць у наталяшся ад яе, збалелай.

"Больш", насуперак падзагалюку, наўрад ці можна аднесці да "міліцэйскай прозы". Аднак калі вярнуцца да гэтага апавядання ад больш позніх дэтэктыўных аповесцяў і раманаў, то рэтрэспектыва высвечвае важкасць "Болю" для творчасці В. Праўдзіна: безыменны "я-герой" становіцца своеасаблівым "пратаобразам" многіх яго персанажаў, чые характары фарміруюцца ў сутыкненні разнастайных імператываў. З гэтага ж твора, на мой погляд, бярэ пачатак відавочная, хоць і не дэкларуемая ўкараненасць падзей і персанажаў В. Праўдзіна ў беларускай рэчаіснасці, якая балансуе паміж трагедыяй і камедыяй.

2. У 1997 годзе аповесць "Эксгумацыя" была выдадзена асобнай кніжкаю, яе вокладку ўпрыгожваў лагатып мяркуемай серыі "Сучасны беларускі дэтэктыў", якая, відаць, так і не атрымала чаканага працягу. Але гэтая аповесць засведчыла вольнае пачуванне прэзаіка ў дэтэктыўнай жанравай прасторы: "Эксгумацыя" — прыстойна зроблены дэтэктыў, — пераконвае Запрудскі. — У ім ёсць усё, што трэба на канонах жанру. Злачынцы і сышчыкі, таямніца і разгадка, інтрыга і нечаканая развязка... і,

што асабліва важна, беларускі каларыт". Ужо прозвішчы персанажаў — *Смаляк, Кучукун, Шапок, Альховік* і інш. — дэманстравалі каларытнасць, што захоўваецца і ў раманы "пантэон": капітан *Бусел*, ягоны сябра-антаганіст кілер *Філін* ("Вяртанне з апраметнай" (1999), лейтэнант *Хмара*, маёр *Барана* ("Танцавальны марафон" (2001)).

Нагледзячы на тое, што дэтэктыў дапускае шмат умоўнасцяў, падзеі ў ім канструююцца і кампануюцца больш ці менш штучна, але ён вымагае дакладнасці так званых *малых рэалій*. "Суддзія і яго кат" Ф. Дзюрэнмата быў успрыняты як "вельмі швейцарскі раман, і па агульнай танальнасці, па моўнай афарбоўцы (насычанасць бёрнскімі дыялектызмамі), і па дасканаласці аднаўлення мясцовасці Лігерц на берэзе Байльскага возера, дзе ў той час жыў Дзюрэнмат" (В. Сядзельнік). У гэтым сэнсе "Эксгумацыя" і асабліва раманы В. Праўдзіна — дакладна беларускія. Паводле аповесці можна здымаць кінастужку без затрат на дэкарацыі (у калідорах-кабінетах любой пракуратуры) і высылкаў на арганізацыю натуральных здымак (аўтар падрабязна апісвае, што адбываецца, напрыклад, на мінскай вуліцы Талбухіна і куды дзеянне пераносіцца пасля). Тое ж самае з раманами — "госьць сталіцы" можа скарыстаць "Танцавальны марафон" у якасці даведніка: як дабрацца ва Уручча ці ў Малаінуку; як захоўваць цягліцасць у чаканні транспарту, калі па праспекце Францыска Скарыны рухаецца ўрадавы картэж; дзе адпачыць тым, каму за трыццаць (кіруйце ў парк Чэлюскінцаў!); аматарам рыбалкі ў гарадскіх умовах варта наведваць парк Горкага, дзе можна да ўсяго і качак пакарміць... Выгоды і інтэр'ер правінцыйнай беларускай гасцініцы скуруплезна апісаныя ў фінальнай частцы "Вяртання з апраметнай".

Словам, у згаданых дэтэктывах жыхар Беларусі будзе пачувацца бы ў сябе дома. Іншая справа, ці не апыралі каму родныя сцены...

3. У творах В. Праўдзіна фарміруецца адмысловая сістэма вобразаў-персанажаў, якая, на мой погляд, дае магчымасць скласці даволі рэальнае ўяўленне пра тую міліцыю, якая нібыта наша і нас нібыта беражэ. Паводле скупых звестак, змешчаных на вокладцы зборніка "Больш", аўтар "у 1981 годзе скончыў Мінскую вышэйшую школу міліцыі; доўгі час працаваў у правахоўных органах". Гэта азначае, што беларуская міліцыя сама ўгадавала... барані Бог, не "магільшчыка" (у сэнсе — палымяна-з'едлівага выкрывальніка), і не летаніца (у сэнсе — салодкагалосага песняра), а, хутчэй, таленавітага партрэтыва, здольнага аддзяліць зерне ад мяккіні і з доўгімі згаданымі акт пракаменціраваць.

Апавядаючы ў 1982 годзе тады яшчэ савецкаму масаваму чытачу пра польскі дэтэктыў, Віктар Хораў звяртаў увагу на тое, што "ў большасці польскіх "міліцэйскіх раманаў" дзейнічаюць звычайна тры прадстаўнікоў міліцыі: сівы палкоўнік — уласабленне жыццёвай мудрасці і прафесійнага вопыту <...>, спрытны маёр і менш спрытны капітан ці паручнік; дапаўняе іх добрасумленны служак-сяржант, якому не хапае адукацыі і ведання ўсіх дэталяў следства". Мяркую, што В. Праўдзін свядома не канструе суадносіны сваіх герояў у адпаведнасці са схемаю нахшталь гэтай. Аднак паколькі "міліцэйская проза" — усё-такі "зрэз" канкрэтнай рэчаіснасці, то размеркаванне роляў у раманах беларускага прэзаіка аказваецца тыпалагічна падобным.

У аповесці "Візіцёр з поўначы" (1991) аўтар ускладае цяжар разблытвання злачынстваў на плечы лейтэнанта Жураўлевіча — "неафіта" крымінальнага вышуку — і капітана Ільіна; на кароткі час узнікаюць і маёры — Кравец (свой, мінскі) і Еўдакімаў (з Мурсманска). З усіх мне найбольш цікавым падаўся Міхась Ільін: "...адаў крымінальнаму вышуку дванаццаць гадоў. Начальству не дагаджаў, гаварыў праўду-матку, а гэтага было нават занадта, каб на кар'еры паставіць крыж. Акрамя таго... быў як прафесіянал на галаву вышэйшы за сваіх начальнікаў. <...> ён ведаў гэта і не хаваў перад начальствам".

Інспектар крымінальнага вышуку капітан міліцыі Андрэй Бусел ("Вяртанне з апраметнай") — персанаж у мастацкіх адносінах больш сталы, больш аб'ёмны, бо прэзаік ад самага пачатку адмаўляецца ад дыдактызму сітуацыі, калі адзін чалавек мае выключнае права караць (нічога асабістага!), а другі на гэта права ўпарта нарываецца. Адзін са злодзеяў, якія павінны забіць капітана, — ягоны аднапалчанін, колісь Васіль Мароз, цяпер — прафесійны кілер Філін, абавязаны Андрэю жыццём. (Нельга ўтрымацца, каб не звярнуць увагу на сімвалізм процістаяння *Бусла — Філіну*: літаратурная "персаніфікацыя" верагодных птушак-татэмаў — дзённай і начной, увасабленне святла і цемры, жыццядайнасці і драпежнасці... Трэба ўмець убачыць і ў дэтэктыве не так сабе чытво, а культурны феномен!) Дамінантныя рысы

характару капітан Бусел "наследзе" ад капітана Ільіна; гэтаксама лейтэнант Крывіцкі ўяўляецца "працягам" Жураўлевіча. У "Вяртанні..." на авансцэну выходзіць маёр Астроўскі — легенда рэспубліканскага крымінальнага вышуку, праніклівы сышчык, нязручны для начальства, строгі, але справядлівы ў адносінах з падначаленымі. Рэнаме сапраўднага міліцыянера падтрымлівае вобраз палкоўніка Качана (твар у зморшчынах, пасма сівых валасоў непаспелых на спадае на высокі лоб, у маладых вачах няма і ценю хітрасці ці ўгодлівасці). "Рыцараў без страху і дабору" ўраўнаважваюць падпалкоўнік Макрыцкі (твар нагадвае дыню, вочы халодныя і калючыя, ліслівы з начальствам, напышлівы з падначаленымі), генерал Патапенка (аматар пагрэць косці ў лазні, выпіць каньячку падчас нарады і параўсці на разумных падначаленых) і інш.

У "Танцавальным марафоне" доля пачаткоўца выпадае Ігнату Хмары (лейтэнанту), які трапляе ў групу да падпалкоўніка Мікуліча (сышчык-легенда, не любіць міліцэйскіх генералаў, якія прыйшлі з войска і прынеслі з сабою страць да муштры); тут жа — таленавіты аператыўнік, сышчык-"ганчак" капітан Лукін, чыя ўяўная абыякавасць і нехлямяжы выгляд анік не спрыяюць кар'ернаму росту. Мнагалюдны і лагер міліцыянераў-антыподаў — участковы-суцянёр маёр Барана, бязвольны падпалкоўнік Белы, кар'ерыст маёр Кудзін.

Падобны парад-агляд заўсёды ўтрымлівае пагрозу схематызацыі, спрашчэння, утрывання, гратэскавасці — усё ў выніку скажае ўяўленне пра твор, асабліва калі вы яго не чыталі. Я мелася прадэманстраваць найперш логіку аўтарскай "сістэматызацыі" персанажаў, вяртанне ў розных сюжэтных калізіях (асабістых, грамадска-палітычных) да тыпалагічна блізкіх характараў — нібыта дзеля выпрабавання іх "звычайнасці", разбурэння іх "звыкласці", быццам дзеля таго, каб даць шанец чытачу ацаніць уласную трываласць.

Звяртаю ўвагу на тое, што тут акрэслены, прычым пункцірна, толькі адзін "фланг" вялікага "войска" герояў В. Праўдзіна. Не менш цікава магла б стаць размова пра "адмоўных" персанажаў, амаль заўсёды неадназначных ва ўспрыманні, часта — пакутліва-супярэчлівых. Асобна варта было б пагаварыць пра спецыфіку сюжэ-табудавання ў згаданых раманах, дзе паралельна разгортваецца некалькі ліній, адначасова самастойных (так, аповед пра сям'ю графаў Аляксандравых можа існаваць аўтаномна, па-за раманаю прасторай "Танцавальнага марафона") — і ўзаемна неабходных у святле тэксту як мастацкага цэлага. У гэтым сэнсе В. Праўдзін належыць хутчэй да пісьменнікаў-"стылістаў", для якіх быццё слова і ёсць самадастатковы сюжэт творчасці. Спалучэнне двух азначаных майстэрстваў лёгка дэклараваць і цяжка ажыццявіць. Зрэшты, супрацьпастаўленне "сюжэткаў" і "стылістаў" у кантэксце нашай размовы пагражае ператварэння ў процістаянне "востраканечнікаў" з "тупаканечнікамі" (для герояў Дж. Свіфта пытанне "з якога канца трэба разбіваць яйка?" было не проста прынцыповым, а нават анталагічным). Аднак у дэтэктыве менавіта сюжэтная інтрыга з'яўляецца стрыжнем аповеду; В. Праўдзін гэта разумее (ці адчувае), у выніку захоўваецца status quo: прагне які-небудзь гіпатэтычны чытач беларускага дэтэктыва — ён яго атрымлівае.

Дык вось: калі пэўную колькасць гісторыі дэтэктыва перамяшчаць з невялікай доляю тэорыі жанру, дадаць пералічэння намі інгрэдыенты (прапорцыі і выбар залежаць ад густу кухара), а пасля змясціць у добра ўгрэтую печ практыкі, — нешта ж павінна атрымацца, прынамсі, наш родны "літ-спажывец" галодным не застаецца. Дарэчы, можна надаць страве экзатычную форму. Паводле памянёнай "Тэорыі літаратуры ў тэрмінах" Вячаслава Рагойшы, дэтэктыўная літаратура — *элітныя і драматычныя* (вылучана мною. — *І.Ш.*) творы, у якіх раскрытаваецца загадка, звязаная са злачынствам". Пэўна, тэхналогія *вершаванага* дэтэктыва яшчэ не адпрацаваная. Скрозь цёрні — да зорак!

Прыватная інфармацыя для тых, хто смуткуе з прычыны таго, што беларуская літаратурная крытыка ўжо не акрыяе пасля "комы": запрашаю наведваць аддзел крытыкі і літаратуразнаўства часопіса "Нёман" (Мінск, пр. Фр. Скарыны, 39, пакой № 6) — пастараюся пераканаць у заўчаснасці жалобы.

Ірына ШАЎЛЯКОВА

“Маўчана”

Уладзімір Цішуроў зарэкамендаваў сябе цікавым і ўдумлівым празаікам са сваімі персанажамі, адметнымі тым, што многія такіх людзей успрымаюць звычайнымі дзівакамі, не заўсёды жадаючы разабрацца, што ў чалавека на душы, чым ён жыве ў сапраўднасці. Гэтым жа разам У. Цішуроў прыйшоў на сустрэчу з чытачом у якасці паэта: у “Беларускім

кнігазборы” выйшаў зборнік яго вершаў “Маўчана”. Сам аўтар так вытлумачвае свой зварот да паэзіі: “Я хачу, каб з вершавай міласці хоць адна душа ўваскрэсла”. Сказана, як відаць, крыху загучна, тым няменш, чытаючы “Маўчану”, нельга не заўважыць, што шмат у якіх вершах У. Цішуроў ёсць тое, што дазваляе ўпэўніцца ў здатнасці аўтара па-свойму падаваць прамоўленае іншымі. Гэта тычыцца і вобліку самага дарагога чалавека. У цыкле “Маці” лірычны герой, застаўшыся сам-насам з незваротнай стратай, шмат што пераасэнсоўвае, шукаючы ў гэтым і маральнае заспакаенне, і тую раўнавагу, якой не заўсёды стае ў паўсядзённасці, але разам з тым большае і трывог, ад якіх нікуды не падзецца, бо яны таксама частка жыцця:

А цяпер мяне будзіць ранак.
А калісьці будзіла мама...
Дзе ні стаю, куды ні пайду я,
не пачую голас матулі.
Не надзелены помстаю, звадамі,
без матулі ў журбе я падаю.
Падаю, як былінка на ветры,
і ў падзенні хапаю паветра.
О, каб вушы мае пачулі
хаця слова адно матулі.
Мне не ўлежна і мне не ўежна —
ад паводзін сваіх залежу.
І цяпер мяне будзіць ранак,
а калісьці будзіла мама...
Роздум, трывога — як бы пастаянны
спадарожнік лірычнага героя У.
Цішуроўа. Гэта адчувальна і ў вершах, у
якіх гучыць тема кахання — шмат у
чым цяжкага, бо не спраўджанага, а ў
нечым і балючага, таму няма
ўзаемнасці, а гэта прыводзіць да
адзіноты. І не толькі душэўнай:

Ці пабудую дом?
Ці выгаду дзіця?..
Куды ты вядзеш мяне,
сцежка жыцця?
Куды й навошта
еду парожні?..
Куды не зайду асцярожна —
навокал чужыя пожны.
Журбы я астражнік...
Праз пожны чужыя, употай,
пакіну след лёгкіх ботаў —
да цябе, ты мая любота!
Верш да верша і нарадзіўся цыкл
“Маўчана”:

Маўчана мая
не страчана.
Каханне маё
мо рас-тра-ча-на?
Хто вырашыў
адназначна,
што я для журбы
прызначаны?
Навошта мне лёс
незначаны —
хачу быць
перайначаны!
І як бы працяг гэтай гаворкі ў вершы
“Маналог халасцяка”. У чымсьці
жартаўлівым, а ў нечым — жыццёва-
сур’ёзным: “Непрыкаяны сучок — //
музыкач-халасцячок! // Куды час
імчыцца?.. // Мне з кім жаніцца?!” У
кнізе “Маўчана” часам пытанняў
больш, чым адказаў. Але ж у паэзіі яны
і не заўсёды павінны быць. Задача яе
іншая: падштурхоўваць, абуджаць
думку, а апошняе ў творах У. Цішуроўа
якраз і ёсць.
Алег ГУЛІЦКІ

ПАЭЗІЯ

Сяргей ГРАХОЎСКИ

Перад апошнім дарогай

СУМНЫЯ ВЕРШЫ

Вось і мая канчаецца дарога:
Не хочацца ні есці і ні піць.
Чуваць, што нехта
ля майго парога,
Сваёй чаргі чакаючы, стаіць.
Увойдзе непрыкметна
і без стуку,
Прашэпча ледзьве чутнае: “Пара”.
Пазбавіць ад пакутаў і ад мукі,
Ад заржавелага пяра.
Няхай яно дастанеца другому,
З навекі зачарованым радком,
Да шчырых сэрцаў
пракладзе дарогу,
А я замоўкну назаўжды крадком.

Я ўспамінаю кожнае імя,
Абліччы, галасы, паходку,
І горна часам, што ім я
Пакінуў шлях такі кароткі,
Што самых юных перажыў,
Што нехта і мяне чакае.
Надыдзе дзень, што на крыжы
Ніхто маё імя не адшукае.

Апошні ліст асінавы дрыжыць,
Счарнела пераблытанае вецце...
Даўно пара, а хочацца пажыць
І ўбачыць свет на белым свеце...

Але ўсяму ёсць межы і пара,
Я кожны дзень
за Беларусь малюся.
Датлее хутка і мая зара,
Але навекі не згасне ў Беларусі.
Душа трапеча і дрыжыць,
Каб год ці два яшчэ пражыць.

Павел МІСЬКО

Арабескі

Разгулялася,
бы ў хмелю, завіруха,
Пальхае белым вэлюмам з-за вуха!
Сцежкі і дарожкі замятае,
Цвеліць-маніцца і кудламі махае...
Замілуецца Мароз і крэкне-топне,
Лёд на рэчцы суха,
з трэскам лопне.
Коціцца ўсцяж лёду
пошчак-лёскац.
Гэта завірусе як прыемны лоскіт:
Вые-свішча, круціцца, рагоча,
Дзеда цвеліць дзеўка-патароча:
“Зачем вы, дедушки,
красивых любите?
Не настоящая у них любовь!”
Сілу і дзянькі дарэмна губіце,
Пройдзе год — і стрэнемся
мы зноў!”
Так бы забаўлялася бясконца,

Ды праз хмары выглядала сонца,
Ясніўся прадвесня новы дзень...
“Уцякай, стары! Вясна ідзе!
За сабой вадуду вядзе-е-е!”

Пад касу травіца просіцца,
Краскі мне паклоны б’юць...
Толькі сёння мне не косіцца,
Думкі ўсякія гнятуць.

Ну нашто касьба мне гэтая?
Ні каровы, ні казы.
Песні пчолак недапетыя,
Я ж кашу па тры разы
За сезон.
Сусед — па пяць.
Эх, травіца ты, травіца!
Як жа мне не памыліцца,
Галаву сабе не сцяць?
Пашкадуеш, не пакосіш —
Луг дзічае ўвачавід...
І пагоды ў неба просіш —
Хоць маленечкі ліміт.
Пакаленні траў і кветак
Пад касой, як пад мятлой...
Так раблю я з лета ў лета
Не ў ладах з самім сабой.

У нас было, не за паўсвету,
А, можа, трошкі і далей...
Гарачае стаяла лета,
Замоўк на доўга салавей.
А то ж, бывала, толькі золлак,
Як ён, умыўшыся расой,
Прапаласкаўшы ёю горла,
Усім даказваў талент свой.
Як ён спяваў! Як заліваўся!
Каб салаўіху звесяліць,
То срэбнай трэллю рассыпаўся,
То залатую кратаў ніць.

А ўбачыць, што каровін статак
Цераз рачулку ўброд брыдзе,
Пужліва цёхкаў на астатак,
Як дзядзька пугай на вадзе.
Дык вось... Спякота,
летні поўдзень.
Даўно замоўк птушыны грай...
І раптам новае ў прыродзе:
«Пялёх! Пялёх!» — аж цераз край.
Заліўся спевам шчодро так!
І дзе? У садзе, ля шпакоўні!
І хто? Звычайны наскі шпак!
А з салаўём амаль нароўні...
Каханне новае завёў,
(Загінула яго шпачыха),
І ён забыў пра гора-ліха,
Сям’ю стаў будаваць наноў...
Такі закон дала прырода,
Яе загадам не пярэч
І сам сябе не абязвеч,
Спявай ў любую пору года.

Не спяшаюцца ластваўкі ў вырай,
Хочуць тут як найболей пражыць.
Да змяркання старанна і шчыра
Не спыняюць «прыроду лячыць».
Правады як абсядуць пад вечар
(Трэба ўрэшце крыху адпачыць!),
То чакечуць, чакечуць, чакечуць,
Як на сходзе якім ці на веча, —
Ёсць касаткам пра што гаварыць!
«Як там будзе
ў заморскай краіне?»
«Тут радзіма, а там — «у гасцях».
«Мама, край свой часова
мы кінем?»
«Даляцець бы... Далёкі
ў нас шлях...»
І сядзяць, і прыкідваюць сілы,
Як прыціхне гамонка, тады
Чуюць гуд у прытомных крылах.
А мо гэта гудуць правады?

Аксана СПРЫНЧАН

Восем вершаў ад А., або Голас астраў

Восень варожыць
на сініх астрах,
перабірае,
не абрывае пялёсткі:
кахае — не кахае,
кахае — не кахае...

Заблытваецца
і зноўку пачынае.
А пасля
са стомленай пяшчотаю
кажа:
“У сініх астрах
хаваецца ваша каханне”.

Я з’ехала на вёску ад цябе.
Але і тут квітнеюць нашы астры.
Днём — пад акном,
а ноччу, з Божай ласкі,
нас асвятляюць Вечнасці святлом.
І разумею:
ў гэтым наша шчасце —
не мець расстання там,
дзе голас астраў
злучае ўвесь Сусвет
пяшчотай нашых слоў.

“Гэта не лёс, гэта не лёс” —
упарта сабе кажу.
А праз упартасць маю прарастае
лён яснавокі, з якога
лінію лёсу праду...
Прайду.

Вышыла
на палатне лянным
сінія астры.
А ў сне
нехта пытаўся:
“Дзе ты бачыла

такія вялікія васількі?”

У восеньскіх лужынах
паміж жоўтымі лістамі
сінія астры неба.
Наступаю на кветкі,
ідучы да цябе.

Жыццё гуляе
ў краіны і гарады.

Цяпер ты ў краіне А.,
а я — у горадзе Л.
У марах гучыць — Алё,
жыццё ж забірае дзве кропкі,
чаканне яшчэ дадае.
І падае ў неба — Але...

Ваза зляцела са стала,
нібы няўзнак нагадала
сёння ты нарадзіўся.
Астры сінімі птушкамі
палаяцелі цябе віншаваць.

Набуду чатыры сінія астры,
пастаўлю іх у чатыры вазы
на чатыры куты стала,
і пахаваю ўсё,
што было напісана на ім
табе
пад надпісам
“ВЕРШЫ АД А.”.

Даруй...

Даруй мне, татка родны, мілы бацька мой, даруй...

Гэтае маленьне студзіць сэрца штораз, калі ўглядаюся ў твае вочы на фотакартцы, якую ты зьбіраў у фашысцкім палоне. Цяпер давараю яго паперы і дасылаю табе ў Рай. Перакананы, што ты цяпер там, бо кожнаму з нас на згоне жыцця небам дараваны толькі дзве дарогі — Рай альбо Пекла. Пекла ты адбыў тут, на зямлі, а двойчы туды, як кажуць мудрыя людзі, трапіць немагчыма.

У сэрцы маім ужо не месціцца горыч і адчуванне свае віны перад таткаю. І гэтае песьмо — не проста ядучы спаміні і горкая развага, а спадзяванка простая і шчырая на тое, што зліюцца яны, мае словы, у адно колца і ў ім, з болю і тугі, распачы і немага крыку выплавіцца праменьчык цэпльні і спагады, і ён, праменьчык гэты, даляціць да цябе і хоць на хвіліну якую ўшчышыць, залюляе тваю спакутаную душу.

Не ведаю, татка любы, ці даруеш ты мне даўня, непаштаннае памылкі, што зрабіў я ў дужа ж далёкім цяпер сорок шостым годзе, калі атрымаў я твой ліст, які закрэсліў афіцыйнае паведамленне, дзе чорным на

Але ні палянец, ні паімчаць анікуды я не мог. Хадзіў на працу, памагаў маці садзіць бульбу, даглядаў старыя яблыні, што пасадзіў ты, калі я быў зусім малы, і штодня з нецярпеннем чакаў паштарку, чакаў адказу на наш ліст, які мы паслалі табе ў той жа дзень.

Чакаў... Вось яна, мая першая і непаштанна памылка.

На сталае ў маленькім пакоі — памятаеш, як улетку, калі я перайшоў у пяты клас, ты даверыў мне фарбавальніцу ў ім падлогу і я абярнуў бляшанку з густой вохрай і пляснуўся ў тую мяккую лужыну? — цяпер штодня ляжаць вялізны Атлас свету. На трышатай старонцы, уверсе, над каляровай картай, кароткі надпіс: "РСФСР. Дальний Восток". Я разгарнуў тоўсты — у тры пальцы! — і доўгі фаліант адразу ж, як толькі мы з мамай прачыталі твой ліст. Дзе ж ён, гэты кляты востраў? Сахалін, Уладзіваосток, Находка. І вось дробненькімі літарамі пазначана назва вострава — малюпасенькая кропкачка паблізу нашага берага ў Японскім моры. У памяці ажыло знаёмае яшчэ з другога класа: наша краіна цягнуцца з Захаду на Усход амаль на дзсяць тысяч кіламетраў!.. І ведаеш, што адразу згадалася? Лыжны

пра што мы марылі дарогаю — э-эх, каб на нас татка зараз паглядзеў, на малайцоў сваіх, што давер ягоны апрадалі! — здзейснілася. За сталом у хаце сядзеў ты, насупраць — дзядзька Павал, і ён вітаў нас, сашчапіўшы над галавой у замок рукі.

— Слава мужным удзельнікам лыжнага пераходу ад берагоў Дзвіны да берагоў Ушачы. Вітаем вас на кутнянскай зямлі, зямлі нашых бацькоў і дзядоў!..

Радасна смяялася цётка Марфа, нешта казаў яшчэ дзядзька Павал. Але яны былі як бы воддалі, а мы бачылі толькі цябе, і гэтак імпрэна шухнулі табе на плечы, што ты ледзьве ўстоіў на нагах, плюхнуўся на лаву і нешта ў яе шырокіх ножах трэснула, і загула сцяна, і цётка Марфа весела прасіла-маліла:

— Толькі хату мне не абярніце, лыжнічкі вы мае міленькія!..

А потым мы стаялі каля заіналей ліпы ў садзе, і белае голле паціху гайдалася ад ветру, і па ім скакалі вялізныя белыя зоркі, і гурбы снегу пад яблынямі трымцелі ад звонкага татакання вагонных колаў — цягнік імчаў праз мост на Ушачы...

Згадаўшы гэта, я з новай трывогай ўглядаўся ў маленькую кропку вострава,

Алесь САВІЦКІ

Аўтар

ПІСЬМО Ў РАЙ

Рукпіс рамана пад гэтай назвай ляжыць на маім сталае, і я часцяком гартаю яго, і з трывогай думаю пра лёс ягоны, бо добра разумею, што значыць для пісьменніка няспраўджаная кніга.

Прапаную ўвазе чытачоў "ЛіМа" раздзел з другой кнігі рамана.

белым было напісана: "...пропал без вести на фронте в сорок первом году..."

Той ліст ад цябе, жывога, прынесла зняёма паштарка, маладая і прыгожая. Звычайна я жартаваў з ёю, і яе вялікія блакітныя вочы праменілі прыязнасць. А тут на жарт мой не адказала, аддала канверт, сказала, што песьмо маме, і пабегла, нават не развітаўшыся. Мяне гэта не вельмі і здзівіла: ці мала чым можа быць засмучана прыгожая дзяўчына! А вось канверт узяўшы, быў здзіўлены і напалоханы. У мяне складалася звычайна спачатку на адрас адпраўшчыка глядзець: адкуль ліст прыляцеў? Маме часта лісты прыходзілі — яна была народнай засядацелькай у гарадскім судзе. Тут жа прачытаў незвычайнае, раней нязнанае: Прыморскі край, востраў Пуцяцін, паштовая скрынка 26/2, Смолічу А. Я.

І тут мяне — як вярм абдало. Гэта ж ліст ад цябе! Ты нам песьмо даслаў! Вось жа і пазначана: Смоліч Марылі Данилаўне!..

Мама была ў садзе, сеяла моркву, і я паймаў да яе. Ляцеў па сцяжцы і клікаў, паўтараў адно і тое ж: "Мама! Ад таткі ліст! Татка жывы! Ён песьмо прыслаў!"

Матчыны рукі дрыжалі, калі яна ўзяла песьмо. Яна паднесла яго пад самыя вочы, але тут жа аддала мне і, сеўшы на перакуленае пустое вядро, папрасіла:

— Чытай, сыноч. Нейкая мільгаўка ўваччу, літараў не бачу...

Ты ж памятаеш той ліст? Ён быў кароценькі, на адну старонку з вучнёўскага сшытка. Ты пісаў, што ў сорок першым быў паранены непадальк ад Гродна. Трапіў у палон, і за гэта асуджаны на пяць гадоў, і заразу лагеры на востраве Пуцяцін. І канчаўся ліст словамі, якія я памятаю і зараз: "Калі атрымаю ад вас вестку, напішу аб усім падрабязна. Вы жывыя, мяне гэта сэрца гаворыць. І ведайце: мая віна толькі ў адным — не зьбіраю фінансавыя дакументы штаба і не застрэліўся, бо барабан майго нагана быў пусты..."

Мама вырвала канверт з маіх рук, пахіснулася. Яна не павалілася на зямлю — я падхапіў яе. Потым яна прысіннула ліст да твару, ціха галасіла, паўтараючы адно і тое ж: "Ён жывы, ён жывы, ён жывы..." Адале села на бярэмца леташняга лісяна на сцяжцы, паклала песьмо сабе на калені і чытала моўчкі, час ад часу праводзіла па твары левай рукой, і чорныя ад зямлі пальцы рабіліся яшчэ чарнейшыя; чорныя пісягі былі на канверце, і яны ўздрыгвалі — на іх падалі чорныя маміны слёзы.

На старых шпакоўнях, якія мы змайстравалі з табой і павесілі на клёнах за малінікам перад ад'ездам у Гродна, спявалі шпакі. Я глядзеў на іх, і сэрца кроіў дзікі боль. О, каб мне крылы! Я б паляцеў на той востраў Пуцяцін, каб прытуліцца да тваіх грудзей, папалаць разам з табой, падзяліць з табой боль, распач і тугу...

пераход з Полацка ў Кутняны, у тваю родную вёску, што на правым беразе Ушачы. З вайскавай часці — вайсковы гарадок месціўся тады ў Экімані, у лесе па левы бераг Дзвіны, — ты прынёс старыя салдацкія лыжы: на тых, што дасталіся Генку, стаяла лічба "4", а на маіх — "2". Але колер іх быў аднолькавы — зеленаваты, — і аднолькава былі пазбіваны з абодвух бакоў рабрыны і канцы. Як я цяпер разумею, лыжы былі спісаны на дрывы. Але нам яны здаліся багаццем казачным. І казачным быў твой давер — самастойны лыжны паход на дзсяць кіламетраў! І зусім не было крыўдна, што ты прызначыў за камандзіра Генку: нічога не папішаш, ён на два гады за мяне старэйшы і ўжо ў шостым класе. Мы толькі аднойчы спыніліся ў Полацкім бары, падмацаваліся хлебам з салам, апаражнілі салдацкую біклагу гарачага духмянага чаю, надзіва салодкага — мама ад душы сыпанула ў біклагу цукру.

Цётка Марфа сустрэла нас па-царску. Мы ўжо ў сенах адчулі дзівосны водар свежага жытняга хлеба з кменам, смажанай цыбулі і сыянскай кілбасы. А ў хату ўвайшла — галава закружылася. Колькі гадоў мінула, але і дагэтуль у памяці шырокая і вялізная, з тоўстымі вензельстымі ручкамі з бакоў і мядзяным паскам ля донца, з высокімі беражкамі патэльня — ледзь месцілася на прыпечку. У печы дагаралі дрывы, агняныя водсветы скакалі на блішчастым кілбасным вянку, пасярэдзіне якога горбіліся, ільсніліся драпікі.

Увечары ў Казюкі прыкаціла кінаперасоўка, і ўсе кутнянцы сыпанулі праз дарогу — у хату-чытальню. Мы з Генкам пабеглі, нацягнуўшы на рукі чорныя скураныя танкісцкія пальчаткі — выхваляліся перад вышыванымі жэўжыкамі. Але яны, чэрці, наладзілі нам сапраўдны экзамен. Пакруціўшы спачатку ручку невялікай дынамамашыны, што стаяла ў кутку, яны забаставалі: няхай, маўляў, і гарадскія папрацоўцы. Круціцца дынама — скачуць на белай прасціне кадры, а як толькі адпусціш ручку — глухне гук і атухае, як бы дагарае экран. Прасціне падменку — паказач, што слабакі прыехалі ў Кутняны? Э-э, не! Змяняючы адзін аднаго, абліваючыся потам, мы вырашылі круціць ручку дынамамашыны да апошняга ўдыху. Відаць, зваліліся б ад пераняпуці, каб не кінамеханік. Стаўляючы новы дыск кінастужкі, ён, добра разумеючы хітрыкі вясковых жэўжыкаў, сказаў адабральна:

— А нічога, гарадскія, можаце! Цяпер вы, казюкоўцы-дынамашчыкі, пакажыце, чаго вартыя!

Пасля кіно мы вярталіся ў Кутняны, пальчаткі не надзеўшы — было нават рукамі гарача, і далоні гарэлі, што на агні падпечаныя. А на душы былі лагода і радасць: мы з Генкам адчувалі сябе пераможцамі. І да гэтай радасці дадалася хваля новага ўзрушэння, калі мы адчынілі дзверы хаты. Тое,

назву якога адкрыў для мяне твой ліст. Пагляджаў і назву яго, і чыстую попельную разлогу вакол маленькай кропкачкі, і сэрца сціскалася ад нечаканага і жахлівага адкрыцця: каб сустрэцца з табой, мне давядзецца адолець тысячу кавалачкаў дарогі, што прабеглі мы тады з Генкам на лыжах. Пасуноў атлас да сябе, і далоні адчулі нейкі дзіўны холад калянай і бруднай вокладкі. Мы з Генкам шаравалі яе шмат разоў у той дзень, калі прыцягнулі са звалкі на беразе Палаты, па правы бок ад Чырвонага моста — нейкая сотня крокаў ад нашых клёнаў. І шаравалі яшчэ двойчы — усё без вынікаў: рудныя гліністыя пісягі заставаліся на пакарабачанай вокладцы, і штораз, калі разгорнеш Атлас, тхала ў нос дзіўным пахам палыну і цвілі — непаштаннае смурод звалкі, дзе дагнівае папера.

Мы апаролі гэтую звалку ўлетку сорок першага, калі вярнуліся з бжанства. Памятаеш, што ты сказаў нам на доўгім нядзелю, калі фашысты бамбілі масты на Нёмане і траскотна білі нашы зеніткі? "Гэта вайна!" У пакоі быў шэры паўзмрок, ляпалі на калідоры дзверы суседзяў, таксама вайскоўцаў са штаба, дзе ты служыў, яны клікалі цябе, і ты, таропка зашпільваючы рэмень на гімнасцёрцы, на якім жаўцеў кабур нагана, загадаў: "Чакайце! За вамі прыедуць!"

Гэта былі апошнія словы, якія пачуў ад цябе.

Праз нейкі час, калі аціхлі выбухі і стрэлы зенітак, мы з Генкам, паабцаўшы маме, што "нікуды далёка, толькі зірнем, што там і як", пабеглі да Нёмана. Мост быў цалюткі, але наўкола ўсё было пераарана бомбамі. З варонак ішоў саладжавы незнаёмы пах, яны яшчэ курьліся дымам і параю, і з зямлі тырчэлі асколкі — прыгожыя рабрыстыя зазубрыны свяціліся загадкавым фіялетавым колерам. Мама насварылася, калі пабачыла іх у маіх кішэнях, загадала павыкідаць.

Блізка пад поўдзень падкаціла палутарка — нас адвезлі на вакзал. Мама з Генкам праціснуліся ў тамбур — цягнік бралі штурмам ашалелы ад жаху людзі, а мяне, Валю і Віктара шафёр увапхнуў у вагон праз вакно. Эшалон — яго двойчы бамбілі — шчасліва дайшоў да Полацка. Праз чатыры дні — новы эшалон. Пасадка ішла па спісах ваенкамата: толькі жонка і дзеці вайскоўцаў. Нашай бабулі ў тым спісе не было, а без яе мама ехаць адмовілася. Мы ўцякалі з горада пешкі — дарогаю на Ленінград, да дзядзькі Паўла, перакананыя, што фашысты туды аніяк не дойдуч. Але яны кацілі на машынах, і непадальк ад Невеля, у вёсцы Краснаполле, мы іх пабачылі — вясёлых, загарэлых, з закасанымі рукавамі, сп'яналых ад лёгкіх пераанамі.

Мы вярнуліся на наш трэці Стралецкі завулак. Хата ацалела, але была абрабавана ўшчэнт. Радасць чакала нас з Генкам на беразе Палаты — аграмадная звалка кніг. Пабеглі

на рэчку з вудамі, а вярнуліся без рыбы, згінаючыся пад цяжарам кніг — гітлераўцы вывернулі на бераг рэчкі ўсю бібліятэку новага Дома афіцэраў, дзе зрабілі свой шпіталь.

За тыдзень мы перацягалі дамоў процьму самых розных кніг. Самай вялікай з іх быў атлас свету. Але ён ляжаў нешчэпаны да таго дня, пакуль не давялося шукаць маленькі востраў з назвай загадкавай і незразумелай.

Аднойчы, калі мы разглядалі з мамай карту Далёкага Усходу, у пакой прыбегла Валя. Зыркнула на карту, потым на нас, спытала з незразумелай для мяне насярагоаю:

— А што вы над гэтым атласам варажыць пачалі? Ці не ехаць куды сабраліся?

Мама разгубілася. А я здолеў пажартаваць: надакучыла, маўляў, па раёнах вобласці гоісаць, мяркую папрасіць у рэдакцыі камандзіроўку на самы край зямлі, на бераг Японскага мора...

— Камандзіроўку туды табе ніхто не дасць. А мяне, калі Ленінградскі ўніверсітэт скончу, могуць туды дэ-ёганька запрапарыць. Ну, скажам, — нахілілася над картай, торкнула ў яе ўказальным пальцам, — сюды вось. Находка. Прыгожая назва. Бераг мора, вялікія караблі...

Валін палец закрыві і назву гэтага горада, і маленькую кропку — востраў Пуцяцін, і нека ласкава пагляджаў паперу карты, і я, сумеўшыся, закрыві атлас і зноў адкрыў яго наўгад, сказаў весела, хавваючы сваю разгубленасць:

— Калі пашлюць куды далёка, дык гэта сюды. Бачыш, якая карта табе выпала? Заходняя Сібір. І што ў цэнтры? Новосібірск!..

Ці мог я тады падумаць, што прароцкай была мая жартоўная варажба?.. Затое ў той час, калі мы жартавалі, і пазней, калі сядзеў у пакоі адзін, зноў разгарнуўшы атлас на той старонцы, дзе была карта Прыморскага краю, я падумаў пра тое, што ёсць у чалавечым сэрцы нешта нікім не спазнанае. Якая сіла павяла Валіну руку туды, у бок вострава Пуцяцін, а не ў бок Сахаліна, які быў на карце бліжэй і выглядаў вельмі ж прывабна? Ці, можа, здагадвалася, што мы нешта ўтойваем ад яе? Альбо дазналася ад каго-небудзь пра твой ліст? Аб ім, акрамя нас, ведалі дзядзька Васіль, цётка Ніна і бабуля, мы іх папярэдзілі, каб трымалі ўсё ў сакрэце, пакуль не атрымаем ад цябе новае песьмо з усімі падрабязнасцямі твайго палону і прыгавору. Дзядзька Васіль нашае рашэнне не казань праўды Валі і Віктару ўхваляў: не трэба, маўляў, ім тое ведаць пакуль што, каб не ўсклікнуць, імольнае жыццё і адносінны з сябрамі.

Утойваў праўду і я ад сваіх сяброў у рэдакцыі. Вырашыў, што адкрыюся толькі Бельскаму і толькі тады, як атрымаю ад цябе другі ліст. Адзіны чужы чалавек, каму мы адкрыліся, быў капітан Лівін з ваенкамата, які дапамагаў афармляць маме пенсію на Валю і Віктара. Мы з мамай не вагаліся: ты жывы, трэба ісці ў ваенкамат, усё раскажыць, няхай спыняюць выплату пенсіі. Мама вярнулася адтуль разгубленая: сівы капітан яе аблаяў. На якой падставе, маўляў, спыніць пенсію? У вас ёсць афіцыйны дакумент, што муж жывы?.. І ў мяне таксама такой паперы няма. А ёсць дакумент, на падставе якога вам і налічваецца пенсія, як жонцы афіцэра, пенсія на дзвюх непаўналетніх. Ідзіце і гадуіце іх. І не цягнуце мяне пад абух!..

— Пад які гэта абух я магу яго цягнуць, сыноч? — спытала мама. — Нешта не магу сцяміць. Нейкі страх у вачах чалавека я ўбачыла...

Вусцішна стала мне ад маміных слоў. Акамянелы ў душы страх душыў штодня, але ён сядзеў у ва мне, і здавалася, што аб ім не ведае ніхто. Цяпер я зразумеў, што памыляўся: той страх, напэўна, у маіх вачах бачылі тыя, ад каго я ўтойваў яго. Страх падману, няпраўды, па якой я жыў, па якой прымусяў жыць сястру і брата. Ім, вядома, было лягчэй, бо яны не ведалі, што ты жывы, яны былі "в неведзены счастливом".

Але недзе глыбока ў душы жыло адчуванне, што рабля правільна, што не маю права нявечыць горкай праўдай слабенкія душы, кідаць іх у вір злабы і нянавісці. Я ўсе надзеі ўскладаў на твой другі ліст, верыў, што ён, гэты ліст, павінен нешта змяніць, адкрыць перад усімі намі новы далягляд.

І вось гэты ліст мы атрымалі. Паштарку цяпер чакалі, як пасланца госпада Бога, і па яе хадзе ўжо навучыўся разумець, з весткай да нас яна ідзе, ці без яе: кожны дзень змураўся збегчы з працы на якую часіну і пасядзець разам з маці на ганку ў чаканні горкім, трывожным і радасным. Я не ведаў тады пра нормы лагернай перапіскі.

Мы атрымалі доўгачаканы ліст ўлетку, калі на бярэзіне, што пасадзіў ты ў той год, калі нарадзіўся мой старэйшы брат, лямантавалі ў старой шпакоўні са спічастым дахам маладыя шпакі — старыя падляталі з ежаю.

Паштарка прынесла яго ў аўторак. Яна толькі павярнула ў нас завулак, і ў мяне ад яе хады грукатліва забухала сэрца. Звычайна паштарка, угледзеўшы мяне ці маму, ішла ціха, нага за нагу, як гаворыцца.

(Працяг на стар. 14 — 15)

Сто першы канцэрт

З 19.00 да 20.45, без антракту, у Палацы культуры вытворчага аб'яднання "Беларускалія" правёў свой чарговы сольны канцэрт папулярны артыст Аляксандр Саладуха. За ўсе 15 гадоў самаадданай працы на эстрадзе Саша Саладуха заўсёды чаканы ў нашым горадзе. Тут ён пачынаў з групай "Карусель", ладзіў свае першыя выступленні. І вось пасля доўгіх расійскіх гастроліў прадзюсерскі цэнтр кампазітара Аляксандра Марозава з абноўленай праграмай "Каліна, каліна..." і група "Карусель-2" прадставілі ў родным горадзе знакавы 101 (сто першы!) канцэрт Аляксандра Саладухі.

Сяргей ЯКІМОВІЧ, настаўнік

"Роднае слова", № 2

Галоўны рэдактар "РС" М. Шавыркін выступае з развагамі "Фізічная культура і беларуская мова, нацыянальнае мастацтва", што прапануюцца ў раздзеле "Школа і нацыянальнае адраджэнне", якім адкрываецца нумар. Пра творчасць У. Паўлава разважае А. Пісьмянкоў ("Аржаная праўда Уладзіміра Паўлава"). Гістарычныя апавяданні В. Іпатавай у полі зроку І. Дамарад ("Прататып і вымысел"). Публікуюцца артыкулы Т. Хоміч "Вобраз вайны і яго суадносіны з канцэптам "смерць" у творчасці Аляксея Пысіна", С. Гараніна "Літаратурны працэс на мяжы эпох: ад ранняга да позняга Сярэднявечча", Г. Тычкі "Драматычная паэма Янкі Купалы "Сон на кургане" і яе павязі з рэгіянальнай польскамоўнай літаратурнай традыцыяй", Я. Несцяровіча "Беларусь у паэме Адама Міцкевіча "Пан Тадэвуш", М. Цікоцкага "Аб важных кірунках развіцця сучаснай стылістыкі" ("РС" віншуе аўтара з 80-годдзем), М. Прыгодзіча "Фёдар Шымкевіч", П. Сцяцко "Злучніковыя словы, паўназначныя часціны мовы". Сцэнар гістарычнай вечарыны "Мы ўзыйшлі не з насення, што ветрам занесена..." падрыхтавала Л. Бойка, Я. Купала і Я. Колас у творчасці М. Савіцкага — тэма артыкула А. Шапашнікавай "Сейбіты": А. Марціновіч гаворыць слова пра "ЛІМ" ("У імя беларускаці"). Вобраз зорак у духоўнай культуры славян — на гэтым засяроджвае ўвагу М. Леўкавец ("Свечак многа гарыць, а ніводнай не патушыць"). "Літаратурны ветразь" прапануе вершы Л. Сом. У рубрыцы "І песню родную люблю я..." — песні А. Чыркуна. С. Мінскевіч знаёміць з перастварэннямі верша А. Міцкевіча "Да прыцеляў маскалёў", а Г. Юрчанка ("Барысёнак, Барысёначак, Барысёныча...") — мсціслаўскім іменасловам. Змешчаны рэцэнзіі А. Карлюкевіча "Справядальнае слова" Дзмітрыя Бугаёва (пра новую кнігу даследчыка) і "На небасхіле нацыянальнай гісторыі" (пра зборнік гістарычных нарысаў і эсэ А. Марціновіча "Элегіі забытых дарог"). У сувязі з 90-годдзем з дня нараджэння вядомага крытыка і літаратуразнаўцы Н. Перкіна друкуюцца нататкі М. Тычынны "Навуи Перкін" і М. Кенькі "Вучоны і настаўнік".

"Мастацтва", № 2

Л. Грамыка ў артыкуле "Сезон фестывалю" робіць агляд важнейшых тэатральных мерапрыемстваў апошняга часу. На фестываль "Белая Вежа-2001" запрашае Т. Арлова ("Змена маштабу і чакання"). Уражаннямі ад XVII з'езда Беларускага саюза мастакоў дзеліцца В. Трыгубовіч ("Новая варта ля старога падмурка"). З іншых матэрыялаў у нумары прапануюцца: артыкулы Г. Нячай "Слухаючы голас нябёсаў...", А. Бурак і К. Крывашэйцавай "Асацыяцыя сучаснай музыкі прэзентуе...", Н. Фральцовай "Развітанне з пазітывізмам", Н. Кароткінай "Дваістым дыханнем ты дышаеш, Эрот", Ю. Барысевича і А. Сідаровіча "Метафарычны аўтапартрэт", І. Скварцовай "Гродзенскія кунтушовыя паясы". Пра гісторыю з'яўлення "беларускай марсельезы" "Ад веку мы спалі..." расказвае А. Гесь ("Ці знаём, што трэба рабіць?"). Тут жа прапануюцца тэкст і ноты гэтай песні, надрукаваны ў сакавіку 1920 года ў часопісе "На чужыне", што выходзіў у Рызе. Ёсць "Дыскаграфія", "Хроніка мастацкага жыцця", "Старонкі календара: сакавік 2002".

БАЛЕТ

XIII і XIV Міжнародныя фестывалі сучаснай харэаграфіі, якія адбыліся ў Віцебску запар у 2000 і 2001 гадах, сталіся адначасова аглядам яе стану ў Беларусі і на значнай частцы "танцуючай" постсавецкай тэрыторыі. Гэта былі і святочныя сустрэчы сяброў: артыстаў адно з адным і з віцяблянамі, якія за паўтара дзесятка фестывальных гадоў зрабіліся заўзятымі "мадэрністамі" ад харэаграфіі.

прыродай дадзены талент пластычна-вострага бачання нібыта побытавых сітуацый, якія набываюць у яго творах абагульненасць, робяцца тым, што мы называем тыповым выпадкам. Напрыклад, у мініяцюры "Свет не заканчваецца за парогам твайго дома" муж і жонка прадстаўляюць нібыта два розныя вытокі: ён, паводле выразу Л. Гумілёва, — пасіянарый, які імкнецца спазнаць новае, убачыць вялікі свет, што пачынаецца за парогам, яна ж хоча абмежаваць жыццё колам сям'і, баіцца выйсці за межы дома. У выніку муж пакідае жонку, і весткі з далёкага свету, быццам апалая лістота, марна кружаць вакол яе... Артысты Ю. Дзятко і К. Кузняцоў, якія атрымалі на Нацыянальным конкурсе прэмію

настаўнік Р. Паклітару) — прыхільнік асэнсаванай, вобразнай харэаграфіі. Будзем спадзявацца, што нацыянальныя конкурсы, перыядычнае правядзенне якіх мудра задумана "натхняльнікам і арганізатарам" усіх віцебскіх харэаграфічных святаў Марынай Раманоўскай, яе камандай і генеральнымі спонсарамі — прадпрыемствам "Белвест" і фірмай "Шварцкопф ды Хенкель" (яны сталіся не толькі фінансістамі, але тым самым і сааўтарамі фестывалю), — дадуць беларускім удзельнікам яшчэ адзін шанец давесці фарміраванне "не агульнага выразу" ўласнага твару, па-мастацку пераканаўча выявіць свой "пластычны менталітэт". Пакуль жа, г.зн. на апошнім, XIV

Мадэрн з адзнакай дабрыні

Пад нешчаслівай лічбай "13" праходзіў, як засведчылі яго вынікі, досыць шчаслівы нацыянальны конкурс, дзе атрымалі магчымасць прадэманстраваць свае доўгачаканыя поспехі беларускія харэографы. Пачаўшы развівацца крыху пазней за расіян і з вялікім адставаннем ад Захаду, беларусы прайшлі ўсе належныя выпрабаванні часу: вучнёўства, пераймальніцтва, сляпое палыванне на моду. Цяпер усё больш выразна выяўляецца іх уласнае аблічча, сваё творчае крэда.

XIII і XIV фестывалі паказалі, што, пры ўсім непадабенстве мыслення і мастацкіх індывідуальнасцяў, беларускія харэографы яднае імкненне захаваць і выказаць у танцы свой менталітэт, сінтэзаваць тое новае, што прынёс мадэрн-танец, з тым, чаго дасягнула харэаграфія да яго. Яднаюць арыенціры: вобразнасць, асэнсаванасць, прага гармоніі. Усе яны прымаюць мадэрн, постмадэрн і постпостмадэрн да таго часу, пакуль гэта не даходзіць да крайнасцяў, не разбурае свядомасць, не адмаўляе чалавечых каштоўнасцяў. Пастаноўкі, паказаныя беларусамі, выглядалі на фестывалі, мабыць, крыху традыцыйнымі. (Хаця, хто скажа, што для мадэрн-харэаграфіі з'яўляецца сёння звычайным? Можна, самым традыцыйным будзе якраз адмаўленне традыцый?) Але затое творы беларусаў былі светлыя, гуманістычныя, адзначаныя дабрыняй.

Даглядалі чароўныя кветкі і махалі крыльцамі-рукамі персанажы пастановак І. Асламавай з Гомеля. Пра загадкі ўсялякіх перакрываўванняў па гэты і па той бакі жыцця задумвалася віцяблянка А. Махава. "Квітнёжым маем" назваў адну са сваіх работ гродзенец А. Цебянкоў, які атрымаў на XIII фестывалі прыз "За творчы рост". Таемныя і пазьныны русальныя абрады натхнілі кіраўніка фальклор-тэатра Белтэлерадыё, кампазітара Л. Сімаковіч. Сінтэз фальклорных матываў з лексікай мадэрн стаўся асновай і пастановак С. Гуткоўскай, балетмайстра танцавальнага ансамбля Беларускага ўніверсітэта культуры. За адну з іх — "Вяселле: эскіз да абраду" — аўтар атрымала трэцюю прэмію на Нацыянальным конкурсе XIII фестывалю. Аптымістычнасцю вызначалася свеадачуванне лідэра гродзенскага калектыву "Тад" Д. Куракулава, які нездарма заняў на Нацыянальным конкурсе другое месца. Яго "Істота" на музыку і ў суправаджэнні выдатнага гітарыста У. Захарава сталася маленькім адкрыццём фестывалю. Дзве фігуры, што зліліся ў адну пры дапамозе эластычнай тканіны, уражвалі багаццем пластычных знаходак, мяккім гумарам. Духаблічнае стварэнне не ператварылася ў Д. Куракулава ў жахлівую пачвару, аказалася пяшчотным і гарэзлівым.

Першае ж месца на конкурсе па праве занялі тады работы Р. Паклітару. Харэографу

"За выканаўчае майстэрства", у гасцявых, вярчэрніх фестывальных праграмах станцавалі яшчэ два нумары Р. Паклітару. Пазалетася гэта быў вельмі смешны мадэрновы парафраз Адажыо з "Лебядзінага возера", дзе Адэтай раптам паўстала сучасная "бізнес-лэдзі" ў акуларах і вузкіх штоніках, а роля Лебедзя і бацькі-адзіночкі далася мужчыну. Пасля перамогі ў Віцебску на XIII фестывалі харэограф заваяваў першую прэмію ў Маскве на Міжнародным конкурсе 2001 г. і атрымаў запрашэнне ўзначаліць балетную трупу Кішынёўскага тэатра оперы і балета. Але не забыўся на фестываль, што выпеставала яго, і даслаў дасціпную пародыю на класічны балет "Прывід ружы".

Тое, што мініяцюры Р. Паклітару былі высока ацэнены і мелі вялікі поспех у глядачоў, відавочна, сталася пэўнай "інфармацыяй да роздуму" для многіх беларускіх харэографу, якія яшчэ выбіралі свой шлях. На аблічча і стыль айчыннага танцавальнага мадэрна, які ўсяго віцебскага фестывалю, бясспрэчна, паўплывала таксама тое, што нязменным старшынёй яго журы з'яўляецца Валянцін Елізар'еў (дарэчы,

фестывалі "сціпная абаяльнасць" беларускіх танцораў апынулася ў ценю: ніводны з канкурсантаў не выйшаў у фінал. Але гэта і не здзіўляе — іх адсунулі фундаментальныя і яркія пастаноўкі, прывезеныя вядомымі калектывамі з блізкага і далёкага замежжа.

Сумеснюю работу з галандскім харэографам Полам Нортанам паказаў камерны балет "Масква". Спектакль "Узлом", назву якога, магчыма, вызначыла музыка, што "узломвае" слых, складалі энергічныя вальерыя рухі, кінетычны напор якіх чудаўна перадавалі выдатна навучаныя артысты, а таксама "вастраслоўная" харэаграфічная варыяцыя саліста, дзе ён, нібы хамелеон, пры дапамозе палачкі ператвараўся ў дыржыгора, сляпога, шлаганапалынальніка, паліцэйскага-рэгуліроўшчыка, эстраднага спевака, наркамана, гордага члена-носьбіта і какетліваю дзючыну, якая падкручвае свае вейкі. Гэты нумар нямала садзейнічаў таму, што "Узлом" атрымаў спецыяльны прыз за акцёрскае майстэрства.

Жыццё чалавека ў эпоху катастроф адлюстравала літоўская "Аўра". На фоне тэлевізуальнага Сусвету, што выбухнуў нашэсцем камет, у перманентнай сутарзе жылі людзі, найвынаходлівае лексіка якіх

XIV фестывалю. Гэта не быў канцэрт трупы "Dancing people company" з ЗША, пры ўсёй павазе да гэтага прафесійнага калектыву. Узрушэннем сталіся творы Яўгена Панфілава і, перш за ўсё, яго знакамітая, увяччаная "Залатой маскай" пастаноўка "Бабы. 1945". Створаны для "Балета тоўстых" і прысвечаны перамозе ў Вялікай Айчыннай вайне, спектакль уражваў нечаканым, але вельмі дакладным стасаваннем з тэмай, з фактурай выканальніц. Пазбаўлена харэаграфічнага прафесіяналізму і тэхнікі, пастаноўка выклікала, тым не менш, значна больш моцнае ўражанне, чым калі была б выканана віртуознымі і зграбнымі балерынамі. Гэтак блізка падыходзіць да праўды жыцця ва ўмоўным, паводле сваёй прыроды, мастацтве, гэтак адмыслова і экспрэсіўна ў пластычнай форме ўзнавіць атмасферу "свята са слязьмі на вачах", здатны толькі вялікі талент. Тут Я. Панфілаву ўдалося дамагчыся катарсічнага ўздзеяння на глядачоў, стварыць цуд, які далёка не часта падуладны цяперашняй харэаграфіі.

Моцна ўразіў і другі балет Я. Панфілава — "Капітуляцыя", эпіграфам да якога ён узяў словы Ніцшэ: "Я ўзняў заслонку і ўбачыў чалавечую псоту". Спектакль стылістычна перагукаўся з нядаўня створанай М. Шэмякіным скульптурнай групай, што выяўляе чалавечыя заганы. (Сапраўды, адны і тыя ж ідэі "лётаюць у паветры" часу!) Пастаноўшчык стварае рэдкі па афарбоўцы, сарданічны вобраз смяротнай пацехі, праводзіць перад глядачамі шэраг монстраў, найвынаходліва задуманых і самааддана ўвасобленых артыстамі трупы. Раскаванае, неўтаймоўнае ўяўленне Панфілава, што нараджае мудрагелістыя метафары, сімвалы і алегорыі, у той жа час трывалымі ніжамі звязана з рэальнасцю, і пры ўсёй фантазмагарычнасці пабудаванага харэаграфам свету, у ім адгадваюцца нейкія канкрэтныя з'явы фашыска-таталітарнага грамадства: фарысейства, агрэсіўнае мяшчанства, цынны падман, улада безгаловых пігмеяў. Жахлівым напамінам пра масавае душагубства робіцца эпізод, калі людзі здымаюць сваё адзенне і ў кашулях смяротнікаў пакідаюць сцэну, а дымчатыя сілуэты, што засталіся пасля іх, быццам крэматорскі попел, змятае абыякавы прыбіральшчык.

Гледзячы на пастаноўкі Я. Панфілава, пачынаеш думаць, што побач з імі многія малюнкi кашмараў і катастроф, прыдуманыя заходнімі харэаграфамі-мадэрністамі, з'яўляюцца нібы "страшылкамі", закліканымі падвастрыць і падагрэць, зрабіць гарачэйшым прэснае застылае жыццё. Заўважана, што шчаслівым людзям пасля добрага абеду падабаецца паразважаць пра канец свету, адчуваючы ўласную бяспеку, паглядаець "жахлічыкі", з упэўненасцю ў трываласці свайго сямейнага дабрабыту, пакорпацца ў цёмных нізінах чалавечай прыроды. Ствараючы сурататны свет, мастацтва кампенсуе нам тое, што недадае рэальнасць. І Я. Панфілаву не даводзіцца пужліва шчоўкаць устаўнымі сківіцамі і знарочыста нагнацца жахі. Жахлівае само жыццё, якое высвечваецца ў промні яго чароўнага "пластычнага ліхтара".

На апошнім, XIV фестывалі адсутнічалі такія прызнаныя майстры мадэрн-харэаграфіі і ўдзельнікі амаль усіх конкурсаў, як Т. Баганова, М. Агрызкаў, А. Пепяляеў. Але свята не сталася ад гэтага менш маляўнічым і маштабным. Яно ледзь прыняло ўсіх, хто прыбыў, а фінальны тур, дзе, як вядома, дэманструецца самае лепшае, доўжыўся чатыры з лішкам гадзіны.

Акрамя ўжо названых, у Віцебску было паказана шмат цікавых работ. Да таго ж, прыйшоў у Віцебск і вядомы нашай публіцы пакуль больш паводле апісанняў перформанс. Дзве маладыя шведкі ў грыве бабuleк з доўгімі прутамі-пальцамі з'явіліся перад пачаткам аднаго з канцэртаў сярод уражаных віцяблян і паказалі незадаволеннае жаданне атрымаць нешта з буфета, які працаваў у фэе, а потым пачалі блукаць сярод публікі, якая імкліва расступалася. Тэорыі, што сілкуюць перформансы і хэпенінгі, ці то на жаль, ці то на шчасце, пакуль яшчэ мала вядомыя нашым глядачам.

Віцебскі фестываль прадаставіў сваю сцэну самым розным формам сучаснага танца і самым розным мастацкім індывідуальнасцям. Якая кантрастна карціна малявалася! Тут з аднолькавай перакананасцю сцвярджаліся канец свету і яго росквіт, суседнічалі хваравітая сутарга і натхнёны палёт. Тут штурхалі жанчын нагамі і марылі пра вялікае каханне. Музыка магла раўці заводскай сірэнай, скрыгатаць і ляскаць металам, а харэаграфія спяваць, нібыта салодкагалосія сірэны Старажытнай Грэцыі. Аднак усё гэта было вынікам нястрымнага выяўлення творчай энергіі, свячэнне якой быццам рассейвала змрок зімовых вечораў вакол Палаца ў Фрунзенскім парку, дзе праходзіў фестываль. І здавалася, што ў людзей, якія ішлі на канцэрт, твары зіхалі гэтым святлом, святлом творчасці...

Віцебск і шматлікія аматары "новага", "іншага", "вольнага" танца, што прыязджаюць у горад з усіх канцоў краіны, з неацярпеннем чакаюць ужо наступнага, XV фестывалю.

Юлія ЧУРКО

На здымках: фестывальныя імгненні розных гадоў.

Фота А. МАЦЮША

КІНО

Непараўнальная

Прыгажуня з каралеўскай постацю, поўная маладога запалу і энергіі — такой яе памятаюць мільёны глядачоў былога Саюза. І менавіта такой Аляксандра Іванаўна Клімава, вялікая актрыса, жывая легенда беларускай сцэны, з'явілася перад глядачамі падчас свайго творчага вечара, які адбыўся ў Рускім нацыянальным тэатры імя М. Горкага 9 сакавіка.

Урачыстае святкаванне юбілею слаўтай актрысы спазнілася амаль на паўгода — перашкодзіў залішне доўгі, але неабходны рамонт тэатральнага будынка. І чаканае спраўдзілася — у гэты вечар, здавалася, сама сцэна дапамагала, давала сілы Аляксандры Клімавай. З гэтай сцэнай яна неразлучна з 1956 года. У тым, што Рускі тэатр атрымаў ганаровае званне "нацыянальны", ёсць і асабістая заслуга Аляксандры Іванаўны, якая аддала любімаму тэатру амаль паўстагоддзя свайго жыцця. Вобразы, створаныя актрысай у лепшых традыцыях псіхалагічнага тэатра, успрымаюцца зараз як узор, як сапраўдная тэатральная легенда. Немагчыма згадаць іх усе — за шэсцьдзесят гадоў актыўнай творчай дзейнасці Клімава сыграла больш за пяцьдзесят галоўных роляў у тэатры і каля трыццаці — у кіно. Узгадаем толькі самыя "зорныя": Камісар у "Аптымістычнай трагедыі" Вішнеўскага, Ларыса ў "Беспасажніцы" Астроўскага, Ніла Сніжко ў "Барбаншчыцы" Салынскага, Гелена ў "Варшаўскай мелодыі" Зорына, Гітэль у "Двое на арэлях" Гібсена, Клеопатра ў "Антоніі і Клеопатры" Шэкспіра, Гертруда ў яго ж "Гамлеце", Марыя Сцюарт у аднайменным спектаклі паводле Шылера. Аляксандра Клімава здольна сыграць любую ролю, але вяршыняй яе творчасці былі і застаюцца ролі менавіта трагедыйнага плана. Нездарма ж на адной з "Маладзечанскіх сакавіц" калегі ганаравалі актрысу званнем "Каралева Тэатра" — менавіта так, усё з вялікай літары. Пра месца Аляксандры Клімавай, народнай артысткі СССР і РБ у сусветным тэатральным працэсе гаворыць і такі факт — яе імя занесена ў сусветную тэатральную энцыклапедыю.

Быць толькі нагодай для віншавання — не ў характары такой актрысы, як Аляксандра Клімава. Таму свой юбілейны вечар яна зрабіла яшчэ і творчым, паказаўшы манаспектакль "Мой тэатр", які спецыяльна для маці напісаў яе сын Андрэй Душчакін, таксама выдатны актёр Рускага тэатра. "Ці любіце вы тэатр так, як люблю яго я?.." — здаецца, ніхто не мае большага права на гэтыя знакамітыя словы, чым Клімава. Яна атрымала гэтае

права ўсім сваім жыццём, пра якое і распавяла ў манаспектаклі, які глядзеўся на адным дыханні. Але без цёплых слоў, кветак, падарункаў у юбілейны вечар абысціся было немагчыма. Віншавалі актрысу памочнік Прэзідэнта краіны І. Карэнда, міністр культуры РБ Л. Гуляка, старшыня БСТД А. Дудароў, генеральны сакратар Міжнароднага інстытута тэатра (ЮНЕСКА) А. Міхальцова, прадстаўнікі гарадскога Савета дэпутатаў, Беларускай акадэміі мастацтваў, клуба аматараў тэатра "Таленты і прыхільнікі", кіраўнікі і артысты амаль усіх вядучых творчых калектываў сталіцы: Тэатра оперы і балета, Купалаўскага і Музычнага тэатраў, Тэатра юнага глядача і Тэатра-студыі кінаакцёра, Белдзяржфілармоніі, народнага драматычнага тэатра "Жывая планета" і, канешне, самога Рускага тэатра, якому, дарчы, у гэтым жа месяцы спаўняецца семдзесят год. З усіх прамоў чамусьці лепш запомнілася адна: галоўны рэжысёр ТЮГа Андрэй Андросік падняўся на сцэну не толькі з кветкамі, але і са слоўнікам эпітэтаў. 365 — столькі ж, колькі дзён у годзе — мастацкіх параўнанняў да слова "жанчына" прыводзіцца ў гэтай кніжачцы. Але больш за ўсё да асобы Аляксандры Іванаўны Клімавай пасуе адно — непараўнальная.

Юлія ПАЛАЧАНІНА

У Беларускай саюзе мастакоў

У галерэі "Мастацтва" пры БСМ адкрылася выстава жывапісца К. Качана, а ў Палацы мастацтваў адбылося адкрыццё выставы, прысвечанай святу 8 Сакавіка. Экспазіцыя сфарміравана з твораў жанчын-мастачак, сяброў БСМ. У музеі імя Бембеля працуе выстава скульптуры.

● Званне заслужанага мастака РБ атрымаў старшыня секцыі жывапісу БСМ М. Апіек.

● Адбылося пасяджэнне прэзідыума БСМ, дзе разглядаліся важныя праблемы эканамічнага і творчага жыцця мастакоў. Адна з найбольш набалелых праблем — утрыманне творчых майстэрняў, якія гарадскія ўлады і ЖЭСы збіраюцца прыраўноўваць па ўзроўні аплатаў да вытворчых.

Старшыня БСМ Уладзімір Басалыга зазначыў: "Горад нам насустрач не пайшоў. У прыклад прыводзіцца архітэктурныя майстэрні, дзе плата за карыстанне памяшканнем вышэйшая. Але ж архітэктурныя майстэрні рэгіструюцца як унітарныя праектныя прадпрыемствы, яны маюць свой рахунак, штат супрацоўнікаў, выконваюць заказы як дзяржаўных, так і прыватных заказчыкаў. І аплатаўца, натуральна, за кошт атрыманых грошай. Статус творчых майстэрняў разглядаецца па нормах, напрыклад, шынамантажных майстэрняў, дзе працуюць некалькі чалавек.

Незразумела, чаму не ўлічваецца грамадская праца БСМ. У год БСМ у Мінску і па рэспубліцы праводзіць 80-100 выстаў, у кожнай з якой выстаўляецца 50-100 мастацкіх твораў, створаных мастакамі на грамадскіх пачатках. Акрамя гэтага, БСМ перадаў 1486 мастацкіх твораў са сваіх фондаў на часовае захаванне музеям, навучальным установам і іншым арганізацыям. Гэтыя творы выстаўлены без аплаты за карыстанне. Шмат з іх проста дорыцца. Нам крыўдна, што пры гэтым гарадскія ўлады не імкнуцца зразумець праблемы БСМ і пайсці нам насустрач".

● Адбылася сустрэча старшыні БСМ Уладзіміра Басалыгі з намеснікам старшыні Савета Міністраў РБ па справах культуры Уладзімірам Дражыным, на якой абмеркаваны шэраг пытанняў творчага і вытворчага жыцця БСМ. Саюз спадзяецца на падтрымку падчас правядзення ў канцы года ў Палацы мастацтваў рэспубліканскай выставы, прысвечанай 120-годдзю Я. Купалы і Я. Коласа, на заключэнне дагавораў, закупку твораў. БСМ спадзяецца таксама на дапамогу Савета Міністраў у рамоне Палаца мастацтваў. Тэмпературны рэжым у ім не спрыяе захаванню твораў і правядзенню выстаў.

У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адбылася імпрэза — адкрыццё выставы "Паэтычная біяграфія пакалення", прымеркаваная да 95-годдзя выдатнага беларускага паэта Алеся Звонака. Вельмі значная падзея, бо ўпершыню шырокаму колу наведвальнікаў прадстаўлены архіў паэта, які літаратурны музей атрымаў у дар ад унучкі Алеся Звонака Наталлі. На выстаўцы можна ўбачыць зборнікі твораў паэта, яго пераклады, рукапісы, дакументы, фотаздымкі, асабістыя рэчы, цудоўную графіку Валянціны Сідаравай да зборніка вершаў Алеся Звонака. Гэта толькі частка архіва — немагчыма паказаць адрасу ўсё. Хочацца звярнуць увагу на рукапісныя сшыткі вершаў, якія з'явіліся на Калыме, у гады высылкі: пра каханне, шчырасць, дабрыву, любоў да роднай Бацькаўшчыны. І думаеш — колькі ж цудоўных паэтычных радкоў Алеся Звонака так і не пабачылі свет. Сёння яны даступныя толькі вузкаму колу музейшчыкаў ды навукоўцаў. Хочацца спадзявацца, што ў будучым усе жадаючыя змогуць прачытаць вершы, якія паэт ствараў не ў лепшыя хвіліны свайго жыцця, але якія абуджаюць усё самае светлае, добрае ў чалавеку. А фотаздымкі 30-х гадоў... Маладыя, імпазантныя хлопцы — яны ўпэўнены ўваходзілі ў беларускую літаратуру ХХ стагоддзя і, безумоўна, пакінулі сваё імя ў гісторыі. На пачатку мінулага стагоддзя гучала ўзнёсла, шчыра, упэўненая ў сваёй праўдзе паэзія. "Усё міне, а праўда застаецца" — гэтыя словы самога Алеся Звонака звяртаюць на сябе увагу. Хочацца верыць, што так яно ёсць, так яно і будзе.

Імпрэза прайшла як вечар успамінаў, дзе прысутнічалі родныя, сябры, знаёмыя, аматары паэзіі Алеся Звонака. Гучала музыка ў выкананні струннага квартэта, вершы паэта чытаў Вячаслаў Галуза. Добрыя, шчырыя словы пра Алеся Звонака прагучалі ў выступленні старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў Вольгі Іпатавай. Сваімі ўспамінамі падзяліўся адзін са старэйшых беларускіх паэтаў Пятро Прыходзька, які сябраваў з Алесем Звонакам на працягу доўгага часу, яшчэ з 50-ых гадоў. Былі сярод гасцей і прадстаўнікі больш маладога пакалення, якому пашанцавала дакрануцца не толькі да паэзіі слыннага майстра, але і сустрэцца з самім аўтарам. Сярод іх і Леанід Дранько-Майсюк, якому ў свой час давялося рэдагаваць зборнік Алеся Звонака "Мой сад". Цікава было паслухаць і доктара філалагічных навук Дзмітрыя Багушэвіча. Па яго словах, менавіта праз паэзію Алеся Звонака ён прыйшоў да беларускай мовы. Са шчырымі словамі падзякі музею выступіла Наталля Звонак. Яна распавяла пра лёс дзеда, яго жыццё і творчасць. А далей размова вялася за кубачкам кавы — як і павінна быць у гасцінным доме.

Вольга ГУЛЕВА

Усе месцы занятыя

Зусім нядаўна ў Гомельскай абласной цэнтралізаванай бібліятэцы з'явілася прыбудаваная да асноўнага корпуса ўтульная зала на 120 месцаў. Але прыцягвае сюды майстроў прыгожага пісьменства і зацікаўлена аўдыторыя, якую складаюць, як правіла, настаўнікі, бібліятэчныя работнікі і студэнты. У гэтым ужо змаглі пераканацца народныя паэты Беларусі Ніл Гілевіч і Рыгор Барадулін, праізаі з Мінска Сяргей Трахімёнак.

А нядаўна тут адбылася сустрэча з паэтамі Ізяславам Катляровым і Соф'яй Шах. Жывуць яны ў Светлагорску, з'яўляюцца аўтарамі шматлікіх паэтычных кніжак, якія выходзілі ў Мінску, Маскве і мясцовых друкарнях. Вядомыя яны яшчэ і як перакладчыкі: І. Катляроў перакладае з беларускай мовы на рускую, а С. Шах — з рускай на беларускую.

Госці чыталі вершы, адказвалі на пытанні, пазнаёмілі чытачоў з новымі кнігамі, што пабачылі свет у "Беларускім кнігазборы". Гэта — зборнікі "Земля прастит, но не прощает небо" Ізяслава Катлярова і "Прысвячэнне" Соф'і Шах.

— Калі мы запрашалі да сябе на сустрэчу Ніла Гілевіча і Рыгора Барадуліна, то не сумняваліся, што зала будзе поўная, — сказала дырэктар бібліятэкі Валянціна Дубрава. — Але прыемна, што не было вольных месцаў і на сустрэчы з менш слыннымі, але таксама таленавітымі паэтамі, нашымі землякамі Ізяславам Катляровым і Соф'яй Шах. Упэўнены, што гэтак жа пройдуць прэзентацыя новых кніг прозы Васіля Ткачова "Тратнік" і "Крутыя хлопцы", якая запланавана на бліжэйшы час.

Ягор ЛЯСНЫ

г. Гомель

З пакуль яшчэ ненадрукаванай кнігі лірычных запісаў і мініячюр Янкі Брыля "З людзьмі і сам-насам" з прыемнасцю я ўзяў на заметку гэтыя радкі:

"Каторы ўжо нумар чытанне "Полюмя" пачынаем з дзённіка Дубянецкага. Мяркую па сабе і па сябрах. І чалавек гэты, значны і пры жыцці, яшчэ прыгажэй раскрываецца сёння. І час, які ён так рупліва апісвае, васьмідзесятыя гады, бачацца па-гістарычнаму праўдзіва, шырэй за справы толькі выдавецкія, і незабыўныя чыноўнікі, што кожны па-свойму тармазілі прагрэс, дзейнічаючы ў летапісца Міхаса на цэкоўскіх ды камітэцкіх падмоствах з жывой тэатральнай пацешнасцю..."

Мая чытацкая ўвага перш за ўсё ўзбагацілася словазлучэннем — летапісец Міхась. Сапраўды, летапісец — пісьменнік, які грунтоўна, цікава і неспешліва адлюстравваў добра вядомыя яму падзеі; паказаў само паветра гэтых падзей.

Дык вось, калі ў друку нарэшце з'явіўся Ягоны дзённік, я канчаткова пераканаўся: Ён не толькі выдатны грамадзянін Беларусі і гаспадарлівы стваральнік нацыянальнае выдавецкае прасторы, не толькі працавіты перакладчык і чалавек са шляхетнымі манерамі, а Ён яшчэ і пісьменнік, мастак, майстар па-сапраўднаму жывой мемуарнай прозы.

Пра сябе менавіта як мастака Ён ніколі не казаў.

Самаатэстацыя, а тым больш самахвальства — не ўласцівы Яму занятак.

Але, пэўна ж, адчуваў сябе роўным сярод роўных у пісьменніцкай сябрыне і найбольш хінуўся да тых творцаў, якія жылі не паводле законаў лічбы, а паводле законаў слова.

Па-скарынаўску разумеў: залежнасць ад слова і незалежнасць ад лічбы — необходимая ўмова, пры дапамозе якой душа пакрысе вызваленыца ад халопства і становіцца мужнаю.

Такая душа недатыкальная, як музыка. Такая душа ўсміхаецца, як Бог.

І тады ў ёй ужо няма рызыкаўнага ці амаль няма — ні кволай разгубленасці, ні страху перад санавітымі хамамі, ні лёкайства.

Ёсць перш за ўсё Боская ўсмешка...

Дарэчы, Ён часта ўсміхаўся; усміхаўся амаль заўсёды, нават у свае апошне-бальнічныя дні — калі размаўляў, калі слухаў, калі Яму балела, калі цытаваў (і, дарэчы, невыпадкова цытаваў!) Янку Купалу:

Хоць дух будзе шыпець у бяссілі, — На сваіх вісі жылах і смеяся!..

Аднойчы, на якую хвіліну адступіўшыся ад паэзіі ўсмешліваці, раскажаў мне, як адвёў небяспеку ад сваёй дачкі, тады яшчэ школьніцы, малодшай Ірынкы — яна купалася ў Днястры і раптам пачала тануць...

"Ратуючы Ірынку, я згубіў у вадзе залаты заручальны пярсцёнак. Не... не згубіў, а заплаціў ім малдаўскаму Днястру, каб не забіраў маё дзіця..."

Заплаціць малдаўскаму Днястру за жыццё дачкі заручальным пярсцёнкам!

Гэта мова творцы.

І ўспрыняў пачутае не проста як вуснае сямейнае апавяданне, а як фрагмент ужо занатаванай дзённікавай праўды — той ёмістай прозы, якая народжана не ўяўленнямі і марамі, а самой явай.

Увогуле ж, Ягоная мемуарная проза — праца майстра, усё ўменне і сілы якога пайшлі на ператварэнне жыццёвай цяжкісці ў літаратурную заўсёднасць.

Значнасць Ягонага шчырага дзённіка роднасна мастацкай і гістарычнай значнасці драматычнай "Сповідзі" Ларысы Геніюш,

М. Дубянецкі (злева) з жонкай, бацькам, цешчай і дочкамі Ірай і Галіяй

На імпрэзе ў Саюзе пісьменнікаў (у цэнтры)

М. Раманюк, М. Дубянецкі, В. Жыдліцкі і А. Лойка

разважлівым "Лісткам календара" Максіма Танка і балючай "Аповесці для сябе" Барыса Мікуліча.

Ён стварыў кнігу па духу блізкаю тым нашым адметным і запамінальным кнігам, у

якіх адвечнае беларускае трыванне паказана як неабходны і вяршыны знак, без якога немагчыма беларуская вечнасць.

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Галіна ДУБЯНЕЦКАЯ

Ліст

Нечакана, без адрэсу, без даты, ліст ад бацькі, бы з вандроўкі, крылаты, ліст ад бацькі, бы агонь сярод злівы, напаткалі:

"А Я САМЫ ШЧАСЛІВЫ!"

Што ж ты, смертухна, дзе тваё джала?.. Як душа на проймае дрыжала — і да вобліку цякла дарагога: чуеш, татачку, ну як там, ля Бога?

Там лагоднага святла пералівы, там ЖЫВЕ наш бацька, шчаслівы! Там ёсць горад, апавіты зарюю, дзе спаткаемся мы вечнай парою.

З Р. Барадуліным

Беларускае таварыства "Кніга" падрыхтавала да выдання кнігу "Шчыра, як на духу. Сповідзі вядомых людзей Беларусі". Гэта кніга кароткіх адказаў на пытанні анкеты, якія датычаць жыцця, творчасці, працоўнай дзейнасці, асаблівасцей характару, схільнасцяў і захапленняў выдатных асоб нашай краіны.

Пытанні — трыццаць сем. Вось яны: 1. Ці падабаецца вам ваша імя? Ці не шкадуеце, што вам не дасталося якое-небудзь іншае? 2. Які колер вачэй і валасоў вам падабаецца найбольш? 3. Якія станоўчыя якасці ў чалавеку найбольш цэніце? 4. Якія чалавечыя заганяны не церпіце? 5. Ці верыце вы ў сяброўства? 6. Які ваш любімы занятак? 7. Як вы разумееце шчасце, шчаслівы лёс, шчаслівае жыццё? 8. Які лёс, на вашу думку, асабліва варты жалю і наракання? 9. Які момант у вашым жыцці вы лічыце самым радасным? 10. Які ў вашым жыцці момант быў самы горкі, нешчаслівы? 11. Чаго вы яшчэ хацелі б у жыцці дасягнуць ці дачакацца? 12. Якая асоба ў гісторыі чалавецтва вам найбольш сімпатычная? 13. Герой якога рамана ці іншага мастацкага твора? 14. Ваш любімы пэнт, прэзіянт, кампазітар, жывапісец? 15. У чым, па-вашаму, найбольш поўна праявіўся геній прыроды? 16. Якая жывёліна (звер, птушка) вам

найбольш сімпатычная? 17. Якая ваша любімая стравы? 18. Пра якую мясціну на зямлі ў вас застаўся самы прыемны ўспамін? 19. Калі б лёс прымусіў пакінуць Радзіму — якую краіну выбралі б вы для перасялення? 20. Ваша ўяўленне пра сямейнае шчасце? 21. Аб якім упушчэнні (не скарыстанай магчымасці) на сваёй жыццёвай дарозе вельмі шкадуеце? 22. Чым (якімі падзеямі, здарэннямі) засталася ў памяці дзяцінства? 23. Ваша стаўленне да ўдзелу ў палітычным жыцці краіны? 24. Якое значэнне надаеце бытавым умовам жыцця і працы? 25. Ці ёсць у вас фінансавая мара? 26. Што (які матэрыял, якую тэму) шукаеце перш за ўсё ў свежых газетах? 27. Якую кнігу (твор) вы любіце перачытваць? 28. Ці верыце вы ў фатальную непазбежнасць наканаванага лёсам? 29. Якая расліна (дрэва, кустарнік, кветка-зёлка) вам найбольш падабаецца? 30. Ваша любімая пара года? 31. Якая яна (ён) — жанчына (мужчына) вашай мары? 32. Ваша стаўленне да рэлігіі? 33. Ці верыце ў прыкметы? 34. Кім збіраліся стаць у дзяцінстве? 35. Ці прыслухоўваецеся вы да чыёй думкі, прымаючы рашэнне? 36. У чым, на вашу думку, нацыянальная ідэя Беларусі? 37. Якой вы бачыце Беларусь праз 10 гадоў?

Кніга выходзіць пад рэдакцыяй народнага пэнта Беларусі Ніла Гілевіча. Набыць яе можна будзе ў кнігарнях Мінска. Даведкі па тэл. 227-07-57. Прапануем увазе чытачоў "ЛіМа" некалькі старонак з будучай кнігі.

Шчыра, як на духу

Васіль БЫКАЎ:

1. Пра тое не думаю.
2. Усе колеры добрых людзей.
3. Добрыя.
4. Эгаізм.
5. Так.
6. Думаць.
7. Калі няма няшчасця.
8. Любоў да дзяржавы, якая яго не навідела.
9. Скончылася вайна, а я — жывы.
10. Іх было шмат... Аж занадта.
11. Дажыць да вясны.
12. Ісус Хрыстос.
13. Дон Кіхот.
14. Іх шмат.
15. Толькі не ў чалавеку.
16. Кошка.
17. Бульбяная.
18. Возера Гарадзень.
19. Такой на німа.
20. Калі няма няшчасця. Сямейнага.
21. Не сказаў усіх добрых слоў таму, каго болей за ўсіх любіў.
22. Як мне ў б класе школа купіла чаравікі.
23. Адмоўнае.
24. Сціплае, але абавязковае.
25. Ужо няма.
26. Пра Волю.
27. Біблію.
28. Так.
29. Клён.
30. Вясна.
31. Яна — цудоўная.
32. Мы з ёй існуем паасобку.
33. Так.
34. Ужо забыўся. Стары.
35. Я іх не прымаю.
36. Зразумець сябе Беларуссцю.
37. Тую самаю, што і сёння. Калі не горшай...

Анатоль ВЯРЦІНСКІ:

1. Так, падабаецца.
2. Вачэй — светлашэры ці светлы з прозеленню. Валасоў — светларусы.
3. Дабрыню, гуманнасць, разумнасць, годнасць, прынцыповасць.
4. Найперш — крывадушнасць і подласць.
5. Веру.
6. Працаваць (пісаць) на машыцы, чытаць, з фізічнай працы — калоць дровы, з хобі — збіраць грыбы.
7. Для мяне неабходныя складнікі шчасця — ранішняе свежасць (наўкола і ў самім сабе), адчуванне сябе свабодным і ўпэўненым (і значыць — гаспадаром становішча), закаханасць, клопат пра дзяцей, зносіны з сябрамі, рабіць добрае для людзей, для людскога жыцця. Мне падабаецца наступнае, магчыма, і залішне прагматычнае, вызначэнне шчасця: "Шчасце — гэта калі ёсць што рабіць, чым заняцца і на што спадзявацца".
8. Лёс прыніжаўнага няўдачлівага самотніка. І яшчэ — абывацеля ў горшым сэнсе гэтага слова, лёс чалавека, які не ўзняўся да спасціжэння сябе як асобы, да самаўсведамлення сваёй грамадзянскай і нацыянальнай тоеснасці.
9. Ці не сустрэча з маці пасля доўгага расстання. А можа — прызнанне дзяўчыны, што яна таксама кахае цябе, што яна "твая".
10. Пахаванні — маці, бацькі, брата, цёткі...
11. Хацелася б збольшага здзейсніць даўно саспелыя, вынашаныя задумы вершаў і пэм. І хацеў бы дачакацца таго дня, калі беларус стане нарэшце паўнапраўным гаспадаром у сваім доме.
12. Ісус Хрыстос.
13. Дон Кіхот, герой рамана Сервантэса.
14. Максім Багдановіч, Максім Гарэцкі, Аляксандр Блок.
15. У стварэнні Гома сапіенс — Чалавека разумнага.
16. Голуб.
17. Бліны са скваркай.
18. Выган з лугавінай, прылеглай да

азерца (родная вёска).

19. Латвію.
20. Наяўнасць, акрамя каханна, такіх чыннікаў, як узаемааспачуванне і ўзаема-разуменне, нязменнае суперажыванне і ўсведамленне агульнасці лёсу ("шлюбны заключэнне на нябёсах").
21. Крыху шкаду, што недастаткова часу і энергіі аддаваў пэтычнай (шырэй — пісьменніцкай) творчасці. Мог бы зрабіць значна больш.
22. Першым падарожжам у лес, чытаннем першых кніг, падзеямі часу вайны, вяртаннем з вайны бацькі.
23. Маю асабісты вопыт удзелу ў грамадска-палітычным жыцці краіны і ганаруся гэтым. Згодны з выслоўем, што калі ты не зоймецца палітыкай, яна зоймецца табой.
24. Люблю ўтульнасць, рацыянальна спарадкаваны штотдзённы побыт, больш-менш спрыяльныя ўмовы для працы. Без усяго гэтага не будзе належнага душэўнага стану.
25. Яўна выражанай такой мары няма, а вось быць больш-менш свабодным ад неабходнасці думаць пра хлеб надзённы, змагацца, што называецца, за існаванне — заўсёды хацелася.
26. Раней шукаў матэрыял, сугучны маім маральным і творчым патрэбам, а зараз — публікацыі, звязаныя тэматычна з сённяшняй грамадска-палітычнай сітуацыяй у Беларусі, з пошукамі выхаду яе з крызісу.
27. Зрэдку — Біблію (у перакладзе на беларускую мову).
28. Не веру.
29. Дзятлінка.
30. Жнівень.
31. Прыблізна такая, якая сустракалася навае, якая была (ёсць на сёння) у сапраўднасці.
32. У асноўным станоўчае.
33. У некаторыя веру, ва ўсякім выпадку — лічуся, памятаю.
34. Настаўнікам.
35. У некаторых выпадках раіўся, прыслухоўваўся, але часцей за ўсё прымаў рашэнні самастойна.
36. У беларускасці, у яе (Беларусі) этнічным, эканамічным і палітычным самавызначэнні.
37. Я з'яўляюся адным з аўтараў Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, прынятай 15 сакавіка 1994 года, і краіна мне бачыцца праз колкі гадоў такой, якой яна паўстае з першых артыкулаў Асноўнага закона. Гэта — "Дэмакратычная сацыяльна-прававая дзяржава", якая "валодае вяршэнствам і паўнатай улады на сваёй тэрыторыі... абараняе сваю незалежнасць і тэрытарыяльную цэласнасць, канстытуцыйны лад, забяспечвае законнасць і правапарадак", і ў якой "чалавек з'яўляецца найвышэйшай каштоўнасцю грамадства і дзяржавы".

Радзім ГАРЭЦКІ:

1. У дзяцінстве — не, цяпер — так.
2. Сіні і светлы, а наогул — розны, абы быў прыгожы.
3. Дабрыня.
4. Зайздрасць.
5. Веру.
6. Чытанне.
7. Калі ёсць любімая праца і каханне.
8. Лёс халуя.
9. Нараджэнне дачкі.
10. Смерць бацькі і маці.
11. Напісаць кнігу пра братаў Максіма і Гаўрылу Гарэцкіх.
12. Усяслаў Чарадзей.
13. П'ер Бязухаў.
14. Максім Багдановіч, Янка Брыль, Бетховен, Пётра Сергіевіч.
15. У эвалюцыі арганічнага свету, кругабегу часу.
16. Верабей.
17. Дранікі.
18. Беларусь.
19. Нікую.

20. Каханне і ўзаемаразуменне.

21. Слабае валоданне замежнымі мовамі.
22. Зносіны з прыродай Поўначы (Кольская паўвыспа, Карэлія), выгляд зняволеных (пошукі ўцекачоў з сабакамі).
23. Станоўчае.
24. Нязначнае, і ўсё ж: "дробязь, але прыёмна".
25. Няма.
26. Якая рэакцыя на чарговы "перл" кіраўніка краіны.
27. Нікую, бо няма на гэта часу.
28. Не.
29. Васілёк.
30. Канец зімы — пачатак вясны; канец лета — пачатак восені.
31. Самая прыгожая, самая каханая.
32. Цярпіма-станоўча.
33. Жартуючы, веру.
34. Вандроўнікам (ці геологам).
35. Абавязкова.
36. Пабудова незалежнай, дэмакратычнай, багатай, культурнай краіны з нацыянальна свядомым (патрыятычным) насельніцтвам.
37. Бачу такой, як у пытанні 36-ым, праз 50 гадоў.

Анатоль КУДРАВЕЦ:

1. Падабаецца. Асабліва, калі ўспомню мамін голас: "Толі! Толі!.. Толічак!.."
2. Вочы — карыя, валасы — каштанавыя. Хаця і вочы, і валасы жывуць з тварам, і як добра, калі ўсё — адно да аднаго.
3. Шчырасць, натуральнасць, вернасць слову.
4. Фальш... і гульню. Калі сур'ёзна: спачатку чалавек гуляе ў здраду, а пасля здраджвае папраўдзе.
5. Веру. Але сяброўства — як жонка, на яго альбо пашанце, альбо не.
6. Думаць і пісаць. Праўда, думаецца лягчэй, чым пісаць.
7. Шчасце — гэта прачынацца і радавацца новаму дню. Радавацца, што ўчора нешта зроблена і нешта можа быць зроблена сёння, — хоць самае маленькае.
- Шчаслівы лёс — калі чалавек раскрыўся, разгарнуўся, рэалізаваў сябе.
- Шчаслівае жыццё — сям'я, дзеці, унукі; кавалачак с в а ё й зямлі, росная рانیца, цвіце яблыня, узыходзіць сонца... шчасце — гэта тое, чаго няма, але чаго вельмі хочацца.
8. Жыць у адзіноце і не ведаць радасці сяброўства.
9. Калі ўбачыў, што паступіў у Слуцкае педвучлішча.
10. Трагічная смерць бацькі — Кудраўца Паўла Фёдаравіча.
11. Хацеў бы дачакацца, калі Беларусь стане Беларуссцю — самастойнай, дэмакратычнай, беларускай.
12. Кастусь Каліноўскі, Францыск Скарына.
13. Дон Кіхот.
14. З пэнтаў — Купала, з пісьменнікаў — Чэхаў. Кампазітары і мастакі — у залежнасці ад настрою.
15. У тым, што ў яе няма любімчыкаў, у яе ўсе роўныя.
16. Сабака, конь. Сабака — бо ён бліжэй да чалавека па натуре, конь — бо ён бліжэй да чалавека па адданасці.
17. Дранікі, фасолевы, гарохавы супы.
18. Слук, педвучлішча. Палессе, Прыпяць: лета, лодка, вада, рыба, сенакос.
19. Не ведаю. Мусіць, нікую.
20. Спакой, павага, разуменне.
21. Здаецца, такіх не было, або я пра іх не ведаю.
22. Вайной, цікаўнасцю да зброі і смерці.
23. Кожны пісьменнік — палітык, і тым больш, чым больш змрочны час.
24. Люблю парадак у душы і ў быцце. Уладкаваны быт — залог настрою ў працы.
25. Мінімальная: не думаць, дзе ўзяць грошай на хлеб і да хлеба.
26. Апошнія гады — супраціў хлуслівай прадажнай уладзе.

27. Не люблю нічога перачытваць.

28. Лёс — гэта карабель, руль ад якога Бог уручае чалавеку. І чалавек можа ці пасадзіць яго на мель, ці разбіць аб скалы, ці вывесці на шырокія прасторы.
29. З дрэў больш за ўсё люблю ліпу — за яе мяккую сілу, спакойную прыгажосць.
30. Відца, вясна — бурленне, змыванне, абуджэнне, нараджэнне...
31. Далікатная і прыгожая — і целам, і сваім жаночым розумам.
32. Яна патрэбна чалавеку. Чалавек баіцца адзіноты, і калі няма нікога — застаецца Бог.
33. Веру. І баюся іх. Як і сноў. Яны ў большыні ў мяне праўдзязь, асабліва ў дачыненні да хвароб, смерці...
34. Канкрэтна нікім, але інтуітыўна цягнула да граматы, літаратуры, пісаць нешта "складанае".
35. Прыслухоўваюся, калі няма сваёй.
36. У самастойнасці. Самабытнасці. Незалежнасці. Будзе самастойнасць — выжывем.
37. Баюся пра гэта думаць... Хачу, жадаю, спадзяюся...

Іван ШАМЯКІН:

1. Іван — лепшае імя. Менш падабаецца прозвішча — Шамякін. Адкуль яно?
2. Вочы — блакітныя. Валасы — светлыя, у жанчын.
3. Сумленнасць. Праўдзівасць.
4. Ману. Ашуканства. Прагнасць. Эгаізм.
5. Веру. Прыклад — мае шматгадовае сяброўства з Андрэем Макаёнкам, Аляксеем Кулакоўскім.
6. Пісаць вострасюжэтныя раманы ці аповесці.
7. Добрая сям'я, добрая жонка, дзеці. Дабрабыт у межах разумных патрэб.
8. Распад сям'і. Адзіноцтва. Старасць.
9. Калі пакахаў сваю будучую жонку — Марыю Філатаўну. Публікацыя "Помсты" ў "Полымі" ў 1945 г.
10. Першы дзень вайны, адчуванне непазбежнай смерці ад выбуху першых варажых бомб.
11. Дасягаць і чакаць мне ўжо позна — 81 год. Хацелася б пабачыць дзяцей, унукаў шчаслівымі.
12. Геніяльныя пісьменнікі — Пушкін, Лермантаў, Талстой, Чэхаў, Купала, Колас, Шалахаў.
13. Героі "Вайны і міру", "Ціхага Дона".
14. Чэхаў, Чайкоўскі, Рэлін, Савіцкі.
15. У стварэнні чалавека разумнага.
16. Алень, лаптаўка.
17. Бульба з салам смажаным.
18. Пра вёску Церуха, дзе нарадзілася і вырасла мая Марыя Філатаўна.
19. Нікая краіна, акрамя роднай, мяне не вабіць.
20. Каханне на ўсё жыццё і дзеці.
21. Ні аб чым не шкаду.
22. Лесам. Маленства ў лесе — цуд!
23. Да старасці я актыўна ўдзельнічаў у палітычным жыцці. Творами і грамадскай працай.
24. Яны павінны быць чалавечымі — умовы.
25. Яна ў жаданні перавыдання твораў.
26. Любую цікавую.
27. Перачытваю Чэхава.
28. У чалавека павінна быць сіла змяніць цяжкі лёс. І ў народа.
29. Каліна, бяроза, сасна. Люблю лес.
30. Вясна.
31. Мая мара здзейснілася. У маім узросце яе няма.
32. Быў неважэйным атэістам, стаў веруючым.
33. Грэшны — веру.
34. Ляснічым, як начальнік бацькі майго.
35. Уважліва прыслухоўваюся.
36. У адраджэнні мовы. Ва ўмацаванні незалежнасці. У павышэнні дабрабыту.
37. Багатай праз 10-15 гадоў. Дай Бог, раней.

"Як пра жывую існасць..."

Апошнім часам на творчым рахунку Алега Лойкі (як нехта трапіна заўважыў) паэта ў літаратуразнаўстве і літаратуразнаўцы ў паэзіі з'явіліся дзве новыя кнігі. Гэта падручнік "Старабеларуская літаратура" і зборнік артыкулаў і эса "Галгофа". Першая выйшла ў выдавецтве "Вышэйшая школа" і атрымала ўжо належную ацэнку ў друку. Што да другой, "Галгофы" (падназоў "Кніга лёсаў"), то яна, на жаль, застаецца пакуль што па-за ўвагай крытыкі. Магчыма, па той проста прычыне, што ўбачыла свет не ў сталічным, а ў правінцыйным выдавецтве — выдадзена абласным унітарным паліграфічным прадпрыемствам "Слонімска друкарня". І выдадзена невялікім накладам. Між тым гэтая кніга вартая ў шмат якіх дачыненнях нашай чытацкай увагі.

Выданне ўяўляе сабой зборнік розных у жанравых і тэматычных адносінах матэрыялаў, напісаных цыгам апошніх дзесяці-дваццаці гадоў. Гэта — гісторыка-літаратурны і літаратуразнаўчы артыкулы, артыкулы-агляды, артыкулы-экскурсы, артыкулы-даследаванні ("На трагічных перавалах. Шляхамі беларускай паэзіі XX стагоддзя", "Для чаго існуе Адраджэнне", "Перыядызацыя — гэта сур'езна", "Сквозь дэбры міфав прадзіраецца", "На высокім алтары", "З настальгіяй па тэорыі", "Ці абавязаны паэт быць грамадзянінам?", "Абавязкова публіцыстычны і палемічны выступленні на "патрэбу дня", "Філалагічнай адукацыі — прыкрытэт", "Білінгвізм — антынародная тэорыя", "Адраджэнне без кансалідацыі?", "Навука навуку — філалогія", "Аб адным прытапаным слове", "Давер і адказнасць", літаратуразнаўчы эцюды і накіды дартрэтаў класікаў і сучасных аўтараў ("Не на камень падала зерне", "Янка Купала — наша будучыня", "Любімы, народны, векадечны", "У Максіма Танка ёсць усё", "Быў ён чалавекам Адраджэння", "Пра Барадуліна без цытатаў", "Паэт-сустрэча", "Мудрэц і красамоўца" і інш.). З ліку апошніх асабліва ўравае аповед-згадка, прысвечаная Яўгеніі Янішчыц — "Кладзючка тоненька".

Жыве ў Амерыцы жанчына

Я хачу пазнаёміць вас з беларускай, якая жыве ў Амерыцы... і штогод атрымлівае сотні лістоў ад дзяцей з Беларусі. Я хачу пазнаёміць вас з мастацкай, спявачкай, "зоркай" і чараўніцай...

Яе імя — Ірэна. "Зоркай, прыгожай душою і сэрцам" назвала яе 14-гадовае Таня Чарнышэў. Добрай чараўніцай лічаць гэтую незвычайную жанчыну так званыя "чарнобыльскія" дзеці, якім яна падаравала НАДЗЕЮ.

Тыя дзеці з вачыма старых даўно не просяць літасці. З анкалагічных палатаў або брудных завулкаў узіраюцца яны ў нас незалежна і абвінаваўча. Яны перасталі верыць у цуды. Яны ведаюць пра жыццё больш за дарослых. Часта гэтыя дзеці не патрэбныя нават уласным бацькам. Але яны патрэбныя спадарыні Ірэне, беларусцы з Кліўленда, якая прывяла ім сваё жыццё. Дзякуючы ёй больш за 5000 беларускіх дзяцей з забруджаных радыяцыйнай раёнаў аздаравіліся ў санаторыях Славеніі, Балгарыі, Чэхіі, Нямеччыны, Турцыі. Гэтыя дзеці спрабуюць пісаць вершы, яны называюць Ірэну Каляду-Смірнову мамай.

Каб пазнаёміцца з Ірэнай Калядой-Смірновай, нам не давядзецца ехаць у Злучаныя Штаты. Пра спадарыню Ірэну распытае яе сяброўка, рэжысёрка Наталля Вярбоўская.

Н.В.: Ірэна працягнула спіс выбітных асобаў свайго радаводу. Толькі ўявіце, яе генеалогія налічвае больш за тысячу гадоў. Першыя звесткі пра род Каляды адносяцца да часоў Яраслава Мудрага. Буйнейшыя прадстаўнікі роду ахвяравалі свае жыцці для Беларусі. Харугвы з гербам Каляды прымалі ўдзел у змаганні пад Грунвальдам. Былі ў родзе паслы і дваране, мяшчане і нават Мітрапаліт уніяцкай царквы, быў і гараднічы Віленскі.

Ірэна Каляда нарадзілася ў вёсцы Падкасоўе, што пад Наваградкам. Бацька памёр ад сухотаў. Гадаваць дзеці дапамагала бабуля (ад яе навучылася Ірэна жывой, мілагучнай беларускай мове). Маці трымала малачарню, дзе выраблялі сыр. Калі прыйшлі бальшавікі, "кулацкую" маёмасць канфіскавалі. Ад Сібіры ўратавалі суседзі.

Ірэна было каля чатырох гадоў, як

пачалася вайна. Яна часта ўзгадвае пра два выпадкі з дзяцінства, якія паўплывалі на яе жыццё.

Чарговая бамбёжка. Не памятаючы сябе, ляцелі людзі ў сховішчы. Але Ірэна ўбачыла кветкі дзівоснай прыгажосці, што вабілі, гарнулі да сябе. Яна кінулася збіраць іх. Калі апамяталася, засталася адна. "Мама, мамачка!" — пачала крычаць яна. Вакол нікога. Бог уратаваў. Хтосьці падабраў Ірэну, пазнаў, прывёў да маці. Ірэна памятае матчыны рукі, вочы, поўныя слёз. І радасць...

Потым былі працоўныя лагеры ў Нямеччыне. Беларускія жанчыны ставілі там тэлефонныя слупы (што толькі не здолелі аны!). Потым сям'я Ірэны некуды ад'язджала. На пероне было вельмі шмат людзей. Раптам натоўп падняў маму Ірэны і занёс у цягнік. Дзяўчынка з брацікамі і бабуляй засталіся на вакзале. Цягнік рушыў. Што было рабіць? Усю ноч яны прасядзелі на клунках. Ажно зранку проста па рэйках прыйшла мама. Гэта было вельмі небяспечна: у дарозе маглі абрабаваць, забіць. Але жанчына ведала, што яе чакаюць маці і дачка. Ірэна памятае гэтую сустрэчу як найвялікшую радасць.

Такую вялікую, што яе хапіла, каб праз дзесяці гадоў падзяліцца з многімі і многімі. Калі вызвалілі Германію, сям'я Ірэны апынулася на тэрыторыі, занятай амерыканцамі. Вярнуцца ў Беларусь, да камуністаў? Не, гэта пагражала высылкай, смерцю. Значыць — эміграцыя. Злучаныя Штаты, Кліўленд. Эмігрантаў было шмат (сёння ў Амерыцы жыве каля 1 млн. беларусаў, многія з той, ваеннай хвалі). Моцная суполка склалася ў Нью-Йорку. У Кліўлендзе адной з актывістак стала Клаўдзія Каляда, маці Ірэны. Большасць эмігрантаў асімілявалася. Яны зараблялі грошы, прыстасоўваліся да новага свету і часта называлі сябе "рускімі" або "палякамі", бо гэтак было прасцей. Але гучаў тэлефонны званок: "Ах гультай! Мы ж

Пісьмо ў РАЙ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 9)

Нібыта адцягвала сустрэчу з намі, і чорная сумка на шырокім сінім рэмені матлялася за плячыма, і яна падтрымлівала яе заўсёды правай рукой. Цяпер жа яна пыліла падбегам, правая рука была ў сумцы — вісела на грудзях, і паштарка прытрымлівала яе левай рукой.

— Сынок, вестка добрая да нас ляціць — мне сон на тое быў, ды я табе казаць не адважвалася, — мама ўзнялася з лаваккі і паклала руку мне на плячо, нібыта загадвала сядзець на месцы. — І паштарка — бачыш? — радасна крочыць, не гэтак, як заўжды...

Мама, выяўляецца, не горш за мяне вывучыла хаду паштаркі. Звычайна і пастаіць ля нашага ганка, і пагамоніць, і нешта папытае, а тут толькі два словы сказала — "пісьмо вам" — і, адлаўшы канверт, скоранька пашыбавала далей.

Адрас на канверце быў напісаны тваёй, татка мілы, рукой!

Мы чыталі пісьмо ў садзе, каля бела-ружовай ігрушы — ціва дружна і густа, як ніколі раней. Ябылі толькі-толькі браліся на цвет, а ігруша накінула на сябе дзівосны вэлюм — клёны захінулі яе ад паўночнага ветру. Спачатку чытаў я. Мама ж чытала моўчкі, і я не прасіў яе, каб чытала ўголас — глядзеў на старыя шпакоўні на клёнах. Гуд пчол — несічаны і густы — час ад часу прапінялі рэзкія і патрабавальныя крыкі малых шпакоў. Ладныя ўжо птушаняты літаральна выхоплівалі ў старых ежу, глыталі яе прагна, дывачыся і каўкаючы, і зноў шырока раззівалі раты з жоўта-белай аблямоўкай каля дзюбак. Я глядзеў і на іх, і на старых шпакоў, якія ўвішні бегалі па градах, па зямлі ў малініку, і адчуваў, як у душы маёй усё імкліва іначыцца. Сплываў страх, ясніўся далягляд заўтрашняга дня, куды апошнім часам мне боязна было зазірнуць. Я зноў быў тым адчайным і рызыкаўным партызанскім падрыўніком, да якога ўдвая старэйшы камандзір атрада ставіўся з павагай. Што трэба рабіць без вагання, не адклікаючы ні на адзін дзень? Змагацца разам з табой, адстойваць праўду і выбавіць цябе з бяды!

"Сталіну напішу. Правадыру нашаму напішу пісьмо!"

Я вырашыў гэтак цвёрда, і там, пад клёнамі, пад басавіты гуд пчол і патрабавальны лямант малых шпакоў, ведаў не толькі тое, што неадкладна зраблю гэта, але і тое, з якіх слоў складзецца мой ліст. Праўда, у той міг я шчэ не ведаў, што да пісьма Сталіну прыкладу і горкую тваю споведзь — неабвержны доказ таго, што ты і на шпэгл не вінаваты.

Мама, аднак, засумнявалася: можа, сынок, парочк гарачку не варта, пачакаць, мабыць, лепей, пісьма ад таткі дачакацца наступнага, каб жа горай не было з нашае скаргі? Чакаць? Рабіць яшчэ адну непраўную

памылку? Не, толькі не гэта! І не пра скаргу тут гаворка! Праўду хачу абараніць!..

Адаслаўшы ліст Сталіну, я на згоне другога дня адчуў раптам неўсвядомленую і незразумелую трывогу. Міналі дні, а яна не знікала. Нават уночы, здаралася, я прахлопваўся і доўга ляжаў без сну, убіўшы вочы ў столь, мучыў сябе развагамі і пытаннямі. Ці доказны ліст паслаў? Дык жа там, на паперы, і слёзы, і боль, і пакуты, і надзеі ўсіх нас! Дык жа там, у канверце, твой ліст, дзе кожнае слова — доказ, сведчанне таго, што не вінаваты ты, што не здрадзіў Бацькаўшчыне: сам кроў за волю яе праліваў і тое ж і дзеці твае рабілі, і ўсе мы табе, дарагі Правадыр, адданы бясконца!..

Аднойчы я прачынуўся на досвітку — за вокнамі шугала залева. Ліло, як з вядра, мокрая лістова бэзу то мякка, то рыпліва шпэпала па шыбах, і я згадаў, што мяне абудзіла. Памятаеш, як мы пасварыліся з Генкам у лазні напярэдадні Новага года?.. Ты перадаў яму вэнічак, папрасіў папарыць мяне, а сам пайшоў набраць з крана вады халаднейшай. Генка пашараваў мяне ёмка плечы, а потым, калі я павярнуўся і ляжаў на спіне, ён па грудзях маіх вэнічкам ладнона гэтак паляпаў, а потым — плёх-плёх, плёх-плёх па твары. Ды з вышыні, і вэнік з таго гарачы, што загну! Бляшаны тазік — я ім тады Генку ўлупіў, месца не выбіраючы! — пакаціўся, заскакаў з палка па прыступках. І табе — па назе!.. Ты не сварыўся ў парылні — на палку, акрамя нас, пяцёра мужчын было, — не сварыўся і дома, толькі расказваў маці пра вяртал у лазні з гэткай горыччу, што мне хацелася плакаць. Не лепей адчуваў сябе, помніцца, і Генка!..

Дык вось той вяртал у лазні мне і сасніўся. Я ляжаў на ложку, слухаў, як мокрае голле бэзу шпэпае па адчыненай форціцы, і шчокі мае гарэл, нібыта іх толькі што адхвасталі гарачым вэнікам. Жалівая думка цокнула мне ў голаў: нешта важнае я ўпусціў, напісаў не вельмі пераканаўча Сталіну, таму і няма гэтак доўга адказу. А следам новая трывога падкаціла да сэрца. Бельскі, мой непасрэдны начальнік у рэдакцыі, якому я шмат чым у жыцці абавязаны і які па-сяброўску неаднойчы ратаваў мяне і ўбярэг ад бяды вялікай — я табе пра гэта шчэ напішу! — па дзіўнай выпадковасці прачытаў мой ліст да правадыра. Гэтак чалавеку я давяраў, яі самому сабе. А што я памыліўся я? А што калі ён нейкія захады зрабіў? Ён жа не ўхваляў мой намер, не раў пасылаць пісьмо Сталіну. Добра, што я не паслухаў яго.

Я ўзняўся, прачытаў чарнавік свайго пісьма, паклаў яго на ранейшае месца — хаваў гэтыя дзве няпоўныя старонкі ў лоўка падрызанай і падклеенай вокладцы атласа — і зноў зашмыўся пад коўдру. Дождж аціх, я слухаў мяккае шапаценне мокарага бэзу і быў перакананы, што пісьмо складзена добра, доказна. А вось Бельскі!.. Каб у часе таго начога майго дзжурства адчайна не закрычала на вуліцы

дзяўчына, каб не выскачыў я з рэдакцыйнага пакоя на дапамогу, каб не пакінуў ліст на стала, каб не ўвайшоў у кабінет Бельскі... Выпадковасць, што ён зайшоў у пакой, калі мяне там не было?.. А што ж не выпадковасць? Я табе абавязкова напішу пра загадкавую, але вызначальную ролю выпадковасці ў маім жыцці, выпадковасці, што крута іначылі мае жыццёвыя дарогі. А што, як зайшоў тады Бельскі ў кабінет з нейкім пэўным разлікам?..

Ранкам — пасля камандзіроўкі ў мяне быў вольны дзень — было сорамна за начныя думкі і падзронасць.

Ранкам паштарка прынесла ліст на маё імя з Масквы.

Да Сталіна маё пісьмо не дайшло — я гэта зразумеў адразу ж, як толькі распакаваў вельмі лёгенькі і тонкі канверт. Нейкі следчы з Упраўлення па справах рэабілітацыі паведамаў, што "...для перамотра дела вашего отца Смолича А. Л. нужных оснований не найдено". У майёй галаве пульсавалі дзіўныя бомы, калола ў грудзях, я доўга і тупа глядзеў на гэты радкі, а ўся існасць як бы скамянела. Потым крыху праяснілася ў галаве. Як жа гэта сталася? Я ж самому Сталіну пісаў! Мабыць, па нейкіх прычынах пісьмо маё да яго не трапіла!

На другі дзень я сказаў маме, што буду зноў пісаць пісьмо Правадыру. Яна ўстрымалася, прасіла не рабіць гэтага, што добрага не будзе нічога, што, можа, татку сваім ліставаннем шкоды не заробім. Мама трывога надала мне рапучасці. Сядзець склаўшы рукі? Толькі не гэта! Нейкі чыноўнік не знайшоў "нужных оснований"? Дык няхай шукае, няхай папраце больш старанна — яму за гэта грошы плаціць! Хай, зрэнты, уважліва прачытае бацькаву споведзь!

Я перапісаў той, першы, ліст, і да новага дадаў скаргу на чэрствасць чыноўніка, чыё прозвішча стаяла пад сухой канцылярскай адпіскай, на ягоную нядбайнасць і бяздушнасць.

Справіўся позна ўвечары, калі ацямнела ўжо, і тут жа пабег на пошту. Вякнула вэчка паштовай скрынкі, і ў сярэдзіне яе нешта зашоркала, нібыта мыш прабегла пад старымі шпалерамі, і я, паглядзіўшы халадную сінюю бакавіну скрынкі, ціха прамовіў заповіт свайго партызанскага камісара, адрасаваўшы яго табе: "Нічога, бацька, прарвём аблогу. Як не перапаўзём, дык пераскочым".

А на душы было пагана і тужліва. Але ранкам настрой палепшыўся — атрымалі ад цябе пісьмо. Ты пісаў, што праслаў табе пасылку і грошы дзядзька Павал і цётка Фаіна з Ленінграда, што ў цябе ўсё ёсць, нават залішне, і каб мы не турбаваліся, нічога не пасылаць, пакуль не дасі нам знак. Пахваліўся добрай навіною — за стараннасць і кемлівасць прызначылі цябе бригадзірам грузчыкаў, і ў брыгадзе народ працавіты, і штодня кожны выконвае па дзве нормы амаль, і за гэта атрымаў дазвол пасылаць

беларусы! Хто зробіць за нас нашу справу?" Гэта спадарыня Клаўдзія Каляда згуртавала людзей, не дазваляла ім забыцца. Яна была адной са стваральніц Беларускага жаночага згуртавання ў Кліўлендзе (1952 г.), рыхтавала выставы, вечарыны, канцэрты, беларускія школы.

Ірэна было з каго браць прыклад. Скончыўшы амерыканскую вышэйшую школу, бізнес-каледж, Ірэна стала актывісткай беларускай суполкі. Муж Ірэны, Юры Смірноў, сын святара (паходжаннем з Кобрына), цалкам падзяляе ідэі і захапленні жонкі.

Ірэна Каляда-Смірнова прыехала ў Беларусь у 1992 годзе, у часы адлігі. Яна радавалася, што адчыняюцца беларускія школы, што беларуская мова гучыць ва ўрадавых структурах. Але эканамічнае становішча краіны стала для Ірэны шокам. Яна чула, што жыць цяжка, але не думала, што людзі даведзены да жабрацтва. Тое,

што дзяржава рабіла для "чарнобыльскіх" дзяцей, было недастаткова.

Ірэна вярнулася ў Амерыку і менавіта для дапамогі хворым дзецям стварыла дабрачынную арганізацыю "Этнічны голас Амерыкі", а пры ёй — гульні "Бінга" (кшталту "Рускага лато").

К. П.: Што такое "Бінга"?

Н. В.: Падобных дабрачынных гульняў багата ў Амерыцы. Але ніводная з іх не стала такой выніковай, дзейснай. На сабраныя грошы каля 500 дзетак штогод выязджаюць на аздараўленне за мяжу. Сёлета Мазырскі раён атрымаў 18 тон гуманітарнай дапамогі (вопратку, коўдры). Усёго ж аздаравіліся каля 5 тысяч дзяцей.

К. П.: Хто і якім чынам адбірае дзетак для аздараўлення?

Н. В.: Ірэна мае сваіх прадстаўнікоў у Мазыры. Яны ходзяць па школах, дзіцячых дамах, шукаюць самых недагледжаных, забытых дзетак, з самай глыбінкі. Вось

прыклад: у мінулым годзе на аздараўленні была дзяўчынка, якая не ведала, што такое... зубная шотка. А вось што адбылося сёлета. 50 дзяцей прыехала адпачыць у санаторый. У першы дзень — надзвычайнае здарэнне: ва ўсіх балаяць жываты. Медыкі спалохаліся, кінуліся правяраць ежу, рабіць аналізы. Вынік — пераяданне! А дзяцей жа проста накармілі. Значыць, дома, у Беларусі, яны недадалі.

К. П.: На жаль, ніводная хваля эміграцыі з Беларусі не выклікала хваля дабрачыннасці для Беларусі. Спадарыня Ірэна застаецца адной з нямногіх. Што ж такое павінна быць у чалавеку, каб вылучала яго спагядлівасцю?

Н. В.: Мусіць, трэба такім нарадзіцца. Чалавек, які перажыў трагедыю ў жыцці, разумее чужы боль. Мая маці, рэжысёрка Вацлава Вярбоўская, спытала неяк у Наталлі Арсенневай: "Што такое Чалавек з вялікай літары?" "Той, хто адчувае, як баліць іншаму", — адказала паэтка. Ірэна — адчувае. Калі галінку зломіць, у Ірэны мяняецца твар. Каб прыносіць менш болю, яна нават стала вегетарыянкай. Ірэна — вельмі прыгожая, вельмі жаночая. Яна хоча, каб усе й усё вакол былі прыгожымі. У яе дома ў зале стаіць велізарная жывая елка. Адчуванне несупыннага свята. Гэтае свята яна хоча падабраць і іншым. Яна дапамагла і майму сыну — аплаціла вельмі дарагое лячэнне. А яшчэ Ірэна вельмі сентыментальная. Са сваёй паездкі на Радзіму яна хацела прывезці ў Кліўленд звычайнага беларускага катка. Вельмі перажывала, што не атрымалася: карантын для жывёлаў у Штатах на паўгода.

К. П.: У спадарыні Ірэны оперны голас. Чаму яна не выбрала кар'еру спявачкі?

Н. В.: Настаўнікам Ірэны быў кампазітар Мікола Равенскі. Голас у яе сапраўды цудоўны. Ніводны канцэрт у суполцы не абыходзіцца без Ірэны. Некаторы час яна ўзначальвала беларускі хор у Кліўлендзе. Але вучоба каштуе дорага, таму Ірэна была вымушана сысці ў бізнес. Яна столькі магла б дасягнуць у творчасці! І ўсё-ткі я веру, што Гасподзь выбраў для яе найлепшы шлях.

Толькі яна, такая моцная і чуллівая да чужога гора, магла стварыць гэтае "Бінга".

К. П.: Ці спадарыня Ірэна цікавіцца палітыкай Беларусі?

Н. В.: Вядома. Яна вельмі перажывае за ўсё, што адбываецца тут сёння. Якія б ні былі эканамічныя цяжкасці, чалавек павінен хаця б мець магчымасць вольна выказаць сваю думку.

К. П.: На вашу думку, што магла б сказаць спадарыня Каляда-Смірнова тым беларусам, якія сёння марачь стаць эмігрантамі ці разважаюць пра яе?

Н. В.: Мы размаўлялі пра гэта з Ірэнай. Яна не мела выбару: застацца або не ў Беларусі. Але яна перкананая: жыць трэба на Радзіме. Большасць эмігрантаў "раствараецца", яны непатрэбныя ТАМ. Але яны шмат могуць зрабіць, калі застануцца на сваёй зямлі.

К. П.: Ці былі заслугі спадарыні Ірэны нейкім чынам адзначаныя нашай дзяржавай?

Н. В.: Штогод Ірэна атрымлівае сотні лістоў і вершаў ад удзячных дзяцей. Калі скласці іх разам, магла б атрымацца невялікая кніжка. Пра Ірэну Каляда-Смірнову пішуць амерыканскія, славенскія і балгарскія газеты. Эмігранты прысвятваюць ёй свае вершы, апавяданні. Славенскі ўрад узнагародзіў Ірэну Ганаровым Дыпламам "За дапамогу чарнобыльскім дзецям". Добры прыклад і для нашага ўрада.

Жыве ў Амерыцы жанчына, але яна бліжэй да Беларусі, чымсьці многія з нас. У той час як беларусы робяць духоўнымі эмігрантамі ў сябе на Радзіме, яна застаецца патрыёткай за акіянам. Выпрабаванні лёсу змушаюць іншых чарсцевець сэрцамі, яе ж сэрца поўніцца чуліваасцю. Паспех у бізнесе вучыць яе не ашчаджаць, а дзяліцца. Сапраўды, Ірэна Каляда-Смірнова "адна такая".

Можа, беларусы збыталі талерантнасць з абыякавасцю, а спакой з халоднасцю? Мы адчуваем голад на дабрыву, але спатліць гэты голад можна не карыстаючыся чужой спагадай, а ствараючы, памнажаючы дабрыву. Няхай прыкладам нам будзе спадарыня Ірэна з Кліўленда.

Крысціна ПУЧЫНСКАЯ

свакам не адно, а два лісты ў месяц. "Так што чакайце: неўзабаве прыляціць новае пісьмо. Таму не спяшайцеся, адказ пашлеце, калі яго атрымаеце. І не прысылаеце газет!"

І гэта мяне дужа ўстрыжывала. Раней ты прасіў пісаць часцей, а тут раптам панярэджанне: не спяшайцеся. Чаму? Навошта? І чаму пасля слова "газет" ты паставіў два клічнікі? Нейкі ж, мы быць, знак у гэтым ёсць. Але ж які? Які?!

Адказаў на гэтае пытанне ў мяне не было. Карцела пагутарыць шчыра з Бельскім, параіцца. Але ў адносінах з ім адчуў я халаднаватасць і вырашыў рабіць тое, што ты нам параіў, — чакаць твайго адказу на нашы апошнія лісты. Мой ліст і мамі.

І мы дачакаліся. Але пісьмо было не з вострава Пуціцін, не ад цябе. З Масквы! На здзіўленне хутка атрымаў я адказ на свой другі ліст Сталіну. Канверт быў цяпер зусім іншы, незвычайнага фармату, карычневага колеру, з доўгім сінім штэмпелем-плячэткаю на левым куточку. Быў той штэмпель цёмны, як падмыты вадой, і з долёў прачытаць толькі адзін верхні радок на ім: "Управление делами..."

У надобрым прадчуванні ёкнула сэрца. Няўжо не дайшло пісьмо да Сталіна? Няўжо зноў той гад-чыноўнік затрымаў, не паказаў Сталіну мой ліст? Няўжо зноў бяздушны, мёртвы адказ?!

Я памыліўся толькі ў адным: другі чыноўнік падпісаў адказ. Але выснова была мне ўжо вядомая — слова ў слова. Не, адно слова было новае: "к сожалению". Гэтае слова надавала радку здэклівае адценне, сэнс бяздумнай паспешлівасці, пагардлівасці і абыякавасці.

Добра, што мамы не было дома — засядала ў судзе, куды збіралася ў гэты раз з вялікай неахвотаю, — і пісьмо ад яе схваў. Вырашыў не паказаць адказ з Масквы, нічога ёй не гаварыць, а новы ліст пашлаць Сталіну.

Пісьмо я напісаў у той жа дзень, напісаў на рэдакцыйным бланку, запакаваў яго ў новы рэдакцыйны канверт — вялікую партыю прыгожых канвертаў толькі-толькі зрабілі ў друкарні. І адрас, і сам ліст я выдрукаваў на машыныцы. У дачыненні да цябе, дарагі татка, я нічога не мяняў — ані слоўка, усё было так, як і ў ранейшых лістах. Затое бяздушным чыноўнікам далася. Я цяпер не прасіў, а патрабаваў сурова пакараць тых, хто хавае ад нашага дарагога Правадзяра праўду, што бездаказна ставіцца да людскога гора, да людскога бяды.

Друкаваць на машыныцы ніхто не замяняў — была ноч, усе кабінеты пустыя. Дачытаў ліст, зноў перачытаў і застаўся задаволены і гэтакім і тым, што машынапісная старонка, складзеная ўдвай, добра месціцца ў канверт.

І зноў — выпадковасць. Пазваніў мой партызанскі сябар Сяргей і сказаў, што едзе ў Маскву атрымліваць нейкае новае тэлеграфнае абсталяванне. І я дзякаваў небу за гэты званок: Сяргей завязе мой ліст у сталіцу і там апусціць яго ў скрыню на галоўным паштамце.

Сяргей зрабіў тое, пра што я напісаў. Ён вярнуўся з Масквы ў наступны чацвер, якраз праз тыдзень. А ў пятніцу мы атрымалі ад цябе ліст. Вельмі кароткі, мне падалося, што ты

пісаў яго, некуды спынаючыся. Паведамляў, што працуеш на новым месцы — брыгада разгружае вялізныя лайбы, на якіх прывозяць у порт дошкі, доўгія брусы з лістоўніцы і іншыя будаўнічыя матэрыялы. Брусы з лістоўніцы ты апісваў падрабязна: які іх колер, як пабліскавае смала на тарцах, які водар струменяць, толькі крушчы на іх не садзяцца. А на той лістоўніцы, што за нашым садом, ля дарогі да моста на Палаце, хрушчоў было шмат, на іх вы з Генкам лавілі галаўнёў. Ці ацалела ў вайну лістоўніца?..

Я напісаў табе пра тую лістоўніцу. Хадзіў каля яе, спрабуючы даўмецца, чаго яна гэтак завабіла цябе? Разумеў, што ёсць тут нейкі знак мне. Але які? Варажыў над гэтай загадкаю штовечар, углядаючыся ў фотакартку, якую ты прыслаў. Яна была зроблена за нейкіх паўгода да вайны, на адвартым баку яе ў сорак трэцім, ужо ў палоне, ты зрабіў надпіс — прасіў тых, хто застанеца жывы, даслаць на наш адрас. Цяпер яна ляжала на маім сталі, у роднай тваёй хаце, і я разумеў, што гэта таксама нейкі знак, сутнасць якога спасцігнуць мне аніж не ўдалася. Я яшчэ не разумеў, што пісьмо, у якім дайшла да нас твая фотакартка, гэта апошні ліст ад цябе.

З кожным тыднем расла ўва мне трывога і прадчуванне бяды. Мама ўчарнепа — яе палохалі пачварныя сны. Але што трывіліся ёй у снах — казала вельмі скупа, альбо не казалася зусім. Адцябе — аніякіх вестак. З Масквы таксама не было адказу.

У снежні мама атрымала ліст з вострава Пуціцін. У аўторак. А я вярнуўся з камандзіроўкі ў пятніцу — вярнуўся сярод ночы цягніком з Шайтарова, прыгожай вёскі на правым беразе Дзвіны каля Дрысы, — і калі мама дала той ліст, калі я ўбачыў не твой почырк на канверце... Не, спачатку я ўбачыў маміны вочы — атухлыя, як попелам пасыпаныя зэрні ў чорных і глыбокіх правалах вачніц, — і зразумеў, што ў канверце стаілася бядка. Пісьмо было адрасавана мне. Я пракляў той дзень, калі паехаў у камандзіроўку, бо мне трэба было прачытаць той жахлівы ліст першым. Мама аніколі не чытала лісты, што былі адрасаваны мне. Але на канверце адрас адпраўшчыка быў пазначаны чотка: "Прыморскі край, востраў Пуціцін..."

У хаце забілі яго, Валя і Віктар спалі, не было святла і ў вялікім — ад вуліцы — пакоі, дзе яшчэ жылі кватаранты. Мне і зараз цяжка браць у рукі той ліст і чытаць радкі, што і дагэтуль апякаюць сэрца. Але я зараз яго табе прачытаю, прачытаю, прачытаю...

А ў тую ноч мама прыпала да маіх грудзей, сіснула маю руку з канвертам, як бы збіраючыся скрышыць, раструшчыць яго, сказала пошпакам, голасам сіпатым і тужлівым:

— Яны забілі яго, сыноч... Тваё ліставанне іх напалохала... Сябе ратуючы, яны татку пад абухі кінулі... Я ж казала табе, прасіла. Навошта тыя лісты былі? Навошта?!

Лёс маіх лістоў да Сталіна мне адкрыўся праз шэсць гадоў пасля тае ночы. Выпадкова.

Праўда маміных слоў адкрылася таксама выпадкова. Але праз трыццаць пяць гадоў.

Цяпер — той жахлівы ліст. Нейкі Філяеў яго пісаў. Памятаеш гэтае прозвішча?..

"Кантакты і дыялогі", № 12

Апошні ў мінулым годзе нумар адкрываецца раздзелам "Плён першага года новага тысячагоддзя". Гэтыя словы вынесены і на першую старонку вокладкі. Паведамляецца пра завяршэнне выдання матэрыялаў III Міжнароднага кангрэса беларусістаў "Беларуская культура ў дыялогу цывілізацый", праведзенага летась пад эгідай ЮНЕСКА, — выйшаў шосты зборнік, адначасова ён стаў 22-й кнігай "Беларускі". В. Рагойша ("Малы з'езд славістаў") расказвае пра V Міжнародную навуковую канферэнцыю "Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай", якая прайшла 16—18 кастрычніка мінулага года пад патранатам кафедры рускай літаратуры філфака БДУ (загадчык кафедры — прафесар С. Ганчарова-Грыбоўская). Змешчаны і такія паведамленні, як "Беларускі музей ў Гайнаўцы", "Усталёўваюцца кантакты з чэхамі і палякамі", "Беларуска-літоўска-польская сустрэча", "Наша самая значная падзея", "Юбілей аб'яднання мастакоў Балты", "Чым быў 2001 год для венгерскіх беларусістаў?". У раздзеле "Артыкулы, даследаванні" Т. Занеўская выступае з артыкулам "Катэгорыя прыгожага (красы) у лірыцы Алеся Барскага". Тут жа прапануюцца "Успаміны пра Мікалая Улашчыка", напісаныя доктарам гістарычных навук, прафесарам Кіева-Магілянскай акадэміі (Кіев) Ю. Мычыкам. Аўтар сведчыць пра М. Улашчыка: "Сваю бацькаўшчыну — Беларусь ён любіў надзвычай моцна, без пышных дэкларацый. Гэта была сапраўдная, а не паказная любоў да радзімы. Усёй сваёй творчай працай Мікалай Мікалаевіч даказаў любоў да роднага краю. Ён любіў падкрэсліваць веліч дзеянняў беларусаў у мінулым, багацце беларускай мовы, шчодрасць беларускай душы. Для мяне асабіста ўпершыню па-сапраўднаму раскрылася Беларусь (да Мікалая Мікалаевіча я быў знаёмы ў Днепрапятроўску з некалькімі беларусамі, людзьмі сумленнымі, але ніхто

з іх не быў вядомым беларусам). З душэўным болам Мікалай Мікалаевіч гаварыў пра неадследванасць беларускай гісторыі, пра цяжкія моманты з недалёкага мінулага і сучаснага Беларусі. Так, ён параўноўваў стан вывучанасці фальклору (акрамя народных песень) у Эстоніі і Беларусі. Такое параўнанне было яўна не на карысць апошняй. І гэта пры тым, што беларускі фальклор з'яўляецца больш багатым!" Развагі прафесара Тэль-Авіўскага ўніверсітэта Л. Смалявіцкага называюцца "Беларусь і Кітай — што агульнага?" Несумненна, не пройдзе незапатрабаваным і артыкул Н. Гарустовіч "Тэатральная анрэпрыза Беларусі на скрыжаванні традыцый і славянскіх уплываў". В. Качановіч ("У гонар Льва Шакуна") знаёміць з работай II Міжнароднай канферэнцыі "Пісьменнік — мова — стыль", прысвечанай 75-годдзю светлай памяці прафесара Л. Шакуна, аднаго з сузаснавальнікаў Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў. Л. Кулажанка ("Дачка двух народаў") гутарыць з паэтэсай Г. Сараціян. "Упершыню на радзіме, у Карэлічах" — згадкі старшага навуковага супрацоўніка Карэліцкага краязнаўчага музея С. Кошура пра мастака В. Рамановіча, які пражыў усяго 34 гады і загінуў зімой 1945-га ў зняволенні. Супрацоўніца Цэнтра імя Ф. Скарыны К. Любецкая расказвае пра экзэмпляр беларускага моўнага падручніка П. Бакача на нямецкай мове ("Знаходка ў Берлінскай бібліятэцы"). У раздзеле "У Беларускім ПЭН-цэнтры" змешчаны вітанне і віншаванне В. Быкава, "Хроніка падзей", "Нататкі з Нарвегіі" Л. Баршчэўскага і яго пераклад вершаў Я.-Э. Вола. Прадстаўлены таксама раздзелы "Беларускае таварыства дружбы ў дзеянні", "Беларусы ў ўраджэнцы Беларусі ў свеце", "Рэцэнзуем кнігі". Завяршае нумар раздзел "Надрукавана пра кантакты ў Беларусі і ў свеце", што ў першую чаргу выкліка вялікую зацікаўленасць усіх тых, хто надае вялікую ўвагу згаданай праблематыцы ў сваёй паўсядзённай дзейнасці.

А. АН-ЕВІЧ

Калектыў рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва" выказвае глыбокае спачуванне галоўнаму рэдактару часопіса "Полымя" Сяргею ЗАКОННІКАВУ ў сувязі з вялікім горам — смерцю бацькі Івана Васільевіча.

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае шчырае спачуванне сябру сакратарыята СБП, галоўнаму рэдактару часопіса "Полымя" Сяргею ЗАКОННІКАВУ з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці бацькі Івана Васільевіча.

Калектыў рэдакцыі і рэдкалегія часопіса "Полымя" выказваюць глыбокае спачуванне галоўнаму рэдактару часопіса ЗАКОННІКАВУ Сяргею Іванавічу ў сувязі са смерцю бацькі Івана Васільевіча.

Калектыў рэдакцыі часопіса "Нёман" выказвае глыбокае спачуванне паэту, галоўнаму рэдактару часопіса "Полымя" Сяргею ЗАКОННІКАВУ ў сувязі з вялікім і непараўным горам, што напаткала яго, — смерцю бацькі Івана Васільевіча. Разам смуткуем і нізка схіляем галовы перад светлай памяццю існага беларускага інтэлігента і настаўніка.

Калектыў Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва выказвае шчырае спачуванне дырэктару архіва ЗАПАРТЫЦЫ Ганне Вячаславаўне з прычыны напаткаўшага яе гора — смерці бацькі.

Сяргей ЦІМОХАЎ: "Мухі і ластаўкі — вось што мне нагадвае пра дзяцінства..."

З мастаком мы пазнаёмліся на Беласточчыне, дзе ўлетку мінулага года праводзіўся мастацка-літаратурны пленэр. Незадоўга да падвядзення яго вынікаў Сяргук развесіў на сцяне гатовыя работы і паклікаў першага гледача (г.зн. мяне) правесіць уражанне. Глядач то захапляўся, то крытыкаваў, а потым, па ўкаранёнай журналісцкай звычайцы, пачаў задаваць пытанні...

— Ці часта вам даводзіцца бываць у Польшчы?

— Сюды была мая першая творчая камандзіроўка. Пасля паспяховага ўдзелу ў абласной маладзёжнай выставе пабыўаў з калегамі ў Зялёнай Гуры. Адтуль ездзілі ў Вроцлаў, а потым у Познань, дзе асабліва пашанцавала: там разгарнулася выстава графікі Пікасо. Напачатку, прызнаюся, мяне ён зусім не кранаў. Неяк з Нямеччыны прывёз таўшчэзны альбом яго графікі і жывалісы, але толькі зараз пачаў разумець, што такое Пікасо.

— А як да Шагала ставіцеся?

— Перш таксама не ўспрымаў, а цяпер шмат чым захапляюся. Трэба быць непрыбавальным, каб адмаўляць творчасць Шагала. Думаю падчас пра ягоны лёс і ўспамінаю Язэпа Драздовіча. Калі б ён не асеў на Шаркаўшчыне, а з'ехаў у Польшчу, а адтуль у Парыж, ён бы здолеў творча рэалізавацца і зрабіўся б мо такой самай слаўнастасцю. Там бы яго працы не загінулі, як у нашых вёсках.

— Некаторыя мастакі лічаць падставай для гонару, што не аддаюць свае работы на Захад.

— Дарма. Дзе гарантыя, што іх творы будуць запатрабаваны на радзіме, што, нават набытыя дзяржаваю, яны не будуць навечна пахаваныя ў айчынных музейных запасніках? Калі цябе ведаюць па-за межамі Беларусі, дык гэта і для Бацькаўшчыны лепш. Гэта ўздымае прэстыж Беларусі.

— Але ў прыватных калекцыях карціны таксама схаваныя ад чужых вачэй.

— Калекцыя — прадмет гонару ўладальніка. Які сэнс хаваць яе ад людзей? Дарэчы, шэраг сусветна вядомых музеяў пачыналіся з прыватных калекцый. Хоць тая ж Траццякоўка.

— Якія куточки Беларусі для вас найбольш дарагія?

— Дужа палюбіў Полацк, дзе шмат гадоў пражыў з сям'ёю. Калі глядзець зверху, з капішча, дзе паўстала Сафійка, то бачыш, як лагодна Палата абгінае горад — быццам маці гладзіць дзіця па галаве... Увогуле я родам з Гомельшчыны, з вёскі Кротаў Калінкавіцкага раёна. Пасля тэатральна-мастацкага інстытута, які скончыў у 1984-ым, быў размеркаваны ў Мазыр, пасля войска

менш года ў самім Гомелі папрацаваў. Пасля чарнобыльскай аварыі сям'ю адправіў на жончыну радзіму — у Бешанковічы. У мяне тады, як гаворыцца, ні кала ні двара, ні кватэры, ні майстэрні — мог рушыць куды захачу. Думаў асесці ў Гародні, але па дарозе зехаў у Наваполацк. А там майстэрня вольная. Так і застаўся. Пэўны час працаваў галоўным мастаком Полацка.

— Вы малюеце на паперы, а падобна на палатно. Чым дасягаеце такая незвычайная фактура?

— Гэта папера з эмульсійным пластом. Вельмі рухомая тэхніка, дазваляе выканаць і штрых, і пляму, цікава ўвасабляць задуманае. Падчас патрэбна мужнасць, каб выказаць ідэю адной лініяй. Як глядач мае права вырашаць — глядзець ці не глядзець, прымаць тэматыку аўтара ці не прымаць, так і ў мяне ёсць права — маляваць без разліку, спадабаецца гэта камусьці альбо не спадабаецца.

— Якому колеру зараз аддаеце перавагу?

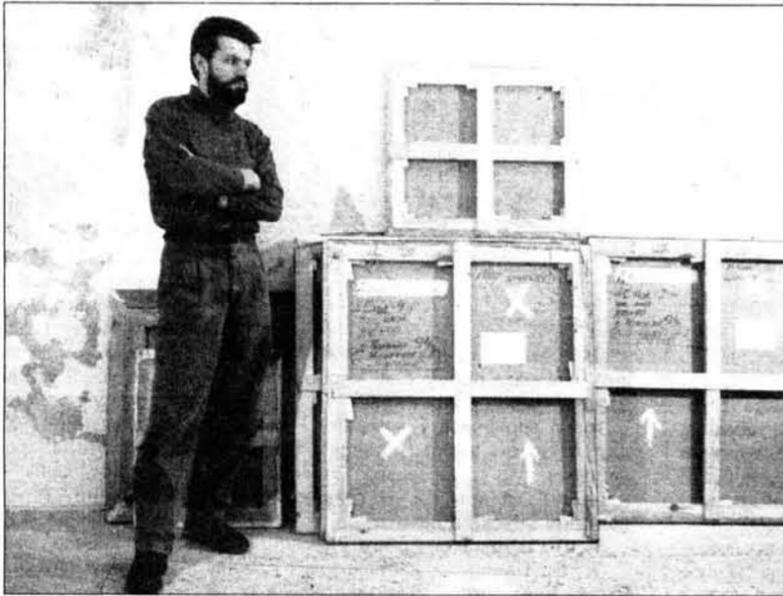
— Калі ідзе патак творчасці, то ўвесь час прывабліваюць іншыя колеры. Адзін час мяне вабіў чырвоны, зараз стрыманыя — хакі, колер зямлі.

— А калі ў вас, Сяргей, абудзілася цікавасць да колераў?

— Як быў дзіцею, мне падабаліся ручнікі. Раней на вёсках абразы ўпрыгожваліся вышытымі ручнікамі, і добра памятаю, што адны мне падабаліся больш, а другія — менш. Прасіў маму, каб часцей вешала адзін з іх, сціплы, але густоўны... Вучыцца маляваць не было дзе і не было ў каго. У нашай васьмігодцы маляванне даверылі электрыку, які вёў урокі працы.

— Што запомнілася з падлеткавага ўзросту?

— Падабаліся карціны, што вяселі ў школе. Напрыклад, "Бярозавы гай" Куінды. Дзяцінства згадваю, калі чую водар свежай раллі, скошанага сена... Мухі і ластаўкі — вось што яшчэ нагадвае мяне пра гэтую пару жыцця. Пачаў ластаўку — і адразу бачу, як маці збірае на градах гуркі. Заўжды адна карцінка, дубль 1001-ы. Ажно страшнавата... За гарадамі быў аleshнік, які пасля выкарчавалі. Студэнтам я пасадзіў

там дубкі. Адзін прыжыўся, яго завуць Сяргеевым дубам.

— Ну вось, дрэва пасадзілі. Ужо, можна лічыць, жыццё не дарэмнае... А як наконт мараў? Ці вы закарanelы прагматык?

— Не, без мараў нельга. Ёсць мары летуценныя, ёсць рэчаісныя. Мары становяцца планами, планы ажыццяўляюцца. Ад прыроды ў кожным закладзены імпульс руху, развіцця. Гармонія, як і жыццё, — працэс. А жыццё нічога не значыць без смерці...

— Філасофія філасофіяй, а карціны прадаваць трэба.

— Ну вядома. Ёсць сям'я, дзеці, побытавыя праблемы. Трэба не толькі маляваць, але і быць менеджэрам сваіх работ. Думаць, з якой галерэяй працаваць... Па-мойму, глупства сцвярджаць, што грошы псуецца людзей. Хіба мяне сапсавала б, калі б я гатовыя палотны купляў, а не сам іх нацягваў на падрамнікі? А кошты якія? Добрае палатно добра і каштуе. А што я працую ў майстэрні 18 кв. метраў — хіба мне на карысць? Іншыя падчас і таго не маюць, так што грэх жаліцца...

— Калі перыяд творчага прастою, то як вы сябе пачуваеце?

— А які ў вас, Галіна, настрой, калі Муза не наведвае? Я асабіста злосным раблюся. Як алкаголік без гарэлкі ўсё роўна.

— Дарэчы, пра Музу... Дакладней, пра натхніцельку зямную...

— Ведаю, пра што вы... Па праўдзе кажучы, прырода — якоесь

дрэва, гліна, ручай — мяне можа болей натхняць, чым жанчына. Хаця серыя "ню" ў мяне ўсё-ткі ёсць. Уся па галерэях разышлася.

— Хто на вас уплываў падчас вучобы?

— Настаўнік толькі тады для мяне настаўнік, калі ў яго творчасць цікавая. На словах вучыць — гэта адно. Галоўнае — які ён творца.

— Каб быць крытыкам, неабавязкова самому маляваць карціны ці ляпіць скульптуры.

— Крытыка не ёсць студыя. Мастацтвазнаўца не павінен пісаць карціны, інакш ён будзе неаб'ектыўным. Вучоба — гэта іншае. Уявіце, што вас вучыць аўтаінструктар, які сам не ўмее вадзіць аўтамабіль. Так і з настаўнікамі мастацтва. Мне асабіста пашанцавала, я ў Г. Вашчанкі вучыўся. Калі для мяне Вашчанка цікавы аўтар, то ніхто не пераканае мяне ў адваротным.

— Якія задачы ставіце перад сабой сёння?

— Сумясціць рэалістычнае з фармальным. Пакуль што ў мяне рэалізм стылізаваны. Увогуле ж натурны матэрыял не заўсёды бывае выйгрышны. Калі твор падобен на фотаздымак, то навошта ён? Тэхніка фотамастацтва настолькі высокая... Абстракцыя сама па сабе таксама мяне не цікавіць, хаця яна — неад'емная частка творчасці.

Гутарыла

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

ВІНШАВАННІ

Валеры СТРАЛКО

Клім і ЛіМ

Да 70-годдзя "ЛіМа"

Спытаўся Клім: — Ну, як наш ЛіМ?

— Ды ЛіМ як ЛіМ. Пакуль пыліМ...

Бывае, што і забурЛіМ,

Кагосьці зваЛіМ-прыямЛіМ,

А то прысмаЛіМ. Ці — пахваЛіМ,

Над чымсьці міг пазубаскаЛіМ,

СкругЛіМ дурноты ці замЛіМ —

І прасвятЛіМ, і звесЛіМ.

Надзеі талентаў — натоЛіМ,

Дзялкам, прахвостам хвост прысоЛіМ;

Адных затуЛіМ, тых — расчуЛіМ,

За поспех чарку перакуЛіМ,

Лухту цагунЛіМ, адфутбоЛіМ,

Па шапцы гахнуць — не скугоЛіМ,

Абы не горай, Бога моЛіМ.

Складаны Час не зганьбіць ЛіМ:

Складзём тры пальцы — і руЛіМ...

І з цеплынёю думаў Клім:

"Такі ён с в о й, тыднёвік "ЛіМ"!"

Людка СІЛЬНОВА

Міламу "ЛіМу"

Я віншую міламу "ЛіМ",
Вершаў кідаю кілім
Пад ножкі і ногі
Тым, хто ў "ЛіМ" дарогі
Топча ўвосень і вясной,
Летам і святой зімой, —
Апантаным аўтарам,
Адданым рэдактарам!

Вершаў кідаю кілім —
Несмяротным, маладым
І стамлёным трошкі:
Гваздзікі, валожкі...
Хай не перарвецца,
Песняй што завецца!
Хай жа ў "ЛіМ" бясконца
Ў вокны свеціць сонца!

Уладзімір ЕРМАЛАЕЎ

Ёсць "ЛіМ" і Ліма

Жартоўнае прысвячэнне "ЛіМу"
з нагоды юбілею

Каму Канары
Ці бераг Крыма,
А я — на Нарач
З любімым "ЛіМам".

Кідаю позірк свой
Неўпрыкметку
На прыгажуню —
Жанчыну-кветку.

Відаць, у Бога
Адна такая.
Ляціць — нікога
Не заўважае.

Сумую днямі,
Марную ночы.
Ды ўсё ж зірнулі
Мы вочы ў вочы.

Адно баяўся,
Што пройдзе міма.
— Як зваць? — спытаўся.
Сказала: — Ліма.

Пайшла размова,
І ўжо здаецца:
Два цёплых словы
Ляглі на сэрца.

Нашто Канары
Ці бераг Крыма?
У мяне ёсць Нарач,
Ёсць "ЛіМ" і Ліма.

Лімаўцам

Вы творцам маладым
Заўжды дапамагаеце.
І нашу мову родную,
Як маці, паважаеце.

З павагай — калектыў рэдакцыі
"Лунінецкія навіны"